

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 4

13. AASTAKÄIK. — APRILL 1931

AD
AN
KASVATUS

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja

(ainus Eesti kasvatusteaduslik ajakiri)

„KASVATUS“

ilmub 1931. aastal endisel kujul.

„KASVATUS'e“ kaasandena kirjastab toimetus „Pedagoogilise aastaraamatu“, mille „Kasvatuse“ aastatellijad saavad kaasandeks ilma erilise lisatasuta. Kaasande toimetab Akadeemiline Pedagoogika Selts.

„KASVATUS'e“ kaastöolisteks on meie kui ka mitmed välismaa silmapaistvamad koolimehed ja haridustegelased.

Ilmumise tihedus: kord kuus, peale juuni- ja juulikuu, mil „Kasvatus“ ei ilmu.

Tellimishind: aastas 5 krooni, poolaastas 2 krooni 50 senti, üksiknumber 75 senti.

— Endisi aastakäike on veel saada. —

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukauplustes.

Toimetuse ja talituse aadress.

Tallinna, Rataskaevu t. 22. Kõnetr. 434-63.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 4.

Aprill 1931.

13. aastakäik.

SISU: William Stern — *Juhan Tork*. Pedagoogilise mõtte arengust käesoleval sajandil ja raskustest uue, ajakohase kooli loomisel — *M. Kotkas*. Tähelepanu kasutamise võimalusi kasvatuslikul alal — *P. Truusmann*. Jooni õpetajate ettevalmistusest vanas Tartu ülikoolis — *mag. E. Ritso*. Meil ei ole õigust kasvatusalal pöörduda endiste kõrvaleheidetud võtete kasutamisele — *H. Summer*. Kooliaed õppeaiaks — *J. Kaarma*. Kool Nõukogude-Venemaal — *E. Oissar*. Klassitoast: Minu töö ühekomplektlises maakoolis 1930/31. õppeaastal — *H. Kirpsõn*. Kirjanduse arvustisi ja ülevaateid: Maailma maad ja rahvad — *J. Kents*; H. Sepp, Narva piiramine ja lahing a. 1700 — *V. Orav*. Organisatsioonide teateid ja kroonika. Välismaalt: Kutseharidus Lätis — *Ed. Ritmanis*. Ametlikke teateid ja määrusi. Õiendus. Uusi raamatuid.

William Stern.

Juhan Tork.

29. aprillil s. a. pühitseb oma 60. sünnipäeva Hamburgi ülikooli filosoofia professor W. Stern, maailma mõjukamaid õpetlasi omal alal.

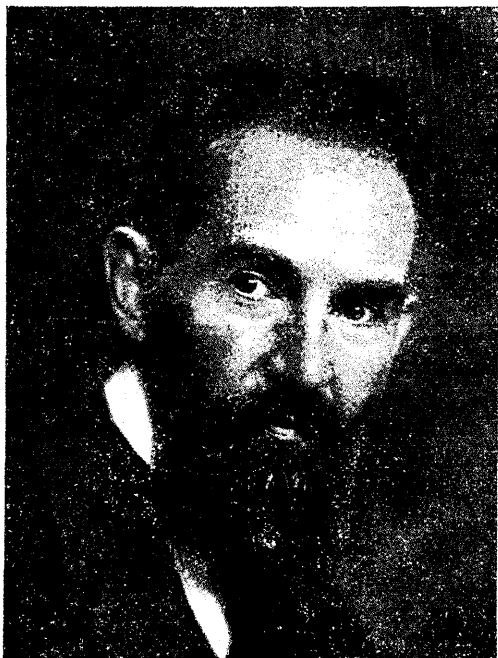
Stern sündis 1871. a. kaupmehe pojana Berliinis. Lõpetanud sealsamas gümnaasiumi (1888), asub ta ülikooli filoloogiat õppima. Kui ta aga juba teisel semestril vabalt andub filosoofilisele vaatlusele ja filosoferimisele, kui ta oma päevikus neid mõningaid nädalaid nimetab „die glücklichste Zeit meines Lebens“, siis on ta seega avastanud oma sisemise kutse — filosoofi kutse — ajavaimu kiuste. Loodusteadlaste võidukäik mõjub hüpnootiseerivalt; Hegeli spekulatiivne filosoofia lamab ruskelööduna; filosoofial, mida samastatakse (vähemalt üliõpilaskonnas) metafüüsikaga, puudub krediit, filosoofias valitseb üllatav meeoleolu langus. Vaimu vangistavad naturalistlik kunst, marksislik ühiskonnaõpetus, materialistlik ilma- ja eluteooria. Üliõpilane külastab filosoofia loenguid ainult ex officio — teisiti ei olnud see peaaegu mõeldavgi.

Agaralt töötab Stern võrdlemisi noore Hermann Ebbinghaus'i juhatusel psühholoogia, eriti eksperimentaalse psühholoogia alal. Ebbinghaus oli enam empirik kui filosoof. Tema käsitus- ja vaatlusviisis leiab Stern rahuldust oma tugevale kalduvusele empirismi: psühholoogilistes harrastustes on ta seni püsinud empirikuna.

Kõrvuti psühholoogilise huviga pesitseb Stern'is tugev spekulatiiv-filosoofiline närv. Ka selle kohta on ta varakult selgusel, kui ta 19-aastase noorurina oma päevikus pateetiliselt kirjutab: „Es ist nun vorbei. Alle Brücken sind abgebrochen und es gibt kein Zurück mehr. In der Philosophie muss ich mein Heil finden, oder untergehen. Ein Trost ist es mir, dass mir ja jetzt eine zur Philosophie gehörige Wissenschaft als Spezialfach offen steht, die Psychologie...“ Filosoofilisel alal töötab aga Stern autodidaktina, sammub oma rada. Stern'i omapära avaldub juba doktori väitekirja (1892) aine valikus „Die Analogie im volkstümlichen

Denken“ (Berlin, 1893, 182 lk.). Naivse mõtlemise deskriptsiooni abil loodab ta sooritada vajalise eeltöö loogikale.

Peale promotsiooni (1892) töötab Stern usinusega 5 aastat psühholoogia alal, kuni 1897. a. filosoofia, psühholoogia ja pedagoogika *eradotsendina Breslau ülikoolis* habilitēerub (*Psychologie der Veränderungsauffassung,*

W. Stern.

Breslau, 1898, 264 lk.). Juba 1890. a. kaotanud oma isa, elatub ta vahepeal peamiselt tundide andmisest, toetades ühtlasi vanemate ainukese lapsena osaliselt oma ema.

Eradotsendina teotseb Stern pea 10 aastat (1897—1906). Stern'i valdab individualiteedi probleem. Selle avaldisena ilmub 1900. a. raamat „Über Psychologie der individuellen Differenzen“, milles avalduvad põhivaated hilisemast suuremast teostest: „*Die differentielle Psychologie in ihren methodischen Grundlagen* (Leipzig, 1911, 3. tr. 1921, 545 lk.). See on paremaid teoseid psühholoogilise metodoloogia alal. Ühtlasi on nimetusega — diffe-

rentsiaalne psühholoogia — märgitud uus suund psühholoogilises uurimuses. Teaduslik psühholoogia oli olnud üldine, generaalne, tundnud huvi ainult selle vastu, mis kõikidele üldiselt omane. Praktilises elus huvitavad aga meid vähem üldised psühholoogilised küsimused (mälu, tähelepanu... üldse), hoopis enam aga teatava isiku psühhognoos, isikute psüühilised erinevused. Sellega seletatav üldiselt ebateaduslikkude huvialade — grafoloogia, frenoloogia jt. — edu. Differentiaalne psühholoogia (oma variatsiooni-, korrelatsiooni-, komparatsiooni-uurimusega ja psühograafiaga) püüab vääri olukorda tervendada: tsentraalseks huvialaks asetab ta teoreetilise uurimusprobleemina psüühilised differentid, kõik selle, mille poolest üks inimene teisest erineb, nagu tüübi, normaliteedi, anormaliteedi jt. mõisted.

Individualiteedi probleem ei valda Stern'i sel ajal ainult psühholoogiliselt, vaid ka *filosoofiliselt* vaatekohalt. Oli ju filosoofia tema lemmikalaks. Siin esitab ta omapärase ilmavaate — *personalismi*.

Juba üsna noort Stern'i rususid mõlemad valitseva ilmavaate suunad: maailma, elu ja kultuuri atomiseerimine ja matemaatilis-mehhanistliku kausaaliteedi abstraktse ühtsuse postuleerimine. Sellel ilmavaatel tundusid elu ja teadus käristatuna, tühjana. Säärasest hukutavast atmosfäärist pidi välja jõutama. 1900. aastat märgib Stern personalismi sünniaastana: „mit dem Mut des noch nicht 30-jährigen ging ich an das Werk“. Ilmavaate kujundamine nõuab Stern'ilt ca 25 a. tööd ja leiab avaldust 3-köitelises teoses (iga köide on omaette tervik):

Person und Sache. System des kritischen Personalismus.

I Ableitung und Grundlehre, Leipzig, 1906, 2. tr. 1923, 434 lk.

II Die menschliche Persönlichkeit, Leipzig, 1918, 3 tr. 1923, 272 lk.

III Wertphilosophie, Leipzig, 1924, 474 lk.

Seega haarab süsteem 3 osa: 1) üldise filosoofia + maailma-õpetuse, 2) inimeseõpetuse ja 3) väärtuseõpetuse.

Personalism lähtub baasilt — ilma-vaade, teadus ja elujuhtimine võivad põhjeneda ainult metafüüsikal ja metafüüsiliseks põhikategooriaks peab olema ja jääma „persoon“. Personalism on *dogmaatiline*. „Ich glaube an eine Welt, die zugleich seiend und werthhaft ist; und ich suche diese Welt“ — jäägu igasuguse uurimise ja filosoferimise eelduseks. Ainult nii kaugelt, kui inime usub olevasse ja väärtuslikku ilma, ainult nii kaugelt on tunnetamine enam kui ajaraisk meeltepettes ja mõistetemänglemises. Dogmaatilisus ei ole aga kriitilisuse vastand. Kuna metafüüsika on *otsiv*, siis peab sel põhjenev personalism olema ühtlasi *kriitiline*.

Stern'i ilmavaade — kriitiline personalism — ei leidnud tükil ajal kõlapinda. Esimene köide jäi tosinaks aastaks varju. Alles teise ja kolmanda köite ilmumise järele on ta võitnud järjest enam poolehoidu. On leidnud mitmekülgset kasutamist mitmed Stern'i loodud mõisted, näit. konvergens (mis sulatab empirismi ja nativismi põlise vastolu) ja introtseptsioon (viimane ka kõlblise imperatiivina. „Er kann nur lauten: „Introzipiere!“ oder: „Gestalte dein Ich mikrokosmisch zur Persönlichkeit, indem du den Dienst für die Nicht-Ich-Werte zu Wesenszügen deines individuellen Selbstwertes erhebst“). — Kriitilise personalismi mõju kogu meie aja ilmavaatele on täiel määral veel raske näha ja ennustada.

Psühholoogia alal töötab Stern lakka-matult. Ta kujuneb moodseks saanud rakenduspsühholoogia (psühhotehnika) tunnustatud arendajaks. Stern toimetab kaasautorina 2 köidet „Beiträge zur Psychologie der Aussage“ (1903—1906), juhatab (1906—1916) ühes oma õpilase Otto Lipmann'iga 1906. a. Berliinis asutatud „Institut für angewandte Psychologie“, kahekesi asutavad ja toimetavad nad (1907. a. alates) ajakirja „Zeitschrift für angewandte Psychologie“.

1899. a. abiellub Stern. Abikaasast (Clara Stern) kujuneb huviosaline ja kaastööline. Koos kirjutavad nad: *Monographien über die seelische Entwicklung des Kindes*: I Die Kinder-

sprache, Leipzig, 1907, 3. tr. 1922, 434 lk.; II *Erinnerung, Aussage und Lüge in der ersten Kindheit*, Leipzig, 1908, 3. tr. 1922, 160 lk.

Abikaasa peab hoolega oma lastest päevikuid ja kogub rikkaliku materjali. Kasutades seda materjalide kogu ja vastavat erikirjandust, avaldab Stern (1914) „*Psychologie der frühen Kindheit bis zum sechsten Lebensjahre*“ (Leipzig, 5. tr. 1928, 472 lk.), raamatu, mis kuulub parimate hulka vastaval alal ja on Stern'i menukam teos.

Lapse varajasemas arengus eraldab Stern 4 astet: substantsstaadium (laps näeb asju ja isikuid), aktsioonstaadium (tegevusi ja võimeid), relatsioonstaadium (ruumilisi, ajalisi ja põhjuslikke suhteid) ja kvaliteetstaadium (omadusi).

Vahepeal on Stern 1906. a. valitud Breslau ülikooli erakorraliseks professoriks. Kuid 1916. a. kolib ta professoriks äsjasurnud Ernst Meumann'i järglasena Hamburgi (seal oli tol ajal nn. „Allgemeine Vorlesungsstelle“, mis 1919. a. muudeti ülikooliks). — E. Meumann'i järglasena asub ta ühtlasi (koos O. Scheibner'iga) toimetama ajakirja „*Zeitschrift für pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik*“.

Juba Breslaus on Stern tegelenud *intelligentsuurimuse* alal. Hamburgi psühholoogiline instituut oma avaramate aineliste võimalustega kujuneb aga Stern'i juhatusel pedagoogilis-psühholoogilise uurimise tsentriks Saksas. Siin ilmub Stern'ilt omal alal põhjanev teos — *Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen und die Methoden ihrer Untersuchung* (Leipzig, 1920, 335 lk.). Ses raamatus on muuseas antud erikirjanduses levinenuim intelligentsi definitsioon: „Intelligenz ist die allgemeine Fähigkeit eines Individuumes sein Denken bewusst auf neue Forderungen einzustellen; sie ist allgemeine geistige Anpassungsfähigkeit an neue Angaben und Bedingungen des Lebens“. Koos oma kaastöölistega toimetab Stern seeria — *Hamburger Arbeiten zur Begabungsforschung* (Nr. 1 — mit R. Pe-

ter, Die Auslese befähigter Volksschüler in Hamburg, Leipzig, 1919, 2. tr. 1922, 161 lk., ja Nr. 3 — mit O. O. Wiegmann, Methodensammlung zur Intelligenzprüfung von Kindern und Jugendlichen, Leipzig 1920, 3. tr. 1926, 541 lk.).

Intelligentsi ja andekuse uurimine on lähemas seoses pedagoogilis-praktilise ülesandega — õpilaste valikuga. Stern'i lahtisele pilgule oli selge, et Saksamaa oma sõjalisi kaotusi võib tasuda rahvas peituvate vaimliste jõudude — annete õige kasutamise ja rakendamise kaudu. Igale andele õige koht, iga laps õigesse koolivormi — need ei ole Stern'ile ainult pedagoogilisteks, vaid ka sotsiaal-eetilisteks ja majanduslikkudeks nõueteks. Ei ole palju üliandekaid (ca 2%) ja kõrgelt andekaid (ca 10%); neid tuleb õieti juhtida mitmesugustele kutsealadele, mitte ainult teoreetilisse kihti (vale intellektualism). Kõrvuti intelligentsiga hinnatagu teisi dispositsioone: virkust, püsivust, kohusetruudust, enesedistsipliini, sotsiaalset meelsust jne. Seepärast kasutatagu õpilaste valikul intelligents-testidele täienduseks ka õpetajate pikemaajalisi tähelepanekuid-vaatlusi... Sääraseid vaateid esitab Stern (Die Psychologie und Schülerauslese, Leipzig, 1920, 69 lk.) ergutades ja toetades õpilaste valiku teostamist Hamburgis.

Intelligentsi ja andekuse probleemi kõrval tegelevad hamburglased viimastel aastail puberteedieaga. Stern'ilt on

ilmunud sel alal „Anfänge der Reifezeit“ (Reifende Jugend I, Leipzig, 1926, 125 lk.) ja „Jugendliche Zeugen in Sittlichkeitsprozessen“ (Reifende Jugend II, Leipzig, 1926, 193 lk.) ja koos Hoffmann'iga „Sittlichkeitsvergehen an höheren Schulen und ihre disziplinäre Behandlung“ (Leipzig, 1928). Viimased kaks raamatut kuuluvad ühtlasi kriminaalpedagoogikasse (Stern on korduvalt esinenud forensilise eksperdina).

Peatugem 29. skp. sügava, rikkaliku ja ulatusliku loominguga isiksuse ees. Mehe ees, kelle filosoofiline ilmavaade — kriitiline personalism — järjest enam mõjustab meie aja ilma suhtumist, kes annetanud rea haaravaid mõisteid (konvergens, introtspetsioon jt.) pedagoogiliste probleemide õieti nägemiseks ja lahendamiseks, kelle psühholoogilised uurimused lähemas seoses eluga, eriti kasvatus põlevamate päevaküsimustega; mehe ees, kes saksa pedagoogilise psühholoogia juhtivama isiksusena mõjutanud ka eesti pedagoogilise mõtte arengut — kuivõrt kaudselt või otseselt — jäägu lahtiseks.

Akadeemilise õpetajana ei ole Stern oma immanentse tõsidusega võitnud ainult laialdase tunnustuse (Hamburgis on õppimas küllalt rahvusvahelist elementi), vaid ka oma õpilaste lugupidamise. Needki mõningad read — „Kasvatuse“ ruumiga arvestatult — püüdku vähendada tänuvõlga Stern'ilt 1923. a. suvesemestri jooksul saadud õpetuse ja äratuse eest.

Pedagoogilise mõtte arengust käesoleval sajandil ja raskustest uue, ajakohase kooli loomisel.

M. Kotkas.

I.

Kui tahame jälgida pedagoogilise mõtte arenemist viimaste aastakümnete kestel ja silmas pidada neid raskusi, millega seotud kooliuuenduslikud püüded, siis ei saa vaikides mööduda kooliloludest 19. sajandi teisel poolel, mis ikka veel tunduvalt mõjutavad praegusaajal koolielu. Tolleaja monarhistlik kord,

majanduslik tõus ja teaduste ning tehnika kiire arenemine vajutasid oma pitsati sellele koolile. Üles ehitatud oma aja elunõuete ja tõekspidamiste kohaselt, oli ta 50 aasta kestel Euroopas üldtunnustatud haridusallikaks ja on meilgi väga hästi tuntud „õppekooli“ nime all.

Alljärgnevate ridade ülesandeks ei

ole pakkuda täielikku pilti 19. sajandi koolioludest, vaid ainult alla kriipsutada mõnd iseloomustavat nähet tolleaegsest kasvatusüsteemist. Kõigepealt paistab silma tema dualistlik konstruktsioon, mis on vastandiks ühtluskoolile. Alamate ja vaesemate rahvakihtide jaoks oli määratud rahvakool, rikkamale ja valitsevale kihile — gümnaasium oma ettevalmistusklassidega. Kummagis koolis oli maksev oma eriline õpeviis ja olid valitsemas omad traditsioonid. Üleminek rahvakoolist gümnaasiumi nõudis õpilaselt ajakaotust ja suurt jõupingutust.

Õppetööd korraldati tolleaegses koolis aineprintsibi kohaselt. Õppekavad olid üle koormatud ainega. Oldi arvamusel, et aine omandamisele igal juhul järgneb ka õpilase hingejõudude arenemine, sest usuti, et ainel on igal tingimisel kasvatuslik väärtus. Õpetaja tööd hinnati selle järgi, kui palju ta suutis pakkuda ainet õpilastele ja millisel määral jõudis läbi võtta õppekava. Ühes sellega kerkisid üles mitmed tüüpilised nähted õppekooli töös, nagu näit. õppeainete rohkus ja seose puudus nende vahel, eluvõõraste ainete käsitlemine, sagedane abstraktsiooni ja süsteemi tarvitamine, verbalism, reeglite päheõppimine, õppetöö sunduslik käik formaalastmete järgi, õpetaja autoritaativne surve õpilastele, viimaste passiivsus õppetöös, jne. Üldiselt juhiti peatähelepanu intellekti arenemisele, kuna laste tundeelu ja tahteavalduste eest vähe hoolitseti.

19. sajandi lõpul oli elu juba sedavõrt muutunud, et vana õppekool ei suutnud rahuldada uuemaid nõudeid. 20. sajandiga algabki püüdmine õppetööd koolis uuendada ajanõuete kohaselt ja rohkem tähelepanu kinkida kooli kasvatuslikele ülesandele.

Esimene uuenduspüüe oli sihitud pedagoogilise intellektualismi vastu, mis oli seni mõõduandev õppetöös. Lapse tundeelu arenemisele jagati nüüd suurt tähelepanu ja esteetikale anti aukoht pedagoogika abiteaduste hulgas. Mitte teadus, vaid kunst pidi olema inimkonna õpetajaks. See vool tõi enesega kaasa joonistamise õpetuse reformi ja muid

paremusi esteetilise kasvatuse alal. Pea selle järele tekkis uus pööre hingejõudude hindamises. Psühholoogias kerkis esikohale voluntaristlik vool, mis eriti rõhutab tahtejõu tähtsust inimese hingeelus. Kasvatuse tähtsamaks ülesandeks sai õpilaste isetegevuse arendamine. Vana kooli õpilaste passiivsuse asemele astus uuendatud koolis nende aktiivsus. Parimaks abinõuks viimase arendamisel peeti õpilaste iseseisvat tööd. Seega tekkis tarvidus ja nõue töökooli järele.

Töökooli idee arenes kahes suunas. Ühelt poolt eelistati käsitööd ja peeti seda heaks abinõuks väärtusliku kodaniku kasvatusel. Teiselt poolt rõhutati õpilaste vaba vaimutöö tarvidust, et tõsta inimest kõrgemale vaimlisele tasapinnale ja suurendada tema isiksuse väärtust. Esimene vool edendas käsitöö õpetuse levimist koolis, kuna teine tõi rohkem elevust kooliklassi vaba õppekõne näol, mis lubab õpilasel pöörduda küsimustega õpetaja ja kaasõpilaste poole, vastandiks vanale koolile, kus ainult õpetajal oli õigus küsida.

Juba tol ajal juhiti tähelepanu sellele, et üksiku isiku arenemine jõuab oma täiusele ainult ühiskonna kaudu ja nähti ühiskondliku kasvatuse paremat abinõu õpilaste omavalitsuses. Aga kõige suurema tähtsusega pedagoogilise mõtte arenemisel oli nõue, mis kerkis üles 20. sajandiga, et õppetöös ei tohi lähtuda aine seisukohalt, vaid tuleb silmas pidada lapses peituvate võimete ja jõudude arengut. Et seda teostada, on vaja last tundma õppida. Selle ülesande lahendamisele asusid paljud kasvatus-teadlased, kelle tööviljana ilmusid mitmed uurimistööd lapse- ja noorte psühholoogia alal. Sellest ajast peale on lapse hingeelu tundmine tunnistanud tarvilikuks igale kasvatajale ja õpetajale.

Nagu ülaltoodust näha oli Euroopas juba enesõjaaegses õhkkonnas aremmas kooliuuenduse ettevalmistus ja tehtud ka üksikuid argseid katseid selle teostamiseks. On arusaadav, et maailmasõda takistas kooliuuenduse püüdeid, aga päris hävitada ei suutnud ta neid. Eriti ühtluskooli põhimõtte võitis

just sõja ajal ikka rohkem ja rohkem pooldajaid.

II.

Maailmasõja ja sellele järgneva revolutsioonilaine järelduseks olid kaugleulatuvad muutused rahvaste poliitilises, vaimlises, majanduslikus ning sotsiaalses elus. Vanades kultuurmaades hävis lugematu hulk väärtusi, mida oli vaja jälle uuesti üles ehitada. Samuti uute demokraatlikkude rahvusriikide tekkimine ja korraldamine nõudis suuri jõupingutusi nende kodanikelt. Eluvõitlus oli muutunud raskemaks ja kodaniku kohustused vastutusrikkamaks. Väline olukord, elu ja edenemise võimalused erinesid suuresti ennesõja-aegseist. Muutunud olud nõuavad ka teissuguseid inimesi, niisuguseid kodanikke, kellel selge arusaamine ajajärgu ülesandeist ja kes on võimelised loovaks ühiskondlikuks tööks. On arusaadav, et endine õppekool ei suuda kasvatada niisuguseid inimesi. Kerkis esikohale uue, ajakohase kooli probleem. Algas otsimiste ja katsetamiste ajajärk, et leida kooliuuenduse õiget, praegusaja elule vastavat teostamisviisi. Aga siin selgus, et raske on leida ühist keelt, kui ilmavaatelistes lahkuminekud suured ja puudub ühtlane hariduslik ideaal. Sellest on tingitud asjaolu, et kooliprobleemi üldtunnustatud lahendust, nagu meie seda näeme 19. sajandil, ei ole veel seni leitud. Tänapäeva teaduslik pedagoogika areneb õige mitmes erisuunas, millest Viini koolimehe Viktor Fardus'e liigituse järgi nimetame tähtsamaid:

Pedagoogiline empirism püüab induktiivse mõtteviisi ja eksperimentaalsete uurimismeetodite abil kindlaks teha kasvatustöö sõltuvust bioloogilistest, psühholoogilistest ja sotsioloogilistest põhjustest. Pedagoogilisele katsetamisele katsekoolides ja -klassides antakse suur tähtsus. Psühholoogia alal kerkivad üles uued voolud, mille tundmist peetakse väga tähtsaks praktilises koolitöös, näit. psühhoanalüüs ja eriti individuaal-psühholoogia.

Spekulatiivne ehk süstemaatiline pedagoogika lähtub ideest ja püüab sellele ehitada kindla kasvatussüsteemi.

Sõltudes filosoofilisest ilmavaatest esineb ta mitme vooluga: moraal-individaal-sotsiaalpedagoogika ja mitmed teised voolud. Kõige rohkem pooldamist ja teostamist on seni leidnud, eriti katoliku kiriku kaudu, usulis-ilmavaateline ehk kiriklik vool.

Elupedagoogika nõuab kasvatustöös terviklikkust, vabadust ja loovat, elamusrikast tegevust. Seda soodustab kodumaise ja elulähedase aine valik ja õppetöö korraldus üldõpetuse kujul. Kingitakse tähelepanu ka väljenduskultuuri arendamisele kehakultuuri, lavatenduste, rahvatantsude ja rütmiliste harjutuste näol.

Pedagoogilise krititsismi vooludest on väärtus- ja kultuurpedagoogika tähtsamaid. Esimene püüab põhjendada kasvatuses eesmärgid ja analüüsida noorsoole pakutavaid kultuurivarasid lähtudes nende väärtuslikkuse seisukohalt. Kultuurpedagoogika püüab selle poole, et kasvatustöö aluseks ei peaks olema mõni ühekülgne vaatlusviis, vaid kultuur tervikuna: religioon, kõlblus, teadus, kunst, majandus, tehnika, riik, rahvas, seltskond, jne. Mitmed pedagoogilised voolud oma ühekülgse tõttu ei ole suutnud lahendada kasvatusprobleemi. Kultuurpedagoogika on vaba sellest ühekülgsest ja on seadnud haridusidee laiemale alusele, seepärast on ta leidnud kõige rohkem pooldamist praegusaja pedagoogika-ilmal. Viimane asjaolu laseb oletada uut põõret pedagoogilise mõtte arengus. Eriti Kesk-Euroopas on märgata võõrdumist senisest loodusteaduslikust vaimust ning lähemas minevikus tarvitusel olnud uurimismeetodest, kuna ikka rohkem ja rohkem poolehoidu võib vaimuteaduslik mõtlemisviis.

Veel kirjuma pildi kui teaduslik uurimistö annab meile praegusaja kooliuuenduse praktika. Kunagi pole uuen-duspüüe olnud nii probleemiderikas kui tänapäev. Praktilises kasvatustöös leiame palju uusi kooliuuenduslikke katseid, mis üksteisest tunduvalt erinevad oma sihtide ja meetodite poolest: Hamburgi ühiskondlik kool, Paul Östreich'i elastiline ühtluskool, Viini koolireform,

dalton-plaan, decroly-süsteem ja palju teisi. Vaatamata tüüpide rohkusele ja mitmekesisusele on neil kooliuuenduslikel vooludel mõndki ühist, mille poolest nad täielikult erinevad endisest 19. sajandi koolist. Vaatleme lähemalt kooliuuenduse tähtsamaid põhijooni, nagu need kujunenud viimase aastakümne kestel ja puudutame lõppeks õppejõudude ettevalmistuse tähtsust uue, ajakohase kooli loomisel.

III.

Kuna endises koolis kingiti peatähelepanu õppeaineile, seisab uuetüübilises koolis laps esikohal. Kooli ülesandeks on tähelepanelikult süveneda lapse individualiteedi tundmaõppimisse ja arendada teda kui isiksust, tema iseloomu omadusi ja loomisvõimet. Kooliühiskonnas hoidutakse nivelleerimast õpilase hingelisi eriomadusi, püütakse aga leida igale andele vastav arenemisviis. Uus kool püüab kasvatada aktiivseid, iseseisvaid, algatus- ja organiseerimisvõime ja sügava vastutustundega inimesi kui väärtuslikke liikmeid nüüdisaja demokraatlikule ühiskonnale. Koolitöö eesmärgiks on seega uues, elulähedases koolis õpilaste ettevalmistus elutublidusele. Kui 19. sajandi kool hoolitses selle eest, et õpilased koolist lahkudes võtaksid kaasa suure hulga igasugu teadmusi, mis tol ajal peetigi elutubliduse tunnuseks, siis on see praegusaja mõistete järgi ainult koolitublidus. Elutublidust ei omanda õpilane üksi teaduste õppimise kaudu, vaid see on õpetuse ja kasvatuse ühine tööviis. Uus kool tunnustab teadmuste ja oskuste omandamise vajadust, aga ta hoolitseb ka selle eest, et õppetöö kaudu harmooniliselt areneksid lapse hingejõud ja et temas edeneks harjumus elus tarvitada koolis õpitud teadmusi, — mitte ainult isiklikuks edasijõudmiseks, vaid ka üldsuse kasuks.

Oma eesmärgi saavutamiseks uuetüübiline kool valib ajakohasema õppetöö korralduse ja teissugused õppemethodid, kui meie seda nägime vanas koolis. Eluvõõras, vähese vastastikuse seosega eriainetete õpetamine ei soodusta kasvatusöö, seepärast kooliuuenduse

praktika tüürib sennapoole, et loobuda aineõpetuse-süsteemist ja korraldada õppetööd üldõpetuse kujul ehk õppeainete kontsentratsiooni põhimõtteil. Aineõpetus uues koolis on ainult siis mõeldav, kui püütakse vastu tulla jõuprintsiibi nõuetele ja katsutakse rakendada lapse võimeid aktiivsele tegevusele. Lapse eriained leiavad arendamist individuaalse tööviisi käsitusel ja sotsiaalset kasvatust soodustab hästi organiseeritud klassi- ja kooliühiskond. Uus, ajakohane kool tunnustab ühtluskooli teostamise tarvidust, pooldab õpilaste omavalitsust ja korraldab õppetööd töökooli põhimõtteil. Kooliuuenduslikest katseist Kesk-Euroopas on Austria koolireform seni leidnud kõige rohkem tunnustust ja saanud üldise tähelepanu osaliseks niihästi oma ulatuse kui ka mõõdukuse ja järjekindluse poolest. Koolivalitsuse, õpetajaskonna ja lastevanemate ühisel koostööl on seal loodud koolitüüp, mis seisab lähedamal ajakohase kooli ideaalile kui mitmed teised kooliuuenduslikud katsed.

Meie ei taha peatuda välistel raskustel, mis takistavad kooliuuenduse normaalset käiku, vaid tuleme meelde õppejõudude küsimusega seotud koolielu sisemisi raskusi. Ülaltoodud lühikesest ülevaatest selgub, et uus kool nõuab õpetajalt palju rohkem kui endine õppekool. Endised nõuded õppeaine valdamise suhtes jäävad püsima, aga meetodilised ülesanded muutuvad keerulisemaks. Peale selle kerkivad üles koolielu mitmesugused kasvatuslikud probleemid, mis nõuavad kiiret lahendamist. Õpetajal ei ole siin kustki abi loota, ta peab teotsema iseseisvalt ja hoolitsema selle eest, et tema toiminguil ei puuduks psühholoogiline ja pedagoogiline alus.

Uuetüübilise kooli õpetajal lasub seega raske ülesanne teha iseseisvat uurimistööd lapsepsühholoogia alal. On kasulik teoreetiliselt uurida lapse hingeelu struktuuri, selle erinevusi täiskasvanute omast ja tema arenemisastmeid, aga veel tähtsam on praktiline uurimistöö igapäevaste vaatlemiste ja tähelepanekute kaudu. Sama tähtsad ülesanded esinevad õpetajale pedagoogiliste probleemide uurimistöö kujul. Ei ole sellest

küllalt, et keegi on õppinud pedagoogikat aastakümneid tagasi. Sestsaadik on elu palju edenenud ja ühes sellega arenenud pedagoogiline mõte. Ajanõuete kõrgusel seisev õpetaja püüab jälgida seda arengut ja uuema pedagoogilise kirjanduse lugemise teel kontrollida omi pedagoogilisi tõekspidamisi ja täiendada teadmisi.

Peale üldpedagoogiliste ja psühholoogiliste küsimuste nõuavad ka metoodilised probleemid läbitöötamist. Nagu ülal kuulsime, uus kool loobub kas täielikult või osaliselt aineõpetuse-süsteemist ja tõstab esikohale koguni uued õppe- või kasvatussüsteemid ning ajakohased metoodilised võtted, et tõsta õppetöö kasvatuslikku väärtust.

Õpetaja õlul lasuvad ülesanded on põhjapaneva tähtsusega, nii et iga kooli-uendusliku katsega kerkib tahtmata üles ka õpetajate-küsimus, mida pee-

takse suuremaks raskuseks uue, ajakohase kooli loomisel. Probleemi katsutakse mitmel pool lahendada seega, et õpetajaile tehakse kättesaadavaks kõrgema pedagoogilise hariduse omandamine. Aga ka nende seisukord ei ole lootusetu, kes ei ole saanud selle osaliseks. Koguni niisuguse õpetaja pedagoogiline uuestisünd ei ole võimatu, kes vanas koolis omandanud hariduse ja selles vaimus töötanud juba kauemat aega. Iga õpetaja, kes oskab tähele panna ajanõudeid, jälgida pedagoogilise mõtte arengut ja süvenenult järele mõelda praktilises koolitöös tekkinud probleemide üle, teeb viimaks vajaliku ümberhinnangu senistele tõekspidamistele, võtab omaks kooli-uenduse põhimõtted ja on võimeline töötama uuendatud koolis. Ainult traditsioonidesse ja vana-desse tõekspidamistesse tardunud pedagoogid ei suuda seda teha ja peavad jääma eemale uuest, ajakohasest koolist.

Tähelepanu kasutamise võimalusi kasvatuslikul alal.

P. Truusmann.

Oleks ülearune hakata siin selgitama tahtejõu tähtsust inimese isiku ja elu suhtes. Tähdendan ainult, et kasvatuspeasihiks on lõppude-lõpuks kindla iseloomu, teiste sõnadega — tugeva tahtejõu arendamine. Viimase võimaluste juures tahangi selles artiklis peatuda, märkida mõned mõtted, mis võivad tuua kasu kasvatajatele nende tegevuses, selgitades ja lihtsustades nende tööd tahtejõu arendamise suunas. Muidugi ei pretendeeri mina küsimuse põhjalikule käsitlemisele, mis ajakirja artikli piires võimatu.

Teatavasti fikseerib hingeteadus tahetelises aktis (tingimusel, kui see viimane täiel kujul aset leiab) neli peamotiivi: tahte tekkimine, temale järgnev motiivide kaalumine, otsuse vastuvõtmine ja otsuse teostamine. Juba pealiskaudse analüüsi läbi on kerge veenduda, et kogu selle hingelise protsessi käigul mängib

suurimat osa tähelepanu; tema osa on nii suur, et põhjalikumal kaalutlemisel võime koguni kahtlema hakata nn. „tahtejõu“ kui iseseisva hingelise võime olemasolus. Ja tõesti: ilma tähelepanuta ei saa üldse mingisugune tahtmine tekkida, sest seda, mis asub väljaspool tähelepanu piirkonda, pole meie jaoks ajutiselt olemas; kaalumine, motiivide võitlus on võimatud ilma tähelepanu osavõtuta; otsuse teostamine samuti: suurem osa otsustest jääb teostamata just sellepärast, et lastes teatud pooldavad motiivid välja meie tähelepanu sfäärist (eriti juhtumeil, kus otsuse teostamine võib toimuda mõne aja pärast peale otsuse vastuvõtmist), anname meie sellega otsusevastastele motiividele võimaluse teadvusse tungida ning sellega otsuse kindlust tublisti kõigutada või koguni hävitada. Kui aga asi on nii, siis loomulikult tekib küsimus: kas ei võiks

seda tähelepanu tähtsust kasutada „heade“, meile kasulikkude otsuste teostamiseks, sest õieti kasvatatud isiku väärtus oleneb sellest, kuivõrt tema tahte suund on „hea“ ja kasulik nii temale endale kui ka ühiskonnale? Igaüks meist teab väga hästi enese kogemustest, et just nn. „heade“ otsuste vastuvõtmine ja eriti teostamine on harilikult seotud suurima hingelise pingutuse ja võitlusega.

Kahtlemata moodustab kaalutlemine kõige tähtsama tahtelise akti osa. Sellepärast peatume temal pikemalt, püüdes selgitada tähelepanu osavõttu osa selles protsessis ja kuidas saame teda oma äranägemise järgi kasutada. Teatavasti teeme meie otsuse nende motiivide grupi kohaselt, mis kaalutlemise tagajärjel osutuvad nn. raskemaiks, tugevamaiks. Seejuures on huvitav ja tähtis märkida, et võitnud motiivid (või nende grupp) ei tarvitse igakord sugugi olla kaaluvamad, väärtuslikumad nõ. sisuliselt, moraalselt või sotsiaalselt — nemad võidavad sageli nõ. oma välise, massilise kaalukuse tõttu; vastupidisel korral poleks meie üldse teinud halbu, negatiivseid otsuseid; mõnesugune kirk, huvi, mis meile kahjulik, mille vastu meie võime tuua terve rea äärmiselt väärtuslikke ja igapidi mõistlikke motiive — see kirk jääb ikkagi võitjaks. Milles peitub siis selle kurva tõsiasja põhjus? Kõigepealt selles, et tunded meie hingeelus on harilikult võimsamad kui mõistus: kus nende kahe vahel tekib võitlus, seal harilikult võidavad esimesed; see ongi nn. „inimlik nõrkus“. Kahjuks on see fakt, millega tahes või tahtmata peame leppima.

Kuid on olemas veel teine asjaolu, mis selgitab tundmuste ja mõistuse vahelist võitluse käiku ja, mis eriti tähtis, laseb end positiivselt kasutada. See on — tähelepanu tegevus ja tema iseärasused.

Tähtsamaid psüühilisi võimeid on nn. ideede assotsiatsioon ehk mõtete ühendus. Tema seisab selles, et üks teadvuses tekkinud mõte ei jää sinna püsima üksikuna, vaid paratamatult ja automaatselt kutsub esile terve rea teisi, temaga nii või tei-

siti ühenduses olevaid mõtteid, ja seda nii kaua, kui meie tähelepanu on temale kontsentreeritud. Need teised teadvuse kerkinud mõtted moodustavad algmõttega teatava terviku, suurendades sellega algmõtte mõju meie psüühikas. See protsess on väga sarnane kristalliseerumise protsessile keemias, kus väike aine kristall, olles asetatud sama aine lahundisse, tõmbab enda külge teised lahundis olevad aine kristallikesed, nii et mõne aja pärast väikesest algkristallist kujuneb suur ilus kristall; ning mida kauem algkristall on lahundis, seda suuremaks tema kasvab, kuni ta viimaks kõik aine osakesed lahundist välja imeb. Täpsalt samasugune lugu leiab aset assotsiatsiooni protsessis. Sellest järeldub, et mida sagedamini ja mida kauemaks kutsume meie tähelepanu ja mälu abil esile teatava mõtte, seda suuremaks kasvab tema saatjate hulk ning seda mõjukamalt muutub temaga assotsieeritud mõtete kompleks. Teiste sõnadega, soovides suurendada mõnesuguse meie kasuliku motiivi kaalukust teatava otsuse vastuvõtmise kasuks, peame teda (s. o. seda motiivi) püsivalt meie tähelepanu fookuses hoidma; kõik muu, nagu enne öeldud, sünnib paratamatult ja automaatselt.

Peab meeles pidama seejuures, et üldse tähelepanu-objektiks võib olla ainult üks mõte või mõtete kompleks, nii et ühe motiivi fikseerimisel teised peavad ajutiselt eemalduma. Seda tähtsat tähelepanu omadust, nimelt mõtete mõju suurendamise võimet, võib paari näitega illustreerida. Miks muutub vahest inimene ühe idee orjaks, fanaatikuks, saavutades ühtlasi selle idee alal suuri tagajärgi? Sellepärast, et kas huvi või mõne teise asjaolu mõjul viibib tema tähelepanu alati mainitud ideel, tõrjudes seega välja kõik teised ja imedes teadvusest ning välisilmast ainult seda, mis sel või teisel viisil on selle ideega ühenduses; sellega ongi seletatav suurvaime ideede mitmekülgsus, värskus ja mõju. Miks on üksildus teatavasti suurte otsuste tegemise ja teostamise soodsamaks pinnaks? Sellepärast, et tema soodustab segamatut tähelepanu kontsentreerimist. On väga tõenäoline,

et püsiv tähelepanu kontsentreerimine võib viia koguni vaimuhaiguseni või mõne kergema ebanormaalsuseni. Nii mõnigi maania on võib-olla tingitud püsivast tähelepanu kontsentreerimisest ühes suunas: selle tagajärjel tõrjutakse teadvusest välja kõik kõrvalised ideed — jääb püsima üksainus, mis harjumuse võimsal kaasabil muutub teadvuse (järelkult ka inimese) peremeheks; idee fixe'de fakt on selle asjaolu parimaks tõenduseks. Ja sellesarnaseid näiteid võib iga lugeja oma hingelust leida, kui ta aga vaevaks võtab neid otsida.

Kuid tähelepanu kontsentreerimisega pole veel „hea“ tahte ja „heade“ otsuste probleem kaugeltki lahendatud. Kerge on öelda: „koondage oma tähelepanu vaid „headele“, positiivsetele motiividele — ja nemand tulevad alati võitjaiks ning teie vabanete kõigist oma nõrkustest.“ Selle väliselt lihtse retsepti läbiviimine on tegelikult seotud suurte raskustega.

Teatavasti võib tähelepanu olla passiivne või aktiivne. Esimene on juhitud välis- või siseilma ärritustest ja ei nõua meilt mingit pingutust, aktiivsust; teise — aktiivse tähelepanu — suund oleneb täielikult meie tahtmusest ja nõuab harilikult teatavat pingutust, aktiivsust. Passiivne tähelepanu on inimesele omane lapseeas. Muuseas on iseloomustav ja tõendab tähelepanu ja tahte sidet see fakt, et lapse psüühikas puudub tahtejõud, niikaua kui seal valitsemas passiivne tähelepanu. Kasvatuse või olude mõjul muutub passiivne tähelepanu aktiivseks (osaliselt) ja alles siis märkame meie lapse isikus nn. „tahtejõu“ tekkimist.

Ülaltoodust selgub, et tugeva tahtejõu aluseks on hästi treeneeritud aktiivne tähelepanu. Selle treeneerimise lõplikuks saavutiseks on niisugune seisukord, kus isik on oma tähelepanu täielik peremees, s. o. võib teda igal ajal juhtida sinna, kuhu seda nõuavad isiku kasu ja heakäekäik. Kuid aktiivne tähelepanu koondamine teatavale objektile pole sugugi nii kerge, nagu seda vahest arvatakse. Passiivne tähelepanu, mis harilikult kutsutakse esile huvi lä-

bi, ei nõua meilt mingisuguseid sisemisi pingutusi, kuid hoopis teine lugu on aktiivse tähelepanuga. Katsuge kord oma tähelepanu koondada näiteks mõnele tarbetult seinas tolgendavale naelale ja püüdke ainult selle igava objekti üle mõelda; kui teil korda läheb 3—5 minuti kestel teda oma tähelepanu fookuses hoida, siis võite täie õigusega enda üle uhke olla: teie omate hästi treeneeritud tähelepanu, teiste sõnadega — teil on kindel tahtejõud. Motiivide kaalumisel on seisukord väga sarnane siintoodud näitele: meie treeneerimata tähelepanu viibib heameelega meeldivail, huvitavail asjul ja meie ei suuda teda juhtida teiste, vastikute kuid õigete, kasulikkude juurde. Nõrga iseloomuga isikud kannatavad just selle läbi, et nad ei julge hädaohule, kibedale tööle otse näkku vaadata, nad kardavad vastikuid, „igavaid“ mõtteid. Pillaja näiteks mõtleb kõige vähem oma kire pahedest — ta tõrjub säärased mõtted eemale, ei suuda oma tähelepanu neil peatada, et sellega nende kaalukust suurendada ja võib-olla oma kirest vabaneda. Teie haavate joodikut kõige valusamini mitte valitud söimuga, vaid lihtsalt teda joodikuks nimetades. Selles aktiivse tähelepanu treeningu puuduses peitubki meie kaotuste ja allajäämistega põhjus eluvõitluses.

Kas on aga tegelikult läbiviidav aktiivse tähelepanu arendamine nõutava kõrguseni, intensiivsuseni? Arvan, et sellele küsimusele peame jaatavalt vastama. Juba see fakt, et koguni ilma mingi süstemaatilise kasvatusliku mõjuta, ainult ümbritsevate elu olude surve all muutub lapse passiivne tähelepanu suuremal või vähemal määral aktiivseks, õigustab meid lootma, et osav pedagoogiline vahelesegamine võib anda sel alal parimaid tagajärgi. On iseenest mõistetav, et tähelepanu treeninguga peab algust tehtama juba õrnemas lapseeas, mil kõik inimese võimed on iga välismõju vastu tundlikumad, painduvamad. Juba aegsasti tuleb lapse ümber luua õhkkond, mis sarnaneks tõsise eluvõitluse omale, (muidugi lapse jõukohaselt), kus meil 90% juhtudel tuleb end sundida tööle, mis kaugeltki pole huvi-

tav ega kerge, vaid nõuab karmilt kohustetäitmist. Jõukamate inimeste helitunud laste saatuse eluvõitluses olgu meile hoiatuseks ja näpunäiteks.

Seda, mis alanud vanemad, perekond, peab kool loomulikult jätkama. Pean oma kohuseks siin märkida, et eriti viimasel ajal ähvardab meie kool õigest kasvatuse teest kõrvale kalduda, pannes pearõhku teadmuste omandamisele. Meie koolisüsteemi aluseks näib saavat peaaesjalikult huvi, s. o. elamus, kus teotseb passiivne tähelepanu. Pole kahtlust, et huvi on võrratu vahend teadmiste kogumiseks, kuid kasvatusest, elule ettevalmistamise seisukohast on tema väärtus kahtlane. Inimese kasvatamiseks on tarvis palju aega, ja parimaks ajaks on noorus — täies eas noo-

ruse aja kasvatuse vigu ei saa parandada, kuna teadmiste omandamine võib kesta kogu eluaeg. Sellepärast peab ka kool seda silmas pidama ja temale pühendatud laste eluaastaid õieti kasutama, peaaesjalikult kasvatades, mitte aga ainult õpetades. Kohustava töö, mis seotud teatava (muidugi jõukohase) eneseseisundusega, mis ongi kõige paremaks aktiivse tähelepanu treenerimise pinnaks, ja huvi printsipi vahel peab koolis valitsema teatav harmoonia, tasakaal, pigemini just töökauds. Sellest seisukohast omavad, näit., nn. „igavad“ õppeained suurt tähtsust.

Meie ei tohi seda unustada, kui ei tahha omi noores eas ühekülgsest hellitatud lapsi näha langemas karmi eluvõitluse ohvriks.

Jooni õpetajate ettevalmistusest vanas Tartu ülikoolis.

Mag. E. Ritso.

Üliõpilastele pedagoogilise hariduse võimaldamiseks avati Tartu ülikooli juures 5. dets. 1803. a. õpetajate-instituut. Õppetegevus algas 1804. a. alul 9 õpilasega. Asutis oli korraldatud Tartu ülik. 1803. a. statuudi §§ 103—109 põhjal. Instituudi juhatajaid oli kolm: ilukõne ja vana klassikakirjanduse, filosoofia ja üldise ajaloo professorid. § 106. põhjal olid kõik filosoofia teaduskonna professorid, kelle aine kuulus kooliõpetusse, kohustatud ühe tunni nädalas tasuta õpetama instituudi kasvandikke. Oleks tähendada, et 19. sajandi alul Tartu ülikooli filosoofia teaduskond oli kirju temas esinevate ainete poolest. Siia kuulusid kõik ained, mida ülikoolis õpetati ja mis polnud arstiteaduslikud, usu-teaduslikud või õigusteaduslikud. Nii siis: filosoofia, matemaatika, loodusteaduslikud ained, keeleteaduslik-ajaloolised ained statistika ja maadeteadusega, tehnoloogilis-ökonomilised ained sõjateadusega. Alles 1850. a. kaotati filosoofia teaduskond, mille asemele võeti ajaloo-filosoofia ja füüsika-mate-

maatika teaduskonnad. Viimased püsisid vene aja lõpuni.

Kõik õpetajate-instituudi kasvandikud olid stipendiaadid, mis kohustas ülikoolis õppimist lõpetades olema kuus aastat tegelikeks õpetajaiks. Kuid hiljem võeti instituudi kasvandikeks peale kümne stipendiaadi ka mitte-stipendiaate. Instituuti võis pääseda vastava eksami põhjal. Instituudi kasvandikud olid kohustatud sooritama eksameid igal semestril, kuna see muile üliõpilastele enne Tartu ülikooli venestamist 1889. a. polnud sunduslik.

Instituudi kasvandikkude õpetus toimus professorite erakortereis, ja õpetati ainete metoodikaid, selle kõrval aga tehti ka praktilisi harjutusi. Siin avanes lai tööpõld — kvantitatiivselt. Ühelt poolt — 1802. a. avatud Tartu ülikooli filosoofia teaduskonnas polnud esialgu üliõpilaste spetsialiseerumist üksikutele teadusealadele, nagu: vanad keeled, matemaatilised ained, loodusteadus. See tuleb alles pärast 1817. a. selgemal kujul esile ainete valikus teh-

tud uute korralduste mõjul. Ka gümnaasiumi-õpetajate spetsialiseerumisest teatavaile erialadele ei võinud 19. sajandi esimestel aastakümnetel germaani-maal — baltimaad kaasa arvatud — nähtavasti olla tõsiselt juttu. Näiteks on Tartu mat. prof. Minding'i eluloost teada, et ta 1827. a. alates õpetas Saksamaal Elberfeldi gümnaasiumis ajalugu, saksa keelt ja matemaatikat (Kneser: Übersicht wissenschaftl. Arbeiten E. F. Mindings nebst biographischen Notizen, ajakirjas: „Schlömilchs Zeitschr. für Mathematik u. Physik“, Bd. 45). Teiselt poolt — tol ajal polnud nähtavasti veel erinemist üksikuteks keskkooli tüüpideks. 1804. a. antud „Statuten der Lehranstalten, welche der Universität Dorpat untergeordnet sind“, seadis gümnaasiumidele eesmärgiks: 1) valmistada ette ülikoolile, 2) anda üldharidust. Õpetatavaist aineist on statuudis nimetatud: praktiline geomeetria, rakendusmatemaatika, tehnoloogia, poliitiline ökonomia, keemia, katseline füüsika, kaubandusteadus, jne. Muidugi võis see kõik esineda ainult kitsamas raamis kui praegustes eritüübilistes keskkoolides. Tutvudes Tartu ülikooli loengute kavadega 19. sajandi alult, näeme, et matemaatikas seisis tähtsal kohal elementaar-matemaatika, muuseas tähtarvutus. Tuli vist teisteski ainetes ette, et alles ülikoolis õpiti seda, millega praegusel ajal tutvutakse juba keskkoolis.

Seevastu oli aga gümnaasiumides tähtsal kohal mõnesuguste ainete õpetus, mis praegusel ajal koguni tahaplaanile jäänud. Nimelt peeti tol ajal veel tähtsaks üldhariduslikult vana klassika pärandi omandamist. Nagu 1803. a. statuudi § 107. näha hoolitseti õpetajate-instituudis eriti tulevaste gümnaasiumi vanade keelte õpetajate ettevalmistuse eest. Üldse tuli kaheaastase õppeaja vältel õppida üldist pedagoogikat, teha kirjandeid, aga ka uurida vanu klassika keeli, harjutada end dispuuterimises — hiljem, pedagoogilis-filoloogilise seminari suhtes olid säärased harjutused eriti nõutavad. Võib-olla tuli veel muudki õppida, mis osalt tuletab meelde keskaega. Kuni 1822. a. said

instituudis pedagoogilist ettevalmistust umbes 70 üliõpilast.

1820. a. Tartu ülikooli statuudi põhjal (§§ 93—100) muudeti „õpetajate-instituut“ „pedagoogilis-filoloogiliseks seminariks“. Asutis sai oma tegevuse arendamiseks erilise määrustiku („Reglement für das nach §§ 93—100 des allerhöchst bestät. Statuts der Kaiserl. Univer. Dorpat daselbst geöffnete Pädagogisch-philolog. Seminar.“), mis sisaldas hulga paragrahve. „Seminar“ tuletatav peajoontes meelde endist „instituuti“. Määrused on vahest ainult natuke valjumad, täpsamalt avaldatud. Vaatame, kuidas kujunes ettevalmistus matemaatikas.

Määrustiku § 8. põhjal on seminaristide üldarv 10, kellest kolm, kui nad avaldasid sellekohast soovi ja said soovitud matemaatika professorilt, võisid siduda matemaatika õppimist filoloogia õppimisega. Asjaajaja-direktor rääkis siis läbi mat. professoriga, kuidas korraldada õppimist neile seminaristidele. (§ 13). Iga semestri lõpul pidid need seminaristid esitama matemaatika professori otsuse oma edasijõudmise kohta. Kõik seminaristid erandita pidid hooliga võtma osa seminaristidele määratud õpetusest ja harjutustest seminari nelja direktori juures (§ 14): ilukõne ja vana klassika filoloogia professor, pedagoogika ja vana klassika filoloogia professor, filosoofia professor ja vene keele ning kirjanduse professor. Peale matemaatika räägitakse määrustikus ainult veel vene keele õpetajate ettevalmistusest eraldi.

1841. a. I semestril on üldises loengute kavas mainitud prof. Senff'i loenguid matemaatika meetodikast. Need korduvad Senff'i ametiaja lõpuni (1849. a.). 1841. a. peale esineb ka Senff'i nimi ped.-fil. seminari õpetajate hulgas. Ka varem, 1804. ja 1805. a., on üldises loengute kavas õpetajate-instituudi suhtes märgitud prof. Pfaff'i matemaatilised harjutused. Muidu ei sisalda niihästi saksa (kuni 1839. a.) kui ka vene aja (kuni 1918. a.) kavad märkusi mat. professorite tegevuse kohta õpetajate ettevalmistamisel.

1852. a. algatati küsimus: kas ei tu-

leks seminaris valitsevat filoloogilist tendentsi nõrgendada matemaatika kasuks? Neist kavatsustest ei tulnud aga midagi välja, sest vahepeal oli seminari edasikestminegi saanud küsitavaks. Asi seisis selles, et seminar oli andnud aasta-aastalt ikka vähem õpetajaid. 1846—1855. a. sooritas lõppeksami ainult üks seminarist. 1856. a. lõpetas seminar oma tegevuse. Siin said üldse õpetust 117 üliõpilast, kellest küll ammugi mitte kõik ei jõudnud lõppeksamiteni.

1860. a. oli ülemaal pool kavatsus avada Tartu kui ka teiste Venemaa ülikoolide

juures pedagoogilisi kursusi. Eriti Tartu ülikooli suhtes jäid need kavatsused ainult paberile. Saksa aja lõpuni ja veel vene ajalgi polnud, prof. G. Rāgo' teatel, kuni 1912. a. II semestril Tartu ülikooli juures instituute õpetajate ettevalmistamiseks. 1912. a. asutati erilised metoodilised kursused.

Märkus: Peale mainitud allikate on üksikute teadete saamiseks õpetajate ettevalmistuse suhtes veel kasutatud: Prof. Pjetuhov „Imperatorski Jurjevski universitet za sto let ego susčestvovanija“, lk. 166, 199, 200, 481, 482, I osa.

Meil ei ole õigust kasvatusalal pöörduda endiste kõrvaleheidetud võtete kasutamisele.

H. Summer.

Endisel ajal ei nõudnud kasvamine vanemalt ega ka õpetajalt suurt kasvatatava iseloomu tundmist. Vana- ja keskaeg tundsid ühte universaalset abinõu kõigi pahede kõrvaldamiseks. See abinõu oli valjus. Lapsi pekseti armuta ja halastamata. Keskaja koolides olid isegi peksmise jaoks isikud ametis — korrektorid. Suuremas koolis jätkus temale terveks päevaks tööd. Korrektor läks öhtul väsinult koolist koju nagu teisedki kooli personaali hulka kuuluvad isikud. Ei olnud ju haruldane nähe, et mõni õpilane sai mitu korda päevas peksa.

Nüüd küsime meie imestunult, miks nii tehti. Vastus sellele on lihtne. Ei saanud teisiti. Õppeviisid ja õppeained olid eluvõõrad ja õpetajate pedagoogiline ettevalmistus vilets. Oli tuntud ütetus: „Keda Jumal tahab karistada, selle teeb ta pedagoogiks“. Kooliruumidki olid sel ajal õudsed kasarmud. Arvati, et askeet on loonud enesele oma vaimu arendamiseks kõige soodsamad tingimused. Sellest põhimõttest välju-des oli lubamatu kanda hoolt ka ilu eest.

Kasvatavad seisid enamuses majanduslikult viletsal järjel, sest tasu nende töö eest oli võrdlemisi vilets.

Niisuguses kurvas ja karmis koolis õppisid noored kodanikud kõrgematest kihtidest. Rahvahariduse-küsimused tulid ainult uuemal ajal kõne alla. Alles nüüd kavatsetakse asuda nende juurde tõsisemalt. On jõutud kohati juba 10- kuni 11-aastase sundusliku koolini.

Kui õpilastel puudus huvi töö vastu, kui kool ei olnud laste võimete ja huvide kohaselt korraldatud, siis oli ka loomulik, et lapsed käitumise mõttes jätsid palju soovida. Kasvatus on aga siis võimalik, kui kasvatatav on kasvataja mõjule vastuvõtlik. Kool peab nõudma distsipliini, mis võimaldab tööedu. Kui on töö huvita, siis ei saa ilma karmu- seta nõutavat korda luua. Huvirikas töö aga mõjutab õpilasi nõnda tugevasti, et puudub tarvidus suure karmuse järele. Uuemad õppeviisid on rajatud individuaalsusele, isetegevusele, vabadusele ja õpilaste tundmisele. Kasvataja peab arvestama kasvandiku iseloomu ja tarvitama sellele vastavaid abinõusid. Kasvatusalal on tegemist sagedasti nõnda raskete juhtudega, et kasvatavad satuvad otse meeleheitele. Need on raskelt-kasvatatavad lapsed. Nii nimetatakse neid mujal. Meil nimetatakse neid kurikalduvustega lasteks ja isegi alaealisteks kurjategijateks.

Tutvudes lähemalt nende kuritegevusega leiame, et see on väga mitmesugune. Ühed ei kuulanud oma kasvatajate sõna ja tegid igasuguseid vähemaid üleannetusi. Teised aga on pannud toime suuri kuritegusid. Isegi tapmisi ja põletamisi on tulnud ette. Need õnnetud lapsed on kurja teinud, kuid neid ei saa seaduse kohaselt nende tegude eest vastutavaiks lugeda. Nad on ju lapsed. Palju enam langeb vastutust nende kasvatajaile ja ümbruskonnale. Nii ei ole siis kuidagi loomulik last nagu täiskasvanut karistada, vaid teda tuleb asetada teise ümbruskonda ja paremate, kogenenumate ning andekamate kasvatajate hoolde. Peksmisest ei või siin kasu olla, küll aga kahju. Laps võib peksu läbi muutuda, ja muutubki, salalikuks ja petlikuks. Sellega harjutab ta enesele pahemad iseloomuomadused, kasvab nendega kokku ja ei vabane neist enam täiel määral.

On ju õige, et välispidist sõnakuulmist võime ju taotella pekmisegegagi, kuid milleks see, kui isik seejuures on läbi ja läbi rikutud. Paremini siis juba otsekohe raskustele silma vaadata ja neid samm-sammult kõrvaldama hakata.

Kuna ümbruskond on suur kasvatuslik tegur, siis ei saa kuidagi sellega leppida, et mitmesuguste puudustega kasvandikud koos elavad. Neid tuleb kindlasti liigitada. See liigitus peab sündima pikemate uurimiste põhjal. Sääraselt rühmadeks jaotatud õpilastega võib osav kasvataja imet teha. Muidugi vajab see kasvataja erilist ettevalmistust. Ilma põhjaliku ettevalmistuseta ja väheste annetega kasvataja peab hädasunnil vitsakimbu järele haarama. Harilikult on ta õnnelik selle üle, et välispidi näib kõik olevat korras. Kuid see on ainult välispidiselt. Kas aga see kasvataja võib rahulduda? Kaugeltki mitte! Sellepärast ongi laste pekmine kui otstarbetu kasvatusvahend heidetud kõrvale pedagoogikas.

Pedagoogil on nüüd juba julgus püüda suuremate kasvatuslikkude eesmärkide poole kui välispidine sõnakuulmine. Selle poole pääseb ta ennastsalgava töö ja armastusega. Tulega süüdatakse tuld, armastusega võidetakse armastust

ja heaga saavutatakse head. Ei või see olla teisiti ka kasvatusalalgi. Iseasi on kehaline karistus kodus ja iseasi on ta koolis. Vanemate ja lapse vahekord on teissugune kui võõraste vahekord. Kui vanemad vastava ettevalmistuse puudusel haaravad vitsakimbu järele, kuna ta on ju kõige lihtsem vahend ajutiseks korra loomiseks, siis ei ole seda kuidagi lubatav teha kasvatajal-eriteadlasel. Arst ei tohi soolapuhuja viisil arstida. Milleks on ta siis aastate viisi õppinud?

Kasvatajal ei ole teada kõiki koduseid vahekordi ega võimalik takistada kõike seda, mida ta ei pea heaks, kuid kasvatuseasutise peab ta hoidma teadusenõuete kõrgusel. Sellepärast ei ole tal moraalselt õigust rahulduda lihtsemate ja kergemate abinõudega, kui on teada paremaid.

Sellelt seisukohalt ei saa kasvatajad tervitada seda, et antakse luba Harku kolonias või mujal lapsi peksu abil kasvatama hakata.

Mõnegi nõrga kasvataja viib see luba kiusatusse. Siis on kolonias kõik väliselt korras, kuid tuha all hõõgub seda enam tuld. Milleks siis see kulu ja vaev, kui kasvandikud seal veel halvemaks võivad muutuda, kui nad olid.

Raskelt-kasvatatavate laste kasvatusprobleem on oma iseloomult hoopis suurem ja raskem, kui et seda suudeks lahendada nõnda lihtselt.

Isegi Haridus- ja Sotsiaalministeerium peaks selle küsimuse lahendamisel palju jõudu pingutama. Teistele ministeeriumidele ei peaks see kuidagi olema jõukohane.

Kuid ometi ei kuulugi Harku kolonii Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi juhtimisele! See on lausa arusaamatus.

Nii oleme meie hoidnud juba palju aastaid kasvatusasutise, kus vilunud pedagoogi järele on kõige suurem tarve, võõraste tegelaste juhtimisel.

Nüüd näeme selle hoolimatuse vilja juba tärkamas. Riigikogu pidi lubama võtta üles seadusesse punkti, kus lubatakse kasvatada lapsi peksuga. Kuid loodetavasti ei anna see lubatud vanaja universaalne abinõu rahuldavaid tagajärgi. Siis peame astuma järgmise

sammu ja võtma tarvitusele veel karmimad abinõud. Kuid ka needki ei või anda soovitavaid tagajärgi.

Selle, mineviku poole tüüriva reformi ebaõnnestumine on juba ette kindel, sest need abinõud on tänapäeva pedagoogikas heidetud kõrvale kui tarbetud.

Ainuke õige tee oleks anda kasvatusküsimate lahendamine ka raskemal juhtudel kasvatusteadlaste hooleks.

Nende käest on meil õigus nõuda küsimuse rahuldavat lahendamist. Mõnelt teiselt ministriumilt ei saa meie seda nõuda, kuna neil on teised ülesanded.

Loodame, et see arusaamatus kõrvaldatakse juba lähemal ajal õnetute kasvandikkude õige juhtimise otstarbel.

On ülim aeg selleks. Seda nõuab meilt tungivalt kurbade kogemuste pikk rida.

Kooliaed õppeaiaks.

J. Kaarma.

Kuni viimase ajani on meie kooliaiad sarnanenud tulundusaedadele nii oma korralduselt kui ka kasutamiseviisilt. Nagu mingi kättesaamatu ideaal on püsinud nõue, et kooliaed jagunekse kolme ossa: puuvilja-, keeduvilja- ja iluaed. Kuna iluaed ei töotanud otsesest sissetulekut, siis on see ka puudulikult arendatud või puudub täiesti. Õpetaja, kes oli kooliaia korraldaja ja harija, pidi seda nii juhtima, et aiasaadused tema töövaeva tasusid. Iga kõrvalekaldamine tulundusaia tüübist oleks toonud lisakulusid, mida poleks saadud millestki katta. Valla- ja linnaomavalitsused heal-meel kooliaedade toetamiseks summasid ei määranud, nähes selles ainult õpetaja eramajapidamise haru, millele üldist tähtsust ei antud. Nii kujunesid meil esimesed kooliaiad õpetaja era-tulundusaedadeks ja on selleks ka jäänud suuremate eranditeta. Niisugused aiad on mõneski kooliringkonnas, kus nad, olles hästi korraldatud, oma eeskujuga on andnud hoogu taluaianduse edenemisele, ja selles mõttes on neil teeneid.

Kuid kooli õppetöoga ei olnud kooliaedadel mingisuguseid sidemeid ega ühiseid kokkupuutepunkte, olgu siis, et mõni õpetaja juhuliselt õpilasi kutsus aeda tööle, milles nähti enam isiklikku omakasu kui õpilaste arendamise püüdu.

Endisel koolil ei olnudki mingisuguseid erinõudeid kooliaia korralduse kohta. Õpetuslik tegevus sündis siis õppe-

raamatu ja õpetaja suusõnalise seletuse järgi, ilma et kool oleks püüdnudki õpilase isetegevusele rakenduspunkte leida. Õpilane oli siis ainult passiivne vastuvõtja. Selline kasvatus oligi õigustatud isevalitsusliku riigikorra juures.

Nüüdne demokraatlik aeg nõuab igalt kodanikult algatusvõimet ja tööoskust. Sellepärast on ka üsna loomulik nõue, et kool peab andma õpilastele elamusi ja teotsemisvõimalusi, et kasvatada lastest aktiivseid teoinimesi ühiskonnale. Nii järele andes ajanõuetele oleme teinud oma koolikorraldusega mõneski suhtes suuri edusamme, aga kooliaedade korralduses püsime endise pärandi juures. Praeguse aja kasvatuslikest vaateist ja meetodilistest nõuetest lähtudes ei saa kuidagi õigustada, veel vähem otstarbekohaseks lugeda endist kooliaedade kasutamist ainult õpetaja erahuvides, kuna õppetöö soodustamise ja õpilaste arendamise võimalused pole arvesse võetud. Meile on üldiselt tuntud need põhjused, mis takistasid kooliaedade arendamist selles suunas, nagu meie seda nüüd muutunud olukorras tahame näha; need olid toleaja õpetaja puudulik ettevalmistus aianduses, õppekavade eluvõõrsus, külmale aastaajale langev lühike õppeaeg, tarvilise maa puudus jm.

Uues olukorras oleme endise kivinenud, ajast ja arust jäänud vene keele ja usuõpetuse tuupimise kooli asemele loonud ajanõuetele vastava moodse rahvakooli, mis tahab võistelda parema-

tega Lääne-Euroopas nii kasvatuslikude printsiipide kui ka õpetamise meetodite poolest. Aeg on ka kooliaeda kohandada kodu ja kooli uutele nõuetele nii, et see saaks *kasvatavaks teguriks* ja oleks kogu kooli suurele perele ühiseks mitmekesiseks tegevusväljaks, kus õpilased omandaksid aianduse oskusi, botaanilisi teadmisi ning leiaksid võimalust arendada oma ilutunnet; ainult siis võiksime kooliaia rääkida kui õppeaiast.

Praegused algkooli õppekavad rõhutavad õpilaste osavõtu tarvet aiatööst nii koduloo kui ka loodusloo tundides, samuti oleks mõeldav, et selleks võiks võimlemistunde kasutada. Aias leiduks igale õpilasele huvi- ja jõukohast tegevust. Lapsed suhtuvad suure huviga aiatöösse. Lastel on otse füüsiline tarve oma jõuküllust kehalises liikumises ja tegevuses väljendada. Kooli kohus on noorte loomusunnilisele tegevustungile leida füüsilist rahuldust, ja selleks on aiatöö huvitavamaid. Seda peame võimaldama lastele mitte ainult laste terise pärast, vaid selleks kohustavad meid ka

rahvamajanduslikud kaalutlused.

Aiatöös omandatud kogemused saaksid lastele jäädavaks raudvaraks, mis kannaksid meil aianduse edenemiseks protsente. Maal on pea igal inimesel aiaa tegemist, kuid oskused selle korraldamiseks on nii puudulikud, et halb on näha, kuidas maad raisatakse ja sellest nii vähe saadakse. Igale maaõpilasele oleks *aiatöö oskuse omandamine* hädatarvilik selleks, et tõsta mahajäänud taluaiandust. Aianduse kutsekoolide vähesust arvesse võttes võib arvata, et need koolid üksi niipea aianduse olukorda ei suuda parandada, küll aga algkooli aedade parema korraldamisega ja õpilastele praktiliste aiatööde sisseseadmiselega leviks aianduse algteadmused ja -oskused üle kogu maa.

Kui suudaksime kooliaedade kaudu õpilaste ja lastevanemate huvi tõsta aiatöö vastu, siis oleksid loodud laialdased eeldused meie mahajäänud aianduse tõstmiseks. Aianduse edenemisega leiaks hulk töötäi tööjõudu teenistust, kes meil

linnades alatoitluses hingitseb ja väljarändamises Austraaliasse ja Ameerikasse näeb pääsu. Aiasaaduste suurem toodang teeks toitlustamise odavamaks ja — vastandina praegusele ühekülgsusele — mitmekesisemaks, mis omakord mõju ei jäta avaldamata rahvaarvu kasvamisele ja suremisprotsendi vähenemisele.

Aga siiski, kui kaaluvad ka aianduse edusammude rahvusmajanduslikud ja sotsiaalbioloogilised tagajärjed ka oleks, ei või meie unustada, et *üldhariduslik kool võib pakkuda aianduse oskusi õpilastele ainult muu töö kõrval, sest õpilase mitmekülgne arendamine peab jääma esiplaanile ka õppeaedade kasutamisel.*

Tuntud kauaaegse praktikaga seminari aiatöö õpetaja sakslane J. Niessen määrab õppeaia ülesande nõnda: „Õppeaia õige ülesanne on seista ainult kasvatus- ja õpetamise teenistuses.“ See juhtumõte, mis läbis nimetatud autori teosest „Der Schulgarten im Dienste der Erziehung und des Unterrichts“, on Saksas üldiselt tunnustatud, eriti aga linna-kooliaedade korraldusel. Siin ei vaadata enam kooliaiale kui tulundusallikale, vaid kui kasvatuslikule õppevahendile.

Selles mõttes tuleks meilgi kooliaedade arendamisel ja kasutamisel uusi teid otsida, kuidas muuta need kooliaiad, mis rajatud puhttulunduslikule põhimõttele, õppeaedadeks. Uus lähtekoht nõuab endiste seisukohtade ümberhindamist. Endine kooliaedade juhtiv tulunduspõhimõte on saanud üheks praktiliseks kõrvalülesandeks, mis vahest maa-koole võiks huvitada. Heites tahaplaanile endised printsiibid ei ole meil veel tarvidust hüljata endist kooliaedade pärandit. Sest küsimus ei seisa endiste aedade lammutamises, vaid olemasolevate väärtuste otstarbekohasemas kasutamises ja uute väärtuste juurdeloomises.

Viljapuude sirged read, nende all marjapöösad ja ridade vahel keeduvilja-aed, see on endine kooli musteraed. Eks või see pärand ka aset leida moodses õppeaias. Kuidas muidu saakski tutvustada õpilasi tulundusaia harimis- ja

hooldamisviisidega? Õpilastele prakti-
liste oskuste kätteõpetamisega leiaksid
rahuldamist rahvamajanduslikud nõu-
ded kooliaedade suhtes, aga peale selle
peaks aed koolitöös olema veel elavaks
õppevahendiks.

Kooliaedade arendamine uues suunas

peab sündima kooskõlas kooli kasva-
tus-õpetusliku tegevusega. Kooliaed
kui õppevahend ei või taotella omaette
eesmärke, mis seisavad väljaspool õppe-
sihte. Aeda tuleb võtta õppetööd soo-
dustava tegurina ja sellepärast peab
hoiduma igasugusest üleaarusest õpilaste
ja õpetaja jõukulutusest, mis pedagoog-
iliselt pole põhjendatud. Eeskätt tu-
leks kõne alla nende õppeainete soodus-
tamine, mis vajavad õppeaeda vaat-
lus- ja katsetamiskohana, või tarvitavad
õppetöös värsket botaanilist materjali.
Sellest seisukohast näib, et loodusteadu-
se, koduloo ja joonistamise õpetajail
peaks kaaluv sõna olema öelda aia kor-
ralduse kohta.

Kõige enam kokkupuuteid õppeaiaga
on loodusõpetuse tundidel. Botaanika
käsitlemisel vajavad õpilased iga päev
värsket taimematerjali nii vaatlusteks
kui ka katseteks. Ei ole võimalik, et
nüüdsel ajal veel loodusloo õpetaja
saaks läbi ainult surnud herbaariumiga
ja tabelitega. Meil on ju avalikult sõda
kuulutatud niisuguseile aseaineile, mis
elavat loodust õppetööst kõrvale tõrju-
vad. Loodus ise omas mitmekesisuses
peab kõik „muumiad“ ja aseained taha-
plaanile suruma.

Nii langeb õppeaedadele kohustus *va-
rustada õpilasi õppetöös tarvilise bota-
anilise materjaliga*. Taimestiku käsit-
lemisel, sündigu see bioloogiliselt, süste-
maatiliselt või ökoloogiliselt, ei saa piir-
duda ainult kultuurtaimedega. Siin tu-
leb ruumi lubada ka metsikute liikide
kultiveerimisele, mis oma iseärasustega
üht või teist külge taime elus aitavad
valgustada. Ideaaliks oleks niisugune
aed, mis suudaks anda kõiki neid juure,
varre, lehe ja õite vorme, mida vajame
õppetöös. See oleks tähtis õpetajale aja
kokkuhoidmise mõttes: tal ei oleks tar-

vis teha pikki käike taimede hankimi-
seks. Teadagi on taimede hanki-
mine nii ilmastiku olude kui ka muu-
delgi põhjustel raskustega seotud. Sest
kõik need alad, kust taimi võiksime saa-
da, on majanduslikult kasutatavad kas
niiduna või karjatamiskohana, ja vae-
valt leidub päris vaba puutumata koh-
ta, kus oleks võimalik jälgida taime are-
nemist eksitamatuult idanemisest kuni
viljade valmimiseni ja levimiseni. Veel
vähem on see vaba loodus kohane taime
füsioloogiliste ja muude katsete korral-
damiseks. Pikka suvist koolitöövahe-
aega arvestades on tarve nii mõnegi
käsitlusele kuuluva taime õitseaega kas
hilisema külviga või latvade kärpimi-
suga edasi nihutada mõne nädala võrra,
et õpilastele sügisel tarvilist bioloogilist
materjali mitmesugusel arenemisastmel
kättesaadavaks teha. Aga seegi on või-
malik ainult õppeaias ilma eksitamata.
Maakoolidele teeb taimede saamine vä-
hem muret, kuid tuleb neilgi mõ-
ningaid metsikuid liikisid arendada
puhtkultuurtaimede kõrval.

Taimede valikul õppeaeda

tuleb eesõigus anda neile taimedele,
mida mitmesugusteks õppeülesanneteks
saab tarvitada, nagu bioloogilisteks
vaatlusteks, füsioloogilisteks katseteks,
joonistamiseks või arstirohu-taimede
näiteina. Valitud taimed peavad vasta-
ma didaktilistele nõuetele, et need taime
iseärasused, mida õpilastele näidata ta-
hame, oleksid ka küllalt selgesti nähta-
vad. Ei saa ka arvestamata jätta õp-
pekavade nõuet, mida tunneme kodumaa
printsibi nime all, s. o. et tuleb eeskätt
tutvustada õpilasi kodumaa taime-
dega. Nii, arvestades kolme eeltoodud
nõuet, valime õppeaeda istutamiseks
neid kodumaa taimi, mis bioloogiliselt
huvitavamad ja didaktiliselt kohasemad
käsitamiseks. Need nõuded on õigusta-
tud ka puhtpraktilistel kaalutlustel, kui
aia harimise kulused tahame kokku
hoida ja selle korraldajale mitte ületa-
matuid raskusi teha võõrasmaa liikide
kasvatamisega. Erandeid võiks teha nii-
sugustele välismaalt sissetoodud taime-
dele, mis meie kliimale on kohanenud,

nagu sirel, läätspuu, hobukastan, jasmiin, jt.

Kodumaa metspuude ja põõsaste istutamiseks tuleks kasutada kogu koolimaja ümbrust ja sinna viivaid teid, et tuua nii neid liike õpilaste vaatluse silmapiiri. Meil eelistatakse sagedasti majade kaunistamiseks välismaa puid ja põõsaid, mis teeb iluaedade asutamise kulukaks. Kuna omamaa puudest ja põõsastest väga hästi saab koostada huvitavaid rühmitusi. Taimede bioloogia õpetamise seisukohast pole ka kodumaa liigid mitte vähem tähelepanuväärne, vaid otsekohe hädavajalikud mõnede bioloogiliste mõistete selgitamiseks. Olgu siin mõned näited. Põldpaju juures saame selgitada lastele kahekojasuse mõistet, risttolmumist putukate abil, tuttviljade levimist tuule abil ja vegetatiivset paljundamist; kase juures — ühekojasuse mõistet, risttolmumist tuule abil, tiibviljade levimist tuule abil, mahlade liikumist tüves ja okstes. Samuti ei võiks puududa kooli lähemas ümbruses lepp, haab, kuusk, mänd, kadak, pihlakas, saar, tamm, pärn, toomingas, kuslapuu ja lodjapuu.

Koolimaja ümbruse ning teede kasutamise ja taimede otstarbekohase valikuga hoiaksime ruumi kokku õppeaias. Soovitav, et see osa õppeaiast, mis tulu ei too ja on määratud ainult õppetöös tarvisminevatele taimedele, suurem ei oleks, kui see vajaline õppetöö eduks. Õppeaia suurus tuleks kooskõlastada õpilaste arvuga, et õpilased ei oleks koormatud füüsiliste töödega. Kui jätta arvestamata tulutoova aia osa, siis jätkuks 200—300 m² pindalast, et kasvatada taimi ühe kooli varustamiseks, kus 200—300 õpilast. On taimede valik tehtud eelpooltoodud põhimõtteil, võiks liikide arvu piirata 75—100.

Taimede rühmitamine

väikesemas aias ei tee raskusi. Igasuguse jaotuse juures, oli see bioloogiline, süstemaatiline, ökoloogiline või mõni teine, on võimalik aia ülevaadet saada ja tarvilik taim kergesti leida. Siiski tuleks rühmitusel silmas pidada kooli tüüpi. Nii võiks süstemaatiline jaotus

enam vastata keskkoolile kui algkoolile. Taimede süstemaatilise jaotuse juures oleks iga sugukonna esindajad koondatud ühte rühma: ühel peenral kõrrelised, teisel — huulõielised, kolmandal — liblikõielised, neljandal — korvõielised, jne. Võimatu on muidugi kõiki kodumaal leiduvaid liike koondada; siingi tuleks valida taimed, mis ühe või teise sugukonna iseärasusi kõige selgemalt esile tõstavad. Raskusi teeb sellisele rühmitusele see asjaolu, et ühe sugukonna taimed nõuavad väga mitmesuguseid elutingimusi, mispärast ei saa sellist rühmitust puhtal kujul teostada.

Algkoolis puudub süstemaatiline käsitlus. Siin tulevad vaatlusele üksikud taimed ja nende juures püütakse bioloogilisi küsimusi valgustada. Sellepärast võiks õigustatud olla nõudmine, et algkooli õppeaias taimed oleksid grupeeritud *bioloogilisteks rühmadeks*. Need rühmad tõstaksid esile mõned elulist nähet taimeriiigist. Näiteks:

1. Õie bioloogiast: isetolmumine, risttolmumine putukate abil, risttolmumine tuule abil, ennevalmivate tolmukatega taimed ja ennevalmivate emakatega taimed.
2. Auramist edendavad ja takistavad tegurid.
3. Viljade levimise viisid.
4. Taimede kaitsevahendid.
5. Ronivad ja väändtaimed.
6. Taimede organite teisenduvus jne.

Iga rühma juures võiks olla nimelaud vastava seletusega, siis on ka algkooli õpilasel kerge iseseisvalt veenduda neis bioloogilistes küsimustes, mida rühmad esile tõstavad.

Kolmas taimede rühmitamise viis — *formatsioonide järgi* — võiks kõne alla tulla nende algkoolide juures, kus õpetus selle järgi teostatud. Ökoloogiline formatsioonide käsitlemisviis, mis meil dir. J. Käis'e poolt algkooli loodusõpetuse kavades esile tõstetud ja õppekäikudega elustatud ning mida mag. J. Port meie õpetajate suvekursustel oma loengutega süvendanud, on võitnud mõnegi õpetaja poolehoidu. Sellepärast võiksid õigustatud olla katsed õppeaia korraldada puhtformatsioonide alusel

nõmmeks, luiteks, heinamaaks, sooks, tiigiks, jne., nagu see Saksamaal mitmel pool linnades (Berliinis, Nürnbergis, Frankfurdis M. ä. jm.) on teostatud suurema või vähema eduga. Formatsioonide soetamine nõuab õpetajalt süvenenud teadmisi, mitmeaastast praktikat, aga kõigepealt olgu looduslikult sünnis mitmekesiste pinnavormide ja pinnase koosseisuga maa-ala. Kus neid eeltingimusi ei ole, seal ei maksagi ökoloogilise aia teostamisele asuda, sest kunstlikult kõike seda sünnitada nõuaks liiga palju kulu ja ei tasuks vaeva. Ka paremini imiteeritud ühiskond ei suuda asendada loodust tema ehtsuses. Ainult looduslikus formatsioonis võime uurida taimede võistlust valguse, ruumi ja niiskuse pärast, allajääjate väljasuremist ja üksikute võiduletulekut teiste võistlejate hulgas. Kunstlikult loodud formatsioonis tõmbab korraldaja käsi piirid ühe või teise taimeliigi levimisele, ja vaatlejale ei jää muud kui tekitatud olukorda konstateerida. Formatsioonide moodustamisest väikeses aias ja ebasoodsates tingimustes tuleks küll loobuda. Selle asemel võiks piirduda üksikute valitud taimede kultiveerimisega. Nõnda võiks vee- ja sootaimedele kasvatamiseks maasse kaevatud tünnides luua vastavad elutingimused ilma suurema kuluta. Sellist võtet tarvitatakse ka Tartu ülikooli botaanikaaias. Varjukannatajatele taimedele antagu koht põhjanõlvadel, puude või pöösaste all, kuna lõunanõlvadele ja päikeseküllastele paikadele tuleks istutada valgusenõudlikud liigid.

Aia jaotusel võiksid olla aluseks veel mõned teisedki põhimõtted. Nii tükeldavad mõned kooliaia vähemateks lapideks. Iga õpilane saab ühe osa ja harib seda üksikult, iseseisvalt ning valib ja istutab taimed oma individuaalse maitse järgi. Suvisel vaheajal on õpilane kohustatud oma peenrad korras hoidma, aga selle eest saab ta sügisel saagi endale. Ka sellelgi töötamisviisil on omad hüved: arendatakse lapse isiklikku maitset ja iseseisvat otsustamisvõimet. Kuid kooli, üldsuse seisukohast pole see soovitatav, sest aed kaotaks üht-

lase ilu, oleks vähekasulik õppetöös. Õpilased tootsid muidugi neid taimi ja lilli, mis nad kodus näinud. Meie kodus on aga valik ühekülgne. Nii saaksime individualiseeritud õpilasaias bioloogiliselt vägagi vähepakkuva taimeliikide koosseisu. Õpilasaiad oleksid küll enam soovitatavad lastekodudes ja varjupaikades, et suviseks vaheajaks lastele anda töötamise võimalusi.

Õppeaia harimine ja korrahoid

peab sündima ühe õpetaja juhatusel ja teiste õpetajate ning õpilaste kaasabil. Kõiki õpilasi, nii poeg- kui tütarlapsi, tuleb aiatööle kaasa tõmmata kevadel ja sügisel. Siin avaneb mitmekesine tööväli kõigile lastele jõu ja võimete kohaselt. Kevadel algavad tööd lavataimede külvamisega ja nende hooldamisega. Maa sulamisega tulevad kaevamised, peenarde rajamised, istutamised, kastmised ja kõnniteede puhastamised; puuvilja osakonnas oleks tegemist puude pookimisega, kroonide harvendamisega, puude lupjamisega ja kahjulikkude putukate hävitamisega. Ühine töö lähen-dab õpilasi õpetajale ja arendab nendes ühistunnet. Aegajalt võtab õpetaja ette rännakuid metsa, niidule ja sohu, et õppeaeda uute metsikute liikidega täiendada, või selleks, et vanu väljasurnud või kiduraksjäänud liike asendada värskete elujõuliste taimedega. Koolitöö lõpetamise ajaks on aed korda seatud ja antakse kooliteenija korraldusse. Tema hooleks on peenarde kastmine, taimede harvendamine ja umbrohu kitkumine. Kuna vastutus ja üldine järelvalve jääks õppeaeda juhatava õpetaja kanda. Sügisel laste koolitulekuga algaksid aias puu- ja keeduviljade koristamised, tarvilised kaevamised ja lava ettevalmistavad tööd kevadiseks külviks.

Missuguse vaimustusega õpilased seda kõik teevad! Soojad kevadised ilmad meelitavad kõiki tööle. Ei leidu siis „laisku“, kes tahaksid klassi istuma jääda. Raskusi on siis õpetajal, kuidas kõiki siplevaid käsi ja jalgu otstarbekohaselt tööle rakendada. Töö juhtimine muutub siis veel keerulisemaks, kui

aed on väike, klass perekas ja tööriistu vähe. Tuleb siis paratamatult osa õpilasi klassi jätta, et väikesema rühmaga saavutada suuremaid tagajärgi. Järgmine kord tuleks klassijäajaid aeda viia. Inglismaal on rahvakoolides aiatöö õpilastele 11. eluaastast peale sunduslik. Iga õpilane saab 20 tundi praktilist aiatööõpetust, mille eest õpilasele makstakse väikest tasu. Töötamine sünnib seal vilunud õpetaja juhatusel, kusjuures rühma ülemääraks on ette nähtud 14 õpilast.

Aiatöö on õpilastele vaimlise töö vahelduseks ja kehaliseks karastuseks. Nad elavad neid loovtöö silmapilke kõige oma ihu ja hingega kaasa. Õpetajal tuleb ennem pidurdada kui sundida. Tuleb hoiatada, et tööd ühe klassiga iialgi järgimööda üle normaal-klassitunni ei vältaks, kui tahetakse seda leegitsevat huvi töö vastu alal hoida. Viiakse õpilased väsimuseni, siis kustub vaimustus, tuleb tülpimine ja aiatöö muutub vastikuks kohustuseks, sunnitööks.

Nii võiksime saavutada positiivsete elamuste asemel negatiivseid tulemusi: oleme neile aiatööst halvad mälestused jätnud, mis neid edaspidigi sellest tööst eemale hoiavad; see oleks aga vastupidine sellele, mida aiatöoga õpilaste juures peaksime saavutama, see oleks — tööarmastus.

Õppeaed loodusevaatluse kohaks.

Õpilaste tööhuvi oleks raske kauem alal hoida, kui õppeaias poleks muud ülesannet peale lastele töötamise võimaluse andmise. Kaudne kasu, mida füüsiline töö toob arenevale organismile, oleks õpilastele vaevalt arusaadav. Aga iga töö ilma arusaadava eesmärgita muutub neile varsti mõttetuks askelduseks, mille kohta õpilased peagi küsivad: aga milleks me seda teeme? Vähesete õppeaia saadustega suudaksime ka vähe õpilasi huvitada. Siin ei saa teisiti, kui peame *praktilist tööd siduma teaduslikkude huvidega.*

Selle eelduseks on õpilaste alateadlik huvi elava looduse vormide ja ilu vastu, mida tuleb õpetajal teadlikult süvendada järjekindlate vaatluskäikudega õppe-

aeda. Kasutada tuleb selleks koduloo ja loodusõpetuse tunde ja pikemaid vahetunde. Siin tutvuvad õpilased tähtsamate taimebioloogiliste nähetega, alates taime idanemisega kevadel ja lõpetades selle suikumisega talveunne sügisel, või koguni surmaga. Idanemine, pungade puhkemine, õie tolmumise viisid, suguta paljunemine, taime võitlus oma olemise eest teiste omasuguste ja umbrohtude hulgas, tema kahjurid ja kaitsevahendid — kõik see pakub huvi vaatluseks, aga peale selle annab aed rikkalikku morfoloogilist materjali võrdluseks ja katsetamiseks. Mõned lihtsemad katsedki võiks siin üles seada. Õppeaed on õpilaste teaduslikkude huvide äratamiseks, kuid põhjalik süvenev töö peaks toimuma rahulikus klassi miljöös, kuhu taimed aiast kaasa võetakse. Klassitööde hulka kuuluksid niisugused katsed ja vaatlused, milleks vajame mitmesuguseid abirijustu, purke, klaasikesi, kupleid, reaktiive, jne.

Taimede vaatluse kõrval tuleks *õpilaste tähelepanu juhtida loomariigi esindajaile*, kes asuvad õppeaias alaliselt või külastavad seda juhuliselt. Neid ei tule mitte ainult õppeaias sallida, vaid isegi sinna meelitada toiduga ja muude eluvõimaluste soetamisega. Laste huvi ja armastus lindudele on üldiselt tuntud. Nad seavad laululindudele koolimaja ümbruses pesitsemiskastid puudele ja jälgivad huviga nende suhtumist aiakahjureile. Väikesemaid talvelinde saaks vaatluse piirkonda tõmmata õlikaste taimedega, kui nende seemned meeeldi vartele jätame rasvaarmastajaile roaks. Vaatluse mitmekesistamiseks tuleks koolimaja juures sallida ka vanu kõdunevaid puid, mis täis kahjulikke röövikuid. Nende hävitamise eest hoolitseksid toksivad rähnad, puukoristajad ja porrid. Puu õõnused pakuksid aiasõpradele pesitsemisvõimalusi.

Veeloomade ja -taimede uurimiseks on õppeaias tiik tarvilik. See ei tarvitsegi suur olla. Juba 3—4 m² pindala ja 60 sm sügavuse juures rahuldaks ta väikese loodusevaatleja nõudeid. Väikesed veeloomad, nagu konnad, triitonid, mõned kalad, kaanid, vesiämblikud,

puruvanakese, kiili ja sääse larvid, vesivaksikud, ujurid, jne. pakuksid õppetöös huvitavat zooloogilist materjali, kuna veetaimed omakohast tuleksid vaatlusele botaanika tundides. Selle ühiskonna säilitamiseks tuleks basseini vihmaveega täita, sest kaevuveed on sagedasti liiga sooladerikkad veetaimedele.

Väärtuslikuks lisavaatlusalaks on *mesilaste elu*. Et tutvustada õpilasi mesilastepidamisega, peaks vähemalt üks pere õppeaias ruumi leidma. Mesilaste ühiskondlik eluviis, kus üks kõigi eest ja kõik ühe heaks töötavad, annab palju ainet õpilastega kõnelusteks ja inimühiskonnaga võrdluseks. Mesilaste kaasabi taimede risttolmumisel juhib õpilaste tähelepanu putukate tähtsusele üldises looduse majapidamises.

Elava looduse vaatlemisega kõrvuti on soovitav korraldada eluta looduse, s. t. õhu ja vee temperatuuri, pilvituse, sademete, tuule suuna ja kõvaduse ning õhurõhumise vaatlusi. Kui vaatlusi tehakse katkestamata pikema aja vältel ja kogutud andmed kõrvutatakse elava looduse arenemisega, siis on võimalik järeldusi teha ilmastiku mõjust taimede arenemisele.

Niisugused *järjekindlad vaatlused, võrdlused ja kokkuvõtted viivad õpilase üksikute lihtsete nähete juurest kõrgemasse kausaalse mõtlemise ilma*, s. o. looduse nähete põhjuste selgitamiseni ja järelduste tegemiseni, millist saavutist tuleb kõrgelt hinnata. Otsene kokkupuutumine taimede eluga näitab lapsele, et looduse majapidamises pole kuskil pillamist, vaid igal pool valitseb äärmine kokkuhoid ja otstarbekohasus. See teadmine kohustab õpilast enesegi suhtes järeldusi tegema, kui ta ei taha inimseltskonnas maha jääda.

Õppeaia kaudu saame arendada *õpilaste ilutunnet*, sest õppides vaatlema, ei jää lapsele nägemata taime vormide korrapärasus ja värvide varjundid ning harmoonia. Osa sellest ilust nõrgub tahes või tahtmata inimese enese ellu. Kui koolimaja on ilupöösastega, puudega ja väänkasvudega muudetud mugavaks koduks, kus korraldatud lillepeen-

rad ei puudu, siis tekib ka õpilastes igatsus oma kodu kaunistamise järele. Endiste mõisate ilu on kokku varisemas, seda tuleb uuesti üles ehitada talumajanduse kohaselt. Kes muud kui noored peavad need kümned tuhanded asundustalud, mis lagedatel väljadel asuvad, muutma armsaiks kodudeks, millistena neid veel ei saa võtta. Ja kes muu kui kool peab andma oma õpilastele virgutust eeskujuga ja sõnaga.

Oletame, et osagi neist kasvatavaist võimalustest, mis õppeaed külluses pakub laste kehaliseks ja vaimliseks arendamiseks, ära kasutatakse, siis ei küsinad enam, milleks see kõik. Ja ehk tuleb siis omavalitsus kergemini õppeaia kulude katmisele vastu.

Õppeaia juhtimine

on õpetajal kahtlemata huvitavamaid, kuid raskeid kohustusi, mis nõuab temalt palju aega ja eneseohverdavat tööd, ilma et sellest ainelist kasu saab rikkaliku aiasaagiga, veel vähem võib ta loota rahalist tasu, sest õpetajate palgaseaduses seda ette pole nähtud. Aia asutajal tuleb esialgu küll enese käest seni juurde maksta, kuni tunnustatakse ka sellise „tuluta“ aia olemasolu õigust kooli üldsuse huvides. Õppeaia juhataja peab tundma aianduse küsimust nii praktiliselt kui ka teoreetiliselt, ta peab ka tundma meie aja kooli nõudeid ja mitte ainult teoreetiliselt, sest muidu ei suuda ta kooskõlastada aia sisseseadet praeguse koolitöö, eriti loodusõpetuse meetoodiliste nõuetega.

Raskused, mis ühenduses õppeaia asutamise ja korraldusega, on võideta- vades selles teadmises, et need raskused on tasutavad õppetöö paremate tulemustega. Õppeaia kaudu saame anda lastele praktilisi oskusi aiatöös ja nõnda meie teoritiseerivat kooli lähendada vanemate praktilisele elule. See kasvataks kodu ja kooli vastastikust arusaamist, mille puudumisele meil küllalt põhjust vihjata. Õppeaia kaudu arendame loodusest sügavamalt arusaamist ja arendame laste ilutunnet. Õppeaed vabastab looduslooõpetaja eluta tabelite ja herbarium-muumiatega õpetamisest,

asendades neid elava loodusega, mille läbi loodusõpetus omab kõrget kasvatavat väärtust.

Kooliaedade küsimus oli seni meil puhtagraar-majanduslik küsimus ja selle lahendamine oli aianduse eriteadlaste ülesanne. Kuid kasvatuslikkude põhivaadete revideerimine, õppeviiside muutumine ja koolitöö lähendamine igapäevasele elule on päevakorra eelkõige kooliaedade kasutamise õppetöös, sellega on see saanud ka *pedagoogiliseks küsimuseks*. Kuidas kooliaedu muuta õppeaedadeks — on kooli päevaküsimus, mille lahendamisel õpetajad on kohustatud kaasa rääkima.

Käesolev kirjutis sai alguse katseist ja kogemustest, mis nende ridade kirjutajal tuli läbi elada üht vähemat õppeaeda asutades ja aastate vältel kasutades loodusloo õpetamisel. Õppeaedade asutamine on meil alles katsetamise ajajärgus. Tarvidus nende järele on silmnähtav. Tuleks ainult leida meie olude kohane suund nende arendamisel. Meie koolitüüpide mitmekesisust, maa ja linna olude erinevust arvestades ei ole mõeldav, et üks või teine õppeaia muster kõiki koole suudaks rahuldada. Olgu see teadmine kohustuseks igale õppeaia asutajale oma kooli ja olude kohase õige suuna leidmisel.

Kooli Nõukogude-Venemaal

(Sotsialistlikkude Nõukogude Vabariikide Liidus).

E. Otsar.

(Järg.)

Esialgne kooli jaotus kaheks univertsitaaltüübiks (I ja II astme kool, mõlemad sunduslikud ja maksuta) muudeti nii põhjalikult: formaalselt esineb ka siin kooli jaotamine I ja II astme kooliks, kusjuures viimasel on esimene ja teine kontsenter. Esimese astme kool kestab 4 õppeaastat (8—12 aasta vanuses), tema sihiks on „õpetada lastele lugemist, kirjutamist ja arvutamist, kui ka neid teadusi ja oskusi, mis annavad neile võimalusi orienteeruda ümbritsevas produktiivses tegevuses, looduse ja sotsiaalse elu nähetes.“ Teise astme esimene kontsenter kestab 3 aastat (12—15 eluaastani). Tema ülesandeks on „vähendada täielikke teadmisi inimese produktiivsest tegevusest ja selle organisatsioonist kui ka looduse ja sotsiaalse elu ning jõudude organisatsioonist ja kasvata õpilast Nõukogude Vabariigi teadlikuks kodanikuks.“ Sama astme teine kontsenter kestab 2 õppeaastat (15—17 eluaastani) ja tema sihiks on „kasvata uue elu sihiteadlikke loojaid, vaatamata sellele, mis alal ja kutses nad hiljem on tegevad.“

Selle korraldusega on Nõukogude-Venemaal tegelikult kujunenud kolm koolitüüpi. Ametlikult nimetatakse neid

õppeaastate kestvuse järgi 4-aastaseks, 7-aastaseks ja 9-aastaseks kooliks. Olgugi et on jäänud ühtluskooli nimetus, aga alamtast koolist pääseb kõrgemasse ainult väike osa. 4-aastasest koolist üleminek 7-aastasessse ja 9-aastasessse kooli on raskendatud, nii et teise astme koolid võivad ainult 2—3% esimese astme kooli lõpetajaid vastu võtta. Tasapind maakoolides on madalam, nii et see Nõukogude ajakirjanduse järgi on suureks raskuseks ühest koolist teise üleminekul. Seega on õpilase hariduskäik määratud sellega, millisesse kooli ta satub. Niinimetatud töölisfakulteedid viivad ainult väikese arvu 4-aastase ja 7-aastase kooli õpilasi ülikooli. Kujutades ettevalmistuskursusi ülikooli õpingutele ettevalmistuseks, moodustavad nad privilegeeritud asutisi, mis on määratud kommunistlikule noorsoole, nii et siia pääseb ainult väheseid.

Tegelikult pole Nõukogude kool ühtluskool. Kaugelt suurem osa õpilasi peab piirduma ainult 4-aastase rahvakooliga. Asutatud talupoegade- ja töölisnoorskoolid võtavad samuti vastu ainult väikese osa, vaevalt enam kui 10% 4-aastase kooli lõpetajaid. Teise tee hariduse omandamisel moodustab 7-aastane kool,

mis võimaldab pääsu keskkutsekooli, 3-aastase õppeajaga. Kolmanda tee moodustab 9-aastane kool, mis viib ülikooli, olgugi et ta teise astme teist kontsentrit püütakse professionaliseerida, s. t. muuta kutselisteks erikursusteks, nagu see Ukrainas ka on teostatud. Ukraina rahvahariduse komissariaadi kõrgem ametnik iseloomustab sellist koolikorda järgmiselt: „Meie vajame riigi ülesehitamiseks hulk kvalifitseeritud klassiteadlikke töölisi... See on algharidus. Meie vajame kõrgema kvalifikatsiooniga tehnikuid-spetsialiste... See on kõrgem haridus. Meie vajame kõrgema kvalifikatsiooniga organisatooreid... See on teaduslik eriharidus...“

Kui nüüd seada küsimus, miks ühtluskooli mõte lagunes ja koolikorraldus nihkus sellelt tasemelt, siis seletub see kahe asjaoluga, mis kerkisid üles NEP-is: riik nõudis oma ettevõtetele kvalifitseeritud tööjõudu, kommunistliku partei diktatuur — järeletootijaid. Sellega kõrvaldati esimesel järgul püstitatud ja äärmuseni arendatud isiksuse mõte, nüüd alistub kõik kasulikkuse printsiibile. Puhas teadus, üldharidus — need on kodanlikud mõeldised, kool kujutab tõeliselt produktsiooni suhteid. Ühtluskooli mõte on pärit demokraatlikust ühiskonnast ja pakub vaba tõusu igale, kel huvi ja andeid, kohandades kooli õppekavad nii, et üleminekuks ühest koolist teise pole takistusi. Kui aga mõõduandvaks saab partei diktatuur ja seatakse lähtekohaks kuuluvus parteisse ning asetatakse sellega õpilane privilegieeritud seisukorda, muutub ka ühtluskooli mõte illusoorseks.

Nõukogude uue politika mõjul ei lagunenud mitte ainult ühtluskooli mõte, vaid ühes sellega hakatakse järjekindlamalt ja teadlikumalt loobuma töökooli mõttest. 1923. aasta seadus defiinib töökooli hoopis erinevalt võrreldes 1918. aasta seadusega. „Kõik töö koolis ja kogu elukorraldus selles peavad õpilases kasvatama proletaarlikku klassiteadvust ja proletaarlikke klassiinstinkte ja kõigi töötavate solidariteedi teadvust võitluses kapitaliga. Peale selle õpilased peavad olema ette valmistatud kasulikuks, produktiivseks ja sotsiaalpoliitiliseks tegevuseks.“ „Koolitöö aluseks pan-

nakse igakülgne teoreetiline ja praktiline inimese töö edu ja selle organisatsiooni stuudium. Selle tsentraalse probleemi ümber koondub kõik õpetus, olgu see loodusjõudude ja loodusnähtede oleviku ja mineviku ühiskonnaelu tundmaõppimine.“ Siin pole enam tegemist sellega, et õpilase passiivsus asendatakse aktiivsusega, isetegvusega ja oma loominguga. Töö on tarvitatud marksistliku õpetuse mõttes ja tahab kasvatada õpilasi klassivõitluse vaimus. Tõsi, selline mõtelaad liikus juba varemalt kommunistlike ideoloogide ajudes ja leidis väljendust mõnes asjaomas kirjutises, kuna kooli ta ei pääsenud varem. Krupskaja juba 1918. aasta alul luges paljaks seadusetäheks noorte töökaitse, pooldades noortele ainult lühemat tööpäeva ja nõudes koolide asutamist vabrikute juurde alaealiste jaoks, et neid kasvatada kindlas sidemes produktiivse tööga.

Uued õppekavad, mis 1923. a. avaldatud ja maksma pandud, peegeldavad täielikult ülalesitatud töömõistet. Üksikud ained on kaotatud ja kõik õpematerjal on asetatud kolme veergu: keskel asub „töö“, kahel pool külgedel — „loodus“ ja „ühiskond“. Esimesel kooliaastal seisab keskkohal valitseva kompleksina teema „Last vahenditult ümbritsev perekonna töö-elu maal või linnas.“ Looduse ja ühiskonna ilmanähteid käsitavad vastavalt „aastajad“ ühelt poolt ja perekond ja kool“ teiselt poolt, kuna kõik need kokku moodustavad esimese õppeaasta kava. Teisel õppeaastal on tsentraalne teema „Töö-elu külas või linnaosas, kus laps elab,“ looduse alal „Õhk, vesi, maapind, inimesi ümbritsevad kultuurtaimed ja koduloomad ning nende hooldus,“ ühiskonna alal „Küla või linna sotsiaalsed asutised.“ Kolmandal õppeaastal on keskne tema „Kodumaa majandus“, pahemal pool „Elementaarsed vaatlused füüsikas ja keemias, kodumaa loodus, inimkeha elu“, paremal pool „Maa või kubermangu sotsiaalsed asutised, pildid kodumaa minevikust.“ Neljandal aastal moodustab tsentraalse teema „Nõukogude Liidu riigimajandus võrreldes teiste maadega“, pahemal pool „Venemaa ja teiste maade geograafia,

inimkeha elu“, paremal pool „Venemaa ja teiste maade riiklik korraldus, pildid inimsoo minevikust“. Puuduvad meie koolis tavalised õppeained, nagu lugemine ja kirjutamine, arvutus ja joonistus, käsitöö ja laulmine, kuna neile ametliku seletuskirja järgi ei tule erilisi tunde, vaid need tulevad omandada ülal esitatud materjali läbitöötamise protsessis. Teine küsimus on, mis samuti üles kerkib: kas suudab laps omandada seda, mis talle pakutakse Nõukogude Liidu riigimajanduse all ja mis koosneb ikkagi abstraktsest materjalist.

Veel järjekindlamalt on marksistlik skeem teostatud teise astme kooli kavades. Esimese kontsentrantsi esimese õppeaasta keskpunktiks on „Põllumajanduslik produktiivne tööstus, tema laadid ja vormid“. Siia kuuluvad: 1. Nõukogude Liidu mitmesuguste põllumajanduslike alade iseloomustus. Maapinna harimine ja väetamine. Põllutaimede kultuur. Põllunduse tööriistad. Looma- ja linnukasvatuse. Suur- ja väikemajapidamine. 2. Põllundus Lääne-Euroopas ja Ameerikas. Teaduse rakenduse tulemused põllunduses.“ Pahemas veerus „loodus“ seisab: 1. Füüsika ja keemia, kuivõrt need vajalised kliima, maapinna ja taimede elu mõistmiseks. 2. Maapind, tema elemendid ja omadused. Üksikute pinnaaladide iseloomustus Venemaa mitmesugustel aladel. 3. Ilmavaatlused. Meteoroloogia. Nõukogude Liidu üksikute maa-alade kliima. 4. Bioloogia, taimede elu, nende sõltuvus ümbrusest. Taimede levik Liidu maa-alal. Loomastik, eluviisi mõju organismi. Loomad, kellel põllundusele positiivne või negatiivne tähendus“. Parem kolonn on talupoegade küsimuse ajalooga. — Seitsmenda kooliaasta „tööveerg“ sisaldab järgmist: 1. Töö ühiskondliku korralduse kaos kapitalismis, produktiivsete jõudude ebaproduktiivne pillamine. 2. Kommunistlik plaanikindel majandus. Produktsiooni natsionaliseering. 3. Nõukogude kord kui üleminek kapitalismist kommunismile. „Kaheksas kooliaasta on pühendatud töö ajaloole ja üheksas majandusliku töö organiseerimisele.“ Jällegi puudub emakeel, matemaatika, võõraskeel; skeem vastab sellele, et: „skeem eeldab, et emakeel, kunst, käsitöö on ai-

nult vahendid kavas toodud materjali õppimiseks.“ Kava keskendamise nõuab, et kõik ained teenivad poliitilist tendentsi: viiendal aastal käsitletakse kirjanduslikke teoseid, mis ühenduses talupoegade eluga, talupoegade sõdadega ja teoorjusega.

Nõukogude pedagoogika nimetab sellist meetodit kava ülesehitusel „kompleksseks meetodiks“ ja seletab seda järgmiselt: „Kompleksi all mõistetakse nähete konkreetset keerulisust, mis tugenevad tõeluses eneses ja on rühmitatud või ühendatud keskse teema või idee ümber“. Kompleks-meetodi loeb nõukogude pedagoogika oma suureks leiutiseks ja mõned naiivsed tegelased lootsid sellele isegi erilist kommunistlikku teadust üles ehitada võivat. Tõepoolest on aga see sama, mida nimetatakse üldõpetuseks või sünteetiliseks õpetuseks ja on levinud Lääne-Euroopas (Ferrière, Decroly, Lieghardt), kui ka Ameerikas. On teostatud sünteetiline õppeviis kooli terves ulatuses, jättes arvestamata piirid. Selline meetod on edukalt rakendatav siis, kui ained pole veel differentsunud, nagu seda on algkooli alamad astmed. Sünteetiline õppeviis võtab ainelt iseseisvuse, ja niipea kui üksikud õppeained differentsevad ja püüavad iseseisvusele, on asetatud ka selle meetodi piirid.

Kava teostajad püüavad küll vähe nõrgendada äärmise marksismi mõju, märkides, et kompleks-meetod ei tähenda üksikute õppeainete kõrvaldamist, vaid võimalikult kaugele-ulatuvat kontsentratsiooni keskse „töö“-veeru ümber, aga teiselt poolt on aine teaduslik käsitlus ja teadus ohverdatud marksistlikule moolokile.

Hoopis raskemaks osutus kavade teostamine. Nõukogude ajakirjandus märgib, et just nõrgemad õpetajad on sest innukalt haaranud kinni, esitanud kava ja fiktiivseid aruandeid, kuna suurem osa koole läks teist teed. Lunačarski pidi kolm aastat hiljem tähendama: „Enamik koole pöördus tagasi üksikute õppeainete juurde. Nad näitavad küll, et rakendavad kompleks-meetodit ja tõepoolest asetatakse harilikult mõned komplekstemed ainete järele korraldatud materjali hulka. Programm kuju-

neb järgmiselt: „lammas“, aritmeetika, lugemine jne. Lammas — see on kompleks, lammas ohverdatakse uuele meetodile; muus ülejäänus õpetatakse vana viisi.“ Uus meetod, mis oli rakendatav algkoolis, pörkas raskuste vastu keskkoolis. Toodi sisse uus õppeaine — sotsioloogia, mida õpetas enamasti kommunist, aga ka samad kooliained, emakeel, matemaatika ja looduslugu ning füüsika jäid siiski sisse. Nõukogude juhtiv pedagoog M. Pistrak kirjutab selle kohta: „Tõeliselt õpetajad kandsid tsentraalse veeru sisu paremale ja pahemale poole, nii et lahtis „töö“ midagi enam järele ei jäänud. Loodusloo-, füüsika- ja keemia-õpetajad võtsid osa materjali, sotsioloogia-õpetajad ülejäänud osa, ja tsentraalne veerg kadus hoopis, seda enam, et koolis polnud harjutud laste tähelepanu tööle fikseerima.“ Lunačarski kõneleb kompleksmeetodi kriisist, kuulduvad hääled selle abstraktsusest ja teostamatusest ning eluvõrusest. Uued õppekavad polnud koolis teostatavad, aga nad lõhkusid lõplikult koolitöö ja töö langes kohutavalt alla. Moskva Narkompros'i organ pidi seda täiel määral tunnistama. „Meie koolid ei rahulda elementaarsemaidki nõudeid. Ei õpetata küllaldaselt tehnilisi oskusi — kirjutamist, lugemist, arvutamist, ei saavutata üldist haridust, sotsioloogia, loodusloo ja maateaduse, füüsika, matemaatika jne. elementaarsete tõsiasjade arusaadavat, selget ja kindlat teadmist. Kõik koolid, ka kõrgemad, kannatavad selle all. Meie elu üldise tervenemise tagaplaanil tuntakse eriti valusalt seda täielikku kooli loobumist töötavate massist. Nõukogude avalik arvamine loeb täie õigusega süüdlaseks meie koolilitsust ja nõuab meie koolipolitika kursi muutmist. Tõstetakse üles „tootmise“ kvalitatiivse parandamise küsimus. Viimasel ajal diskuteeritakse tsentraalses kui ka kohalikus ajakirjanduses meie õpilaste kirjaoskamatusse likvidatsiooni küsimusest. Nimelt on siin tegemist eriti madala teadmuste tasemega sotsioloogias seitsme- ja üheksa-aastase kooli lõpetajate juures, aga ka vastuvõtu katsed tehnilistes kesk- ja kõrgemates koolides on näidanud, et mitte ainult sotsioloogiaga pole lugu imenalja-

kas. On osutunud matemaatika (aritmeetika, algebra ja geomeetria) ja füüsika elementide täielik tundmatus, väga nõrgad on ka teadmused programmi muus osas. Pole vaja kõnelda eriti kirjutamise katastroofilisest oskamatussest: see on igal pool teada ja taeva poole kisendav. Seda rõhutavad eriti õpetajad ise. Lugu pole parem esimese astme koolidega. Kuigi raske on maa-rahvakooli siin vastutavaks teha (selleks on palju põhjusi), siis võiks linna-rahvakool paremaid tulemusi anda. Nelja-aastaselt kooliõpetusel ei tarvitseks tulemused nii kohutavad olla. Lapsed astuvad teise astme kooli ilma küllaldaste oskusteta arusaadavas lugemises, õigekirjas, elementaarses arvutuses.“ Lubatagu sellele pikale tsitaadile lisada ankeedi tulemusi, mis korraldatud Moskva 7-aastasest koolis. „Üsna suur protsent õpilasi (23,3%) kolmes vanemas klassis ei suutnud vastata, mis temperatuuril vesi külmub ja mis riistaga temperatuuri mõõdetakse.“

On selge, et niisugune seisukord kedagi ei rahuldanud. Tegelik elu oli näidanud, et Nõukogude tegelastel on raske kooli oma propagandas rakendada ja siin läheneme Nõukogude koolipolitika kolmandale ajajärgule, uuele kultuuri-politikale. Siin avaldub koolikorralduses tegeliku elu surve: kommunistliku partei diktatuurile alistatud riik vajab samuti akadeemiliselt haritud spetsialiste, nagu iga teine kodanlikki riiki ja nõrku jõude ei saa kasutada ka kommunistlik riik ilma selle all kannatamata. Sellepärast on tulnud loobuda nii mõnestki mõttest, mis varem teostati: kaotatud on terav vahe ülikoolide ja nn. uurimisinstituutide vahel, tunnustatakse, et ülikool on õppe- ja uurimis- asutis, teaduslikud kraadid on restau-reeritud, on kaotatud klassiprintsiip im-matrikulatsioonil, on isegi vastuvõtte-katsed tarvitusele võetud ja õppetöö politika koormast vabastatud. Teise astme kooli õppekava püütakse kohandada ülikooli nõuetele. Kompleks hakkab lagunema ja siin on õpetlik märki-da, et kolmas veerg — ühiskond — jao-tatakse kahte ossa — olevik ja ajalugu, mis pole muud kui ajaloo õppekavva toomine.

On kerge näha, et kompleks-meetod, mis ei arvesta teaduslikke printsiipe, vaid püüab kõike koolutada marksistliku õpetuse järgi, ei võinudki paika pida. Osalised parandused ei võinud aidata, oli vaja välja töötada uued õppekavad uutel alustel. Uued õppekavad, mis avaldati 1927. aastal, loobusid esiteks kompleksist marksistlik-kommunistlikus käsituses, teiseks, õppeained vabastati politikast, kompleksi asemele toodi sisse õppeained, kus nädalatunnid fikseeritud kindlate arvudega. Teise kooliastme esimese kontsentri tundide jaotus on järgmine: matemaatika 4, 4, 5; füüsika 4, 4, 4; keemia 1, 2, 2; looduslugu 3, 4, 4; maateadus 2, 2, 2; emakeel ja kirjandus 5, 5, 4; sotsioloogia 4, 4, 4; võõraskeel 3, 3, 3; kujutav kunst 2, 2, 2; tööõpetus 3, 3, 3; kehakultuur 2, 1½, 1½; laul ja muusika 2, 1½, 1½; kokku vastavalt 35, 36, 36 tundi nädalas. Sellega on ring tehtud ja tagasi jõutud endise ainetesüsteemi juurde. Uued kavad ei leidnud kommunistlike ideoloogide heakskiitmist, vaid teravat arvustust kui mittevastavad kommunistlikule kavale, aga elu nõudis oma osa ja sundis ka kooli oma nõuete kohaselt muutuma. Asja arenemine näitab, et teadus ja kasvatus ei ole ainult ühiskonna pealeehitus, vaid iseseisev, oma eriliste seaduste järele liikuv tõelus. Neid ei saa käännata mõne abstraktse eluvõõra õpetuse seisukohalt, vaid nad püüvad iseseisvale olemisele. Ja nende pürgimüs on nii tugev, et nad tungivad läbi kommunistliku partei diktatuuri ja tekivad partei juhtidele alalist muret, sest nende proletariseerimine ei taha kuidagi õnnestuda. Õpetajate koosseis on kommunistlikule liikumisele jäänud võõraks: aastal 1927./28. õpetajaskonnas oli algkooli-õpetajate hulgas 3,1% kommuniste ja 5,5% komsomoli liikmeid — protsentuaalselt väike arv. Nõukogude katsetamine kooliga on jõudmas lõpule, vähemalt riiklikus ulatuses; ka katsetamine üksikutes koolides näib tüüdanud olevat. Katsetusi on mõnigi välismaa pedagoog huviga jälginud, lootes leida algatusi ja ergutusi oma kodumaa koolikorraldusel. Ameerika pedagoog, John Dewey — vaimustatud Nõukogude kooli

pooldaja, lausub selle kohta: „Kuigi see katse on huvitavaimaid katseid, mis meie planeedil katsutud, pean ma siiski siiralt mõnma, et egoistlikel põhjustel eelistan seda näha teostatuna Venemaal ja mitte oma kodumaal.“ Sellega on suurel määral väljendunud nende katsete väärtus.

Milliseid tulemusi on andnud see katsetamine? Tuleb tähendada, et ainult negatiivseid, kuna positiivsed on jäänud teostamata. Esimene utopistlik ajajärk teostas ainult oma kava negatiivse osa: ilmaliku kooli, sugupoolte lahusoleku koolis, kuna positiivne osa — maksuta õpetus ja õppevahendid ning lõunad — jäi ainelisel puudusel teostamata. Teine periood hävitas vanad alused põhjalikult oma kompleks-meetodiga, kuni nende rusudelt tuli tagasi minna vana kooli juurde ja see asetada kesk tööõpetust. Ülalpool on esitatud, kuidas lagunes ühtlus-töökooli mõte, ehkki Nõukogude ametlik nimetus püüab vähemalt nimes seda säilitada.

Nõukogude kooli taseme langemine on lähedas seoses rahva majandusliku jõukuse langemisega. Nõukogude ajakirjanduse järgi oli 1923./24. a. rahva-tulu 9 miljardit kuldrubla ja ainult 54,8% 1913. a. sissetulekust 16,4 miljardit kuldrubla. Samuti on vähenenud kulud haridusele: 1913/14. a. olid hariduskulud 300 milj. kuldrubla, isiku kohta 1,80 kuldrubla; 1924/25. a. ter- ves Nõukogude-Liidus 345 milj. tšervonets-rubla, mis kuldvaluutasse arvutatult teeb 172,5 milj. kuldrubla, s. o. 1,20 kuldrubla isiku kohta, mis ka kooskõlas tuluga üksiku isiku kohta, mis oli vastavalt 1913/14. aastal 101,35 kuldrubla, 1924/25. a. aga ainult 66,5 kuldrubla.

Kõik need asjaolud näitavad, et õpetaja seisukord on märksa halvenenud. Rahvakooliõpetaja oli enne sõda tsaristlikul Venemaal alamaid ametnikke: kuupalk oli keskmiselt 30 rubla, mis moodustab 58% Itaalia, 44,8% Prantsuse, 24% Preisi, 21,3% Inglise õpetaja palgast. 1922. a. oli rahvakooliõpetaja palk ametlikel andmeil ainult 4,38 kuldrubla kuus. Siit peale hakkas see tõusma ja 1926. aastaks tõusis esimese astme koolis 32 rublani, mis kuldvaluutasse

arvutatult annab 40—50% ennesõja-aegsest palgast. Välismaal korratakse sageli Lenini sõnu: „õpetaja peab sotsialistlikus riigis seisma sellisel kõrgusel, millisel ta pole kunagi olnud kodanlikus riigis.“ Aga siin pole mõõduandev majanduslik kitsikus ja riigikassa vaesus, vaid Nõukogude Valitsus hindab õpetaja tööd sama madalalt kui tsaristlik Venemaa: õpetaja palk on ainult 75% töölise (tekstiiltöölise) palgast, mis on madalaim. Õpetaja palk on madalaimaid, mis riigilt üldse makstakse ja Nõukogude Valitsus mõondab, et olukord on väljakannatamata raske.

Et saada pilti Nõukogude rahvakooli arengust, toome siin koolide ja õpilaste arvu mitmesuguseil aastail:

1914/15.	104 610	7 236
1920/21.	114 235	9 211
1921/22.	99 396	7 919
1922/23.	87 559	6 808
1923/24.	87 258	7 076
1924/25.	91 066	8 429
1925/26.	100 933	9 434
1926/27.	108 805	9 858
1927/28.	116 378	10 503.

Need andmed näitavad suurt koolide ja õpilaste arvu langemist; tõusu on märgata ainult 4—5 viimase aasta jooksul ja alles 1924/25. a. on õpilaste arv tõusnud üle enne-sõjaaegse. Õppeaja keskmine kestvus on tublisti langenud ja on keskmiselt 2,4 aastat. „Oletame, et elementaarsete teadmuste ja oskuste tase, mis möödapääsmatu rahvamajanduse praegusel astmel, on omandatud nelja-aastases koolis, siis annab praegune kool selle elementaarse hariduse ainult neljandikule (23,9%) kooliskäivaist lastest; muu ülejäänud mass lahkub koolist tõenäolikt ainult lihtsaima kirjutada- ja lugeda-võimega, kusjuures tunduv osa lapsi (peaaegu kolmandik, 30,2%) lahkub koolist peale üheaastast kooliskäimist ja satub hädaohtu tagasi langeda kirjaoskamatute hulka.“ Palju muret ametiasutistele teeb Krupskaja esiletõudud asjaolu. „Rahvahariduse komissariaadi kooli-ankeet 1925. aastast on näidanud, et vaeste talupoegade lapsed koolis sugugi ei käinud, või ainult kahe aasta jooksul (69% selliseid lapsi lahkub koolist tei-

sel kooliaastal), 63% kesk-talupoegade (serednjäki) lapsi lahkub koolist kolmandal õppeaastal ja ainult rikaste talupoegade ja ametnikkude lapsed käivad koolis ka 4-dal kooliaastal.“

Nagu sellest nähtub on 1918. aastal püstitatud nõue, et mõlema astme koolid olgu sunduslikud ja maksuta, jäänud ainult paberile ja paljaks sõnaks, mis seni teostamata.

Mõned aastad tagasi tuli üldise ja sundusliku hariduse andmise küsimus päevakorradele ja 1933/34. aastaks loodeti 4-aastaste koolide võrku niivõrra laiendada, et kõik kooliealised lapsed kooli pääseksid. Siin on takistus, nagu rahanduslik häda, kohalik initsiatiiv on kõrvaldatud, rahvahariduse komissariaadi eelarve on seotud kommunismi riikliku propaganda küsimusega; edasi on normaalse kooligrupi aastased kulud määratud 800 červonets-rublale kindlaks (ca 630 kr.) mis 2,08 korda vähem, kui vastav kulu 1913. aastal, mis siis oli 832,3 kuldrubla. Edasi määrati kindlaks teise astme koolide suhe esimese astme koolidega ja ajuti on see 1:20, milline norm aga juba selle määramisel oli ületatud, nii et lähemal ajal polnud võimalik avada ühtki kooli. Tuleb meele pidada, et Liidus on erakoolid täitsa keelatud. Kõik asjaolud lubavad oletada, et lubatud tähtajaks seda võrku teostada ei suudeta. Aga seda tahetakse teostada, sest Nõukogude Valitsus pöörab väga palju tähelepanu sellele, et just noori talle vajalikus kommunistlikus vaimus kasvatada.

Lõppu lisatud skeem annab läbilõike Nõukogude koolist 1926. aastal ühes vastavate arvudega; siin olgu tehtud lühike ekskursioon neisse oludesse, mis valitsesid enne kommunistlikku diktaatori. Detsennium 1906—1916. a., mis moodustab vahemiku kahe revolutsiooni vahel, on seotud suure tõusuga kõigepealt kooli alal. Duuma oli poliitilisel alal jõuetu, aga enam püüdis ta teostada rahvahariduse alal. Tekkis suur kava, mille järgi üldine 4-aastane koolikohustus pidi teostatama 1924/25. aastaks. 1911. aastal oli 61.037 kooli 4½ miljoni õpilasega, 4 aasta järele tõusis koolide arv 80 801, s. o. 32,3% ja õpilaste arv ligi 6 miljonile, s. t. 29%.

Koolikorralduse aluseks oli nelja-aastane rahvakool, millele järgnes nelja-aastane kõrgem algkool ja neile gümnaasium 3—4-aastase kursusega ja humanitaar- ja reaalaruga. Nõukogude praeguse kooli kolmes põhitüübis näivad samad koolid esile tulevat.

Käesolevas kirjutises on käsitletud ainult kooli tavalises mõttes ja jäetud kõrvale kõik need sammud, mis tehtud

täiskasvanute hariduse, poliitilise hariduse ja kirjaoskamatusse likvideerimise alal. — Käesolev töö ei pretendeeri originaalsusele, vaid ta ülesanne on vaid tutvustada eesti lugejat nende vooludega, mis Nõukogude koolis esile on tulnud. On loobunud hinnanguist, mis subjektiivset laadi ja piiratud faktidega, mida igauks tõlgitseb. — Sellisena tuleb võtta seda lühikest ülevaadet.

Vanus.	Riigiduuma ja riigikoolikonventsiooni (1917) kavand	Ühtlus-töökooli seadus 1918.	Ühtlus-töökooli seadus 1923.	Koolikorraldus 1922—27. (arvud on võetud 1926. a.) Rahva arv: 147 000 000	Õppe-aastad
18	Ülikool, Tehnika- ülikool.	Ülikool.	Ülikool.	Ülikool. 136 asutist 163 200 üliõpilast (võistluskatsed)	
17	hum - reaali				
16	gümnaasium 3 - 4 a.	Teise astme töökool 4 a.	Teise astme töökool I kontsentr. III konts. 3 aastat 2 a.	Talupoeg-noorsoo-koolid (2—4 a.) ↑ 686 kooli, 50 000 õpilast. Töölinoorsookoolid (3—4 a.) ↑ 1 068 kooli, 110 000 õpilast. Alamad kutsekoolid (2—3 a.) ↑ 1 244 kooli 124 185 õpilast. Töölisfakulteedid ↑ 109 asutist 45 700 üliõpilasega.	
15				II astme kool 931 kooli 291 000 õp.	
14	Kõrgem algkool 4 a.			Tehnikum 1017 asutist 480500 üliõpilast	
13				Kutse-kurs. 102 500 õp.	
12		Esimese astme töökool 5 a.	Esimese astme töökool 4 a.	Kutse-klassid	
11				Seitsme-aast. massiline kool 4 934 kooli 1 800 000 õpil.	
10	Algkool 4 a.		Nelja-aastane massiline kool 102 081 kooli, 8 000 000 õpilast	Üheksa-aastane kool. 777 kooli 500 000 õpilast.	
9					
8					
7					
6					
5				Lasteaiad: 1 629 asutist, 85 349 last. Lasle- ja noortekodud: 2 270 asutist, 183 000 last. Defektsed lapsed: 183 asutist, 14 632 last.	

Ülevaatlik skeem Nõukogude-Venemaa kooli kohta (koostanud S. Hessen).

Klassitoast.

Minu töö ühekomplektilises maa- koolis 1930/31. õppeaastal.

H. Kirpson.

(Järg. 4.)

VII õppenädal. Teema: rõõmud ja mured perekonnas.

36. õ p p e p ä e v.

Usuõpetus I — }
III — } Joosep saab ülemaks.
IV — }

Emakeel I — Juku sünnipäev.
III — Hällilaul ja Väike Alla mardisandiks.
IV — Risti valik.

Matem. I — 5-e kaupa liitm., lahut.
III — Liitmine ja lahutamine.
IV — Kõik tehted mitmekoh. arvudega.

Tööõpetus I — Nukutoa mööbel.
III — } Poistel — vitsatöö.
IV — } Tütarl. — riidetöö.

Võimlem. I — } Harjutused ja mäng:
III — } Üks ülearu.
IV — }

37. õ p p e p ä e v.

Kodulugu I — } Meie ema riideid val-
III — } mistamas.

Loodusõp. IV — Väikeloomade talveui-
nak.

Matem. I — 5-e ja 6-e kaupa liitm. ja lahutamine
III — Liitm. ja lahut. mitmekohaliste arvud.
IV — Kümnenmurrud.

Emakeel I — Juku sünnipäevalaud.
III — Kuidas ma kinkisin...
IV — Emajõe sünd.

Laulmine I — } Jõululaul: Püha öö,
III — } su tähesära . . .
IV — }

Matem. III — Liitm., lahut. (klassitöö).

Ajalugu IV — Piiskopp Meinhard.

38. õ p p e p ä e v.

Kodulugu I — } Sünnipäevaks saadud
III — } asjad.
Saadjarve tekkimine
(muinasjutt).

Maatead. IV — Jõed, sood, rabad.

Emakeel I — Juku sünnipäevalaud
— kirj. — loetl. sünnip-
laual olevaid asju.
III — Kuidas ma kinkisin...
IV — Vanemuise laul.

Emakeel. I — } Hh. Hilja.
III — } Häda ei anna
IV — } Ilukiri | häbenda 1/2 tn.;
| 1/2 tn. diktaati.

Kujutam. I — Juku sünnipäevalaud.
III — }
IV — } Veepang.

Matem. I — 10-ne piiris liitm., lahut. (klassitöö).
III — Liitm., lahut. mitmek. arvud.
IV — Kümnenmurrud.

39. õ p p e p ä e v.

Usuõpetus I — } Joosepi vendade tee-
III — } kond Egüptusse.
IV — }

Matem. I — Liitm. lahut. 10-nepiiris.
III — " " mitmekoh. arvud.
IV — Kümnenmurrud.

Emakeel I — Juku sünnipäevalaud.
III — Kuidas ma kinkisin...
IV — Kuidas sai valgus. — Kirj.: Mu eilne päev.

Tööõpetus I — Värvil. paberiribadest laud, tool.
III — } Poistel — puutöö.
IV — } Tütarl. — riidetöö.

Kodulugu III — } Sakslaste tulek meie
Ajalugu IV — } maale. Piiskopid Mein-
hard ja Albert.

40. õ p p e p ä e v.

Emakeel I — Juku sünnipäevalaud.
III — Diktaat (2-kordne aa).
IV — Ilukiri: Häda ei anna häbeneda.

- Emakeel I — Ilukiri: Ii. Ilmar.
 III — Kuidas ma kinkisin...
 IV — Kui valgus tuli. Käänata: Suur valgus.
- Matem. I — 6-e kaupa liitm., lahut.
 III — Liitm., lahut. 3-e- ja 4-jakohal. arvudega.
 IV — Kümnendmurrud. Suurendam. ja vähendam. komaga.
- Kujutam. I — Juku Lepassaarele minnek.
 III — } Kompositsioon: vee-
 IV — } panged.
- Võimlem. I — } Sõudmise liigutused.
 III — } Mäng: Merekuningas.
 IV — }

41. õ p p e p ä e v.

- Kodulugu I — } Kaasatood. riidelappides aine, millest nad valmist., kindlaks määramine.
 III — }
- Loodusõp. IV — Vee ja õhu temperatuuri mõõtmine.
- Emakeel I — Juku Lepassaarel. Kirj.: Pärinimed.
 III — Kui ma tõin jõulurõõmu. Sõnade silbitamine, kirj.
 IV — Meremehe jutustused. Kirj.: ärakiri — asesõn. alla kriipsutada.
- Laulmine I — } Jõululaulud. Oh sa rõõ-
 III — } mustav.
 IV — }
- Maatead. III — Meri ja tema osad.

*

VIII õppenädal. — Kadripäev. Talvised lõbud.

Järgmised 3 nädalat VIII, IX ja X viibisin haigena kliinikus. Et haigestusin äkki, polnud võimalik mul nädala kavasad asetäitjale üle anda, mille tõttu viimane oli sunnitud ise endale kavada looma. Seda kõrvalekaldumist palun lahkesti vabandada.

42. õ p p e p ä e v.

- Usuõpetus I — } Joosepi isa ja vendade
 III — } tulek Egiptusse.
 IV — }

- Emakeel I — Juku Lepassaarel. Ni-med. kirj.
 III — Kuidas ma tõin jõulurõõmu. Kirj.: Sõnade silbitamine.
 IV — Risti valik. Luulet. Kirj.: peast — kirj.
- Matem. I — 6-e kaupa liitm., lahut.
 III — Mitmek. arvude liitm., lahutamine.
 IV — Kümnn.-murd. suurend. vähend. koma abil.
- Tööõpetus I — } Poistel — puutöö.
 III — }
 IV — } Tütarl. — riidetöö.
- Võimlem. I — }
 III — } Harjutused ja mäng.
 IV — }

43. õ p p e p ä e v.

- Kodulugu I — } Kadripäev.
 III — }
- Loodusõp. IV — Jää- ja lumekatte tähtsus.
- Matem. I — 6-e kaupa liitm., lahut.
 III — Liitm., lahut. mitmek. arvudega.
 IV — Kümnn.-murd. suurend. ja vähend. koma abil.
- Emakeel I — Kalevipoja proovimine.
 III — Kuidas ma tõin jõulurõõmu.
 IV — Põhja-Eesti paekallas.
- Laulmine I — } Jõulunäidendi luge-
 III — } mine.
 IV — }
- Matem. III — Klassitöö (liitm., lahut. mitmekohal. arvudega).
- Ajalugu IV — Esimesed kokkupuutumised sakslastega.

44. õ p p e p ä e v.

- Kodulugu I — } Teel koolist koju.
 III — }
- Maatead. IV — Õhk. Õhu temperatuuri mõõtmine.
- Emakeel I — Kalevipoja proovimine.
 III — Kuidas ma tõin jõulurõõmu.
 IV — Lumipall.
- Ilukiri I — Ilukiri — Jj. Juku.
 III — Diktaat (kahekord. oo).
 IV — " " "

- Kujutam. I — Joon.: uisutajad ja kelgutajad.
 III —
 IV —
 I — Liitm., lahut. 7-e, 8-a ja 9-a kaupa.
- Matem. III — Liitm., lahut. mitmekohaliste arvudega.
 IV — Mõõtude ülendamine ja alandamine.
45. õ p p e p ä e v.
- Usuõpetus I — Moosese kutsumine ja 2 salmi koraalist „Mu järel hüüab Jeesuke.“
 III —
 IV —
 I — Liitmine, lahutamine 7-e, 8-a ja 9-a kaupa.
 III — Liitm., lahut. mitmekohal. arvudega. (Sõnalised ülesanded.)
 IV — Mõõtude ülendamine ja alandamine. (Sõnalised ülesanded.)
- Matem. I — Kalevipoega püüdmas.
 III — Kuidas ma tõin jõulurõõmu.
 IV — Lumipall.
- Emakeel I — Värvil. paberitest aken.
 III — Poistel — puutöö.
 IV — Tütarl. — riidetöö (ees-tilaad. pisted, pilu jne.).
- Tööõpetus III — Lembitu. Madisepäeva
 IV — lahing.
- Kodulugu III —
 Ajalugu IV —
46. õ p p e p ä e v.
- I — Juku Kalevipoega püüdmas.
 III — Ilukiri: Ära hõiska enne õhtut.
 IV — Ajalehepoiss. Kirj.: tegusõnade väljakirjut. tükist „Lumipall“.
- Emakeel I — Ilukiri: Mm. Muri.
 III — Kuidas ma tõin jõulurõõmu. Kirjal.: sõnade silbitamine.
 IV — Kollektiivtöö tahvlil „Lumipall“.
- Matem. I — Klassitöö. (Liitm., lahut. 7-e, 8-a ja 9-a kaupa.)
 III — Liitm., lahut. mitmek. arvudega. (Sõnalised ülesanded.)
 IV — Mõõtude ülendamine ja alandamine. (Sõnalised ülesanded.)

- I — Joon. Juku Kalevipoega proovimas.
 Kujutam. III — Joon. Raamatu kaane
 IV — ilustus.
- Võimlem. I —
 III — Harjutused ja mängud.
 IV —
47. õ p p e p ä e v.
- Kodulugu I — Talveigatsus. (Rahvalaulu järgi.)
 III —
 Loodusõp. IV — Soojamõõtja ja tema ehitus.
- I — Juku Kalevipoega püüdmas.
 Emakeel III — Kuidas ma tõin jõulurõõmu.
 IV — Kajumaa Madis.
- Laulmine I — Jõulunäidendi luge-
 III — mine.
 IV —
- Maatead. IV — Vesi õhus. Sademed.
- Nagu näha sellest nädalakavast laulmise tundides loeti näidendit. Pean tähendama, et koolil puudub igasugune muusikariist, isegi helihark, laulu tuleb õpetada ainult hääle abil, mis väga väsitav, millest loobus mu asetäitja, asendades laulmist millegi muuga.
- *
- IX õppenädal. — 1. detsembri sündm. Tervis ja haigus.*
48. õ p p e p ä e v.
- I — Mooses Vaarao ees ja
 Usuõpetus III — „Mu järel hüüab Jeesuke“.
 IV —
- I — Juku meriõnnetus. Kirjal.: sõnad, kus 2 ühesugust täishäälikut:
 Emakeel III — Vihmale. (Peast kirjutada.)
 IV — Ustav Ülo. (5 salmi pähe)
- Matem. I — Kordamisülesanded.
 III — Sõnal. ülesanded liitm., lahut. mitmek. arvudega.
 IV — Mõõtude ülendamine.
- I — Paberi lõiked.
 Tööõpetus III — Tütarl. — riidetöö.
 IV — Poistel — puutöö.

- Võimlem. I — 1. detsembri sündmus-
III — te meeldetuletamine ja
IV — ohvrite mälestamine.
49. õ p p e p ä e v.
- Kodulugu I — Õhk toas. Soojuse mõõt-
III — mine. Sugu õhulaevast.
Loodusõp. IV — Õhu paisumine soojuse
mõjul. Joon. soojamõõt-
jad.
- Matem. I — Kordamisülesanded.
III — Ülesanded ajaarvami-
ses.
IV — Mõõtude ülendamise.
- Emakeel I — Juku meriõnnetus. Kirj.:
tahvilil sõnad.-aa-ga, ee-
ga, ii-ga jne.
III — Jõuluõhtu Ülejõel.
IV — Kajumaa Madis.
- Laulmine I — 1/2 tundi — peastarvu-
III — tamine.
IV — 1/2 tundi — võimlemine.
- Matemaat. III — Klassitöö (Sõnalised
ülesanded).
Ajalugu IV — Madisepäeva lahing.
50. õ p p e p ä e v.
- Kodulugu I — Tervis ja haigus.
III —
- Maatead. IV — Sademetemõõtja. Õhu-
rõhk.
- Emakeel I — Juku meriõnnetus.
III — Jõuluõhtu Ülejõel.
IV — Käänmine: päike, pois.
- Emakeel I — Etteütlus. Tähe „s“ tar-
vitamine.
III — Jõuluõhtu Ülejõel. Kirj.:
ümberjutustus.
IV — Kajumaa Madis.
- Kujutam. I — Vabalt.
III — Raamatukaane ilusta-
IV — mine.
- Matemaat. I — Kumb on suurem ja
palju. (4 või 5 jne.)
III — Harjut. ja ülesand. aja-
arvam.
IV — Kümnendmurdude liit-
mine.
51. õ p p e p ä e v.
- Usuõpetus I — Israel pääseb Egiptu-
III — sest.
IV — „Ma tulen taevast üle-
velt“ 2 salmi.
- Matemaat. I — Kumb on suurem...
III — Harjut. ja ülesandeid
ajaarvam.
IV — Kümnendmurd. liitm.
ja lahutamine.
- Emakeel I — Juku meriõnnetus.
III — Jõuluõhtu Ülejõel.
IV — Kajumaa Madis.
- Tööõpetus I — Värvil. paberit. voodi
ja uks.
III — Tüdruk. riidetöö.
IV — Poistel — puutöö.
- Kodulugu III — Paala lahing.
Ajalugu IV — Tartu langemine.
52. õ p p e p ä e v.
- Emakeel I — Päästmine.
III — Jõuluõhtu Ülejõel.
IV — Kas ma ei õelnud.
- Emakeel I — Ilukiri: Nu, Nina.
III — Diktaat (ühekords. tä-
hed).
IV — Diktaat (e ja ee tarvi-
tamine).
- Matemaat. I — Kordamisülesanded.
III — Pikkuste mõõtmine.
IV — Kümn.-murd. liitm.,
lahutam.
- Kujutam. I — Värvilist. paber. pilt
„Kuuske raiumas“.
III — Ruudu ilust. värvil.
IV — paberitega.
- Võimlem. I — Harjutused ja püramii-
III — did.
IV —
- Loodusõp. IV — Vee paisumine sooje-
nemisel.
53. õ p p e p ä e v.
- Kodulugu I — Arstiabi, apteek. Joon.
III — ihusoojuse mõõt. ter-
momeeter.
IV — Miks külmumine sün-
nib aeglaselt (Veekogu-
de külm.)
- Loodusõp. I — Päästmine.
III — Sauna Kärdu jõulud.
IV — Kas ma ei õelnud.
- Laulmine I — Jõulunäidendi proov ja
III — ilulugemised.
IV —
- Maatead. IV — Tuul. Pilvitus.

Kirjanduse arvustisi ja ülevaateid.

„Maailma maad ja rahvad“.

Tänapäeva maailm sõnas ja pildis.

Ilmub 18 vihkus. Toimetajad: *August Tammekann*, Tartu ülikooli geograafiaprofessor ja *Edgar Kant*, majandusgeograafia õpet. Tartu ülikoolis. I vihk. „Öös ja jääs — nabamaad“. Tartus, 1930, lk. 192 ja 4 värvilist pilti. II vihk „Lõunamaa ja Lõunameri — Austraalia ja Ookeania“. Tartus, 1931, lk. 193—352 ja 4 värvilist pilti. Vihu hind ette tellijale kr. 1.50, müügil kr. 2.50.

J. Kents.

Möödunud 1930. aasta osutus meil maadeteadusliku sisuga kirjanduse suhtes õige viljakaks. Sellel aastal ilmunud reisivestete ja teiste maadeteadusliku sisuga toodete arv tõuseb üle tosinale. Meie oludes on see juba igatahes suur arv. Siin ei ole mul tahtmist kogu seda toodangut vaatluse alla võtta. Niipalju tähendan siiski, et esikoha meie möödunud 1930. aasta maadeteaduslikus kirjanduses pärib ülalmainitud „Maailma maad ja rahvad“ 18-vihulise sarja esikvihk „Öös ja jääs“. Teine vihk sellest sarjast ilmus käesoleva aasta jaanuari lõpul.

Esimeste vihkude järele otsustades võime loota endile „Maailma maad ja rahvad“ koguteosega seesugust tusedat populaarteaduslikku tööd, mida julgesti võime kõrvutada vanemate kultuurrahvaste samalaadiliste parimate teostega. Eeldused selleks on ka parimad. Nii on teose mõlemad peatoimetajad tuntud meie tusedamate ja andekamate praegusaja geograafidena. Ja seda mitte ükski meie kitsal kodumaal, vaid ka väljaspool Eestimaa radagi. Samuti leiame ka I vihu tiitellehel antud kaastööliste nimestikus tusedaina tuntud ülikooli vanemaid ja nooremaid õppejõude, nagu dr. phil. nat. Artur Luha, dr. es. sc. Jaan Kranig. Peale mainitute on kaastööliste nimestikus stud. geogr. Hans Laasi, stud. phil. Juta Inglis, stud. phil. Lilly Reinsberg ja pr-d Leida Kalling-Kant ning Irene Tammekann. Keelelise ühtluse eest on hoolitsemas korrektor Helmut Pürkop.

Heidame nüüd lühikese pilgu häesolevate esimeste vihkude sisule, et selle varel saada ka ühtlasi üldist pilti kogu-

teose „Maailma maad ja rahvad“ käsitlusplaanist.

Kena sissejuhatuse esimesele vihule ja kogu vihkude sarjale annab mag. geogr. Edg. Kant artiklis „Maailma üldpilt ja liigestus“ (lk. 7—21). Siin autor põhjendab kujukalt ja veenvalt oma väidet „tänapäeva eurooplane vajab hädasti planetaarse iseloomuga dünaamilist maailmapilti“ (autori sõrendus). Meil kui eurooplastel ja eestlastel Läänemere idarannikul Suur-Siberi rajal on uue geograafilise vaate omandamine eriti tähtis. Seepärast väärrib mag. Edg. Kandi „sissejuhatuse“ iga haritlase, eriti aga just riigi- ja politikategelase tõsist tähelepanu ja sügavat järelemõtlemist. Peale selle on see sissejuhatav artikkel ka õpetajaile eriti tähtis. Siin tutvuvad nad uue maailma liigestusega. Vist paljudelegi on see uudiseks, et seni tuntud 5—7 maailmajao asemel autorid esitavad koguni 14 maailmajagu, mida „Maailma maad ja rahvad“ tahavad käsitleda. Neid maailmajagusid illustreerib vastav üheväriline kaart. Esimeses vihkus leiavad käsitlust kaks maailmajagu: „Põhjanabamaad“ ehk „Arktis“ ja „Lõunanabamaad“ ehk „Antarktis“. Teises vihkus käsitellakse samuti kaht maailmajagu — „Suur-Austraaliat“ ja „Ookeaniat“.

Suurem osa esimesest vihust (lk. 23—178) on pühendatud Arktisele, vähim (lk. 179—192) Antarktisele. Kenas ning ladusas, kõigile arusaadavas keeles kirjutatud ülevaate nabamaist annab prof. dr. A. Tammekann oma artiklileis „Nabamaade üldiseloomustus“ ja „Nabamaade piirid ja liigestus“. Nende artiklite sisu aitavad selgitada 3 ühevärvilist kaarti. Üldvaatele järgneb üksikute nabamaade loomulikkude maastikualade üksikasjalik kirjeldus. Igale maastikulisele ühikule antakse toimetajate poolt lühike sissejuhatav ning selgitav ülevaade. Neid loomulikke maastikulisi ühikuid leiame Arktises viis ja nimelt: „Ameerika arktiline saarestik“, „Gröönimaa“, „Euroopa arktilised saa-

red“ ja „Siberi arktiline rannik ja saared“ ning nende vahel omapärane „Suur nabameri“. Igast mainitud alast annavad kas laiema- või kitsamapiirilise aga kujuka pildi otstarbekohaselt valitud väljavõtted kuulsate uurijate reisikirjeldistest ja aruandest. Need väljavõtted on toimetatud eesti keelde nähtavasti nende teoste algekeeltest, nagu inglise, saksa, rootsi ja noora keelest. — Nii kujutavad meile igakülgsest „Suurt nabamerd“ Fridjof Nansen, Robert Peary, Roald Amundsen ja R. Samoilovič, „Ameerika arktilist saarestikku“ ja siinseid „Põhja-magneetnaba“ elanikke R. Amundsen ja R. Peary, „Gröönimaad“ — R. Peary, „Svalbardi“ (Teravmägede saarestikku) — R. Samoilovič, R. Nansen ja Fr. Béhounek ning „Siberi arktilist rannikut“ A. F. Nordenskjöld.

Lõunanabamaadele ehk Antarktilisele on antud kahjuks hoopis vähem tähelepanu. See on ju küll seletatav sellega, et lõunanabamaad on asustamata ning vähem tuntud. Siiski sellegagi, mis siin pakutud, saame ikkagi lühikese ülevaate lõunanabamaile korraldatud uurimisretkist ja lõunanaba avastamisest R. Amundsen'i ja R. Scott'i poolt. Samuti saame ka pildi siinsest loomastikust, kusjuures pingviinid kahtlemata pärivad meie sümpaatia.

Üldse tuleb mainida, et kõne all olev I vihk „Öös ja jääs“ annab meile kujuka ning igakülgse pildi polaarmaade elust ja olust. Vaimus rändame julgete sanгарite kaasas koerakelkudega üle jääväljade ja jäälõhede või triivime „Framiga“ jäämägedes ja kuristikus; seal juba peame jahti jääkarudele, muskushärgadele ja hüljestele; või teeme seal laialises jääkõrves kaasa õhulaeva „Italia“ katastroofi, jne. jne. Missugune mitmekesine ja juhtumusrikas elu! Siin aga õpime ka austama inimese püsivust, julgust, külmaverd ja leidlikkust!.. Nii mitmedki leheküljed „Öös ja jääs“ on huvitavad ja elavad ning kaasakiskuvad nagu mõnes põnevas romaanis.

Suurem osa II vihust (lk. 197—316) on pühendatud „Suur-Austraaliale“.

Sissejuhatuses (lk. 199—208) annab

prof. A. Tammekann pildi Austraalia mandri avastamisest, asendist, üldiseloomust ja liigestusest. Viimasest selgub, et Suur-Austraalia jaguneb viieks suuremaks maastikuliseks alaks: 1. „Kagu-Austraalia“, kuhu kuulub ka „Tasmaania saar“, 2. „Lääne-Austraalia“ (Westralia), 3. „Sise-Austraalia“, 4. „Põhja-Austraalia“ (Paapua), ühes Uus-Guinea saarega ja 5. „Uus-Meremaa“. — Nagu I vihus, nii ka siin annavad toimetajad igale maastikulisele ühikule lühema või pikema sissejuhatava ülevaate. Sellele järgnevad väljavõtted reisivesteist ja -kirjeldistest. Reisivested selles vihus on pärit peamiselt saksa ajakirjaniku ja ränduri Colin Ross'i teoseist. Nii jutustab ta väga huvitavalt ja ladusalt oma reisimuljeist, tähelepanekuist ja arvamustest Austraalia suurlinnade ja maaelu kohta. Nagu kinolindil möödub meie silmade eest Adelaide ja Sydney suurlinnade vilgas liiklemine ja kodune elu ning olu; majateenijad, kes esinevad soliidsete daamidena, paugupealt jätavad koha, kui juletakse neid paluda serverida võrastele; naistöölised, kes sõidavad viinamäele valminud kobaraid lõikama omis autodes ja tööd teevad kinnastatud kätega, sest „käekesed ja sõrmekesed ei tohi ometi tööst kannatada“ (lk. 224); sealsamas lähedal Adelaide tänavail tööbõrsi ümbruses aga sadanded töötud, kes ei leia tööd, olgugi, et siinses „töölise paradiisis“ seadusega tööliste jaoks on kindlustatud 44-tunnine tööaeg ja selle eest palga alammäär 4 naela 5 šillingit 6 pentsi — sellest kõigest aga töötuile pole mingit kasu; „kujunematu mandri kujunematu pealinn Canberra“, mis hiljuti asutati sisemaale võsastikku kahe suurima linna, Sydney ja Melbourne vastastikuse jonnit tagajärjel — kumbki põlmud nõus jätma pealinna au oma võistlejatele — 6000 elanikuga Canberra, kus tänavad rajatud miljonilise elanikkude arvu kohaselt ja ameti- ning äriasutised paigutatud eri linnaosadesse, mis praegu alles võsastiku all ja kus „korterlad“ asuvad 22 eri „eeslinnas“ piki 40 km pikust sõõri ümber linnakeskuse ja kõik need üksikud asutised ja „linnaosad“ on

üksteisest vähemalt veerand- kuni poole-tunni tee kaugusel; primitiivse sissesea-dega söekaevandused, mille toodang kohal sama kallis või veel kallimgi kui Inglismaalt sisseveetav kivisüsi; lambakarjad ning lambaniitjate artellid, kes oma autodes kihutavad ühest farmist teise ja oma söögi- ning niitmisruumide suhtes esitavad lambafarmi omanikele kõrgeid nõudmisi; seal teeme kaasa autori perekonnaga (naine ja 2 last) autori Austraalia südamesse, kus põuas kuivanud Eyre'i järve otsimisel meid tabab ränk torm kõrbeliiva tuisuga, jne. jne.

Teiste artiklite autoreist selles osas on mainitavad E. J. Brady („Austraalia kullamaa“), E. Schultze („Austraalia Põhja-territorium“), K. Kalamees („Eestlased Austraalias“) ja A. Reischek („Uus-Meremaa päriselanikud — maorid“).

Teise peatoimetaja Edg. Kandi „Uus-Meremaa ja majandus“ (lk. 298—308) on iseenesest huvitav ja kena töö — kuid sellise rahvaliku väljaande jaoks, nagu seda seniste tunnuste järele taotlevad olla „Maailma maad ja rahvad“, liiga rikas arvudest ja uutest sõnadest, näit. (lk. 305) „saagi“ asemel „took“ jne.

Teine, vähim osa sellest vihust (lk. 317—352) on pühendatud *Ookeaniale*. Peale sissejuhatava üldvaate esinevad selles osas L. Frobenius („Lõunamere rahvad, nende mered ja saared“), Annie Francè-Harrar („Kokospalm ja kookspolitika“ ja „Lõunamere tulunduslik olevik ja tulevik“) ja Colin Ross („Vaikse ookeani Gibraltar“ (Havai saared) ja „Ameerika õnneküllastel saartel“). Ühes vastavate lühikeste sissejuhatavate seletustega raamatu toimetajate poolt annavad need artiklid küllaldase läbilõike Ookeaniast, tema rahvaste elust ja geopolitilistest oludest.

Mis puutub teose keelde ja stiili, siis on see üldiselt kergesti loetav ja ladus. Kuid siiski oleks soovitatav, et vähetuntud võõrassõnu või ka liiga uusi sõnu vähem tarvitataks. Seal, kus nad aga möödapääsmatud, antagu neile seletus kaasa. Nii näit. on võõrassõnade suhtes raskelt loetavad I vihus lk. 112 ja 114,

ning II vihus lk. 350. Üksikuid võõrassõnu tuleb ka mujalgi ette, näit. *kaunu* (lk. 273, 275 jm.), *jakarandade* (lk. 349), jne., mis vajaksid lähemat seletust.

Sisu selgitavaid pilte on I vihus 71 ja 4 kaarti. II vihus on 76 pilti, 5 kaarti ja 1 aritmogramm. Piltidest on vihus 4 mitmevärvilist pilti leheküljesuuruselt kriidipaberil mõlemas. Ka suurem hulk ühevärvilistest piltidest on leheküljesuurused. II vihus on 3 pilti isegi kahe lehekülje suuruselt. Piltide valik on üldiselt õnnestunud, ning tehniliselt on nad enamasti kõik laitmatud. I vihus on mitmed ülesvõtted R. E. Byrd'i viimasest (1928—1930) lõunanaba uurimisretkest. Kahju ainult, et sellest huvitavast retkest raamatu I vihus veel kirjeldust ei ole.

Mis puutub nüüd koguteose „*Maailma maad ja rahvad*“ käsitluskavva, siis ilmunud kahe vihu käsitusest selgub, et igale maailmajaole antakse sissejuhatuseks üldiseloomustav ülevaade. Sellele järgneb siis kõigi käsitletavasse maailmajaosse kuuluvate suuremate maastikuliste alade ja nende rahvaste üksikasjalikum kirjeldus. See tahetakse saavutada iseloomustavamate väljavõtete näol suurtest monograafiatest, huvitavatest reisivestetest ja uurimisretkete aruandest. Selline käsitlusviis materjali osava ja asjatundliku valiku puhul tagab teose elulikkust, värviküllust, huvitavust, mitmekesisust, jne., mis kõik on rakendatud ühise eesmärgi suunas — anda teatud maast ja rahvast kujukas pilt. Ühtlasi on ka säärane teos sisuliselt kättesaadav ja huvitav kõigile, kellel vähegi geograafilist huvi ja minimaalseid eelteadmisi. Eriti väärtuslikuks käsiraamatuks aine elustamisel on niisugune teos maateaduse õpetajaile nii alg- kui keskkoolides. Huvitav on siinkohal sedagi märkida, et teose esimene vihk „*Öös ja jääs*“, ilmudes jõulu pühade eel, olevat saanud kuulu järele kohe nii Tallinna kui ka Tartu koolides elava huvi ja tähelepanu osaliseks. Nii peaks siis arvama, et kõik rahvaraamatukogud ja koolid tellivad endile „*Maailma maad ja rahvad*“. Teos väärib seda ka tõesti.

H. Sepp. Narva piiramine ja lahing a. 1700.

Kaitsevägede Staabi VI osakonna kirjastus, Tallinnas 1930, lk. I—XVI+342.

V. Orav.

Sõjaajaloost ütleb „Narva lahingu“ autor H. Sepp järgmist: „Meie sõjaajaloo uurimisel seisab suur töö alles veel ees... See töö vajab erilist põhjalikku ja mitmekesisist ettevalmistust, peamiselt muidugi põhjalikku tutvumist poliitilise ja sõjaajaloolise uurimise meetoditega ja vastava rikkaliku materjaliga. Jääme lootma, et Eestigi ajaloolasist leiduks mõningaid, kes võtaksid aktiivselt ja kaasaaitavalt osa selle suure ja tähtsa töö teostamisest“ (H. Sepp. Meie sõjaajaloo uurimise seniseist saavutisist ja tuleviku ülesandeist, vt. „Ajaloole. Ajakiri“ 1930, nr. 1—2, lk. 26—27).

H. Sepa lootused ei petnud teda, sest veel samal aastal, mil eeltsiteeritud sõnad on kirjutatud, leidus „eriliselt põhjaliku ja mitmekesise ettevalmistusega“ isikuid, kes „võtsid aktiivselt ja kaasaaitavalt osa suure ja tähtsa töö teostamisest“. Üks neist oli H. Sepp ise oma tööga „Narva piiramine ja lahing a. 1700“.

Viimane teos osutus nii põhjalikuks uurimuseks sõjaajaloo alalt, et autor H. Sepp tunnistati käesoleval aastal (märtsi alul) doktoriks.

Olgugi, et teema Narva piiramisest ja lahingust a. 1700 on küllalt kulunud ja teiste autorite ning asutiste poolt põhjalikult uuritud, siiski esimene doktor Tartu ülikoolis eesti ja põhjamaade ajaloo alalt H. Sepp käsitleb oma ainet veelgi põhjalikumalt ja valgustab suurimat lahingut eesti territooriumil uutest, seni tundmatuist külgedest. Nagu autor ise väidab „eessõnas“ (lk. III), ta „on püüdnud teose kirjutamisel lahendada osalt vanu, osalt ka uusi probleeme.“

Raamatu lehitsemine näitab, et autor hoolikalt kriipsutab alla lahendamata jäänud probleemid (vt. lk. lk. 71, 74, 79, 210, 224, 227, 293 jmt.), millega antakse mõista, et kõik teised probleemid on lahendatud ja just dr. H. Sepa poolt.

Nende probleemide lahendamiseks pidi autor läbi lugema suure hulga trükitud ja trükkimata allikaid, mille paljas loetelu üksi võtab oma alla kaheksa lehekülge peenikeses trükis (lk. IX—XVI).

Allikate kriitikaga tutvume raamatu „sissejuhatuses“ (lk. 1—29). Aja ja ruumi kokkuhoiuga on seletatav, et autor ei maini oma allikate hulgas ega võta arvustuse alla töid nagu on: A. Tõnurist — Narva (Kirjeldused Narva linna ja ümbruse minevikust ja olevikust. „Mõtte“ kirjastus, Tallinnas 1912), Helmi Neggo — Johann Reinhold Patkul („Varraku“ kirjastus, Tallinnas 1920), K. Валишевский — Петръ Великий (Полный переводъ съ франц. А. Гретманъ. Кн.-изд. «Сфинксъ», Петр., 1911), S. Schartau — De Svenska östersjöprovinserna (Stockholm, 1925), L. Arbusow — Grundriss der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands (4 erg. und verb. Auflage. Riga, 1918) jmt.

Allikkriitikale järgneb aine teaduslik käsitlus dr. H. Sepalt (lk. 30—342). Siin kuuleme Rootsi-vastase liidu kujunemisest ja venelaste ettevalmistustest sõjaks, Vene sõjaväe tulekust Narva alla ja Narva ning Ivangorodi piiramisest, Rootsi sõjaväe koosseisust, moonastamisest ja ettevalmistustest lahinguks, lahingu käigust ja selle tagajärgedest.

Et ka põhjalikku teaduslikku uurimuse ja doktoriväitekirja võivad sattuda „mõned korrektoori vead“ (Tartu murrakus öeldud), selleks lubatagu tuua näiteid dr. H. Sepa uurimusest „Narva piiramine ja lahing a. 1700“.

Kõigepealt torkavad silma mõnesugused stiili konarused. Näiteks kirjutab autor: „Nagu teada, läksid Saksa-maa protestantlikud võimud ja muud protestantlikud võimud Euroopas jne.“ (lk. III—IV); õigem ja lihtsem oleks öelda: „Nagu teada, läksid protestantlikud võimud Euroopas jne.“ Teisal kirjutatakse: „Nüüd jälgime lühidalt Rootsi-vastase liidu tekkimist 1699. a., pikemalt peatumata selle tekkimise asjaolude juures“ (lk. 34); kuna siin on tegemist tautoloogiaga, siis oleks kohasem viimane pool tsiteeritud lausest välja jätta. Ei kõla lodusasti ka järgmi-

sed laused: „Kindral Vellingk oli kiiresti saatnud 320 soome jalaväelast Narva garnisonile täienduseks. Kuid, nagu pärastpoole näeme, nad ei jõudnud sinna päralt“ (lk. 92). Mis seal veel „pärastpoole näha“, kui nüüd juba sellest on kuulda?! (Võrdle ka lk. 94 pastor Chr. Kelch'ist!).

Teksti on sattunud mõned eksitavad trükivead. Nii kirjutab autor: „Samasuguse erapooletuse, võiks koguni öelda, meelega võltsimise all, kannatavad ka teised tolleaegsed või vähe hilisemad vene allikad“ (lk. 19—20). Sõna *erapooletuse* asemel tuleb lugeda *erapöolikuse*. Teisal ütleb dr. H. S.: „Tõepoolest näis Vene paremal tiival kindralitest olevat ainult Vene vasaku tiiva juhataja kindral Weide“ (lk. 268). Nagu kontekstist selgub, peab sõnade asemel *paremal tiival* lugema *vasakul tiival*. Lauses: „Samasugusele seisukohale jäi ka parun Huyssen, kes nähtavasti käesolevate sündmuste kujutamisel on jälginud Rootsi ametlikku teadaannet Taani kuningale“ (lk. 305), tuleb sõna *Rootsi* asemel lugeda *Vene*.

Osalt stiili, osalt dispositsiooni veana tuleb võtta autori kalduvust ilmaaegsetele ühe ja sama mõtte või aine kordamistele. Nii kuuleme korduvalt (lk. 47 ja 54) ühe ja sama kirja sisust: Carl Gustav Skytte kiri Axel Julius de la Gardie'le vene sõjalistest ettevalmistustest Pihkvas; samuti kuningas Augusti ja tsaar Peetri sõlmitud lepingu § 2 (lk. 35 ja 54), von Langen'i kirjast kuningas Augustile (lk. 52 ja 59) ja viiest streeletsite polgust (lk. 71 kaks korda ja 74). Korratakse ka Rootsi kindralstaabi uurimuse „sissekukkumisest“ vene nime (стольники, стряпчие, жильцы jt.) valesti arusaamises (lk. 79—80, ka joonealune tsitaat). Ustrjalov'it tsiteeritakse ühes ja samas asjas kaks korda täielikult, sõnasõnalt (lk. 77 ja 80, all). Mõnes kordubas mõtteväljendis on autor ise teadlik ja lisab siis juurde: „Nagu juba eespool mainitud“ (lk. 84 ja 52, 98), „lähemalt allpool“ (lk. 94, 96) jne.; või tsiteerib iseennast (lk. 98 ja 91—92, ka 305) ja oma allikaid korduvalt (lk. 98 ja 92, all). Teinekord jutustades mõne loo, näiteks vene-

laste rünnakut Ivangorodile (kroonik Chr. Kelch'i järgi), autor teeb sellest samasisulise järelduse: „Eelmisest selgub, et jne.“ (lk. 145). Enamasti aga autor ise ei märka korduvaid kohti oma raamatus ja ei loe neid dispositsiooni vigadeks, vaid peab koguni tarvilikuks teatud idee fikseerimiseks. Nii korduva kinnituse puhul autorilt (lk. 176 ja 178) jääme uskuma, et Eestimaa rüütelkonnal „oli raske ülesanne“ moonastada läbimarssivat Rootsi sõjaväge. Moonastamise raskustes veenab meid täielikult *viiekordne* meeldetuletus „Virumaa idapoolsete osade tühjaks rüüstamisest vaenlase poolt“ (lk. 180, 186, 189, 204, 223).

Loeteldud stiili iseärasused ei takista lugejat saamast õiget ja täielikku pilti „Narva piiramisest ja lahingust a. 1700“. Kui lahendamata jäänud probleemid, millest jutt oli eespool, maha arvame, siis saame ülejäägis rea probleeme, mis on autori poolt lahendatud äärmise ettevaatlikkusega ja tagasihoidlikkusega. Sellest kõneleb autori valitud leksikon, kus prevaleerivad sõnad: „vististi küll“, „arvatavasti“, „nähtavasti“, „võib olla“, jne. jne. (lk. 44, 45, 64, 73, 84, 85, 94 jmt.). Kohati läheb dr. H. Sepp oma ettevaatlikkuses ja tagasihoidlikkuses liiga kaugele. Nii kirjutab ta vene sõjaväe kultuurilisest tasemest: „Nähtavasti polnud ka sõdurmass kuigi kõrge kultuurilise tasapinnaga“ (lk. 85). Vähemalt siin autor oleks võinud sõna „nähtavasti“ vahele jätta!

Olles äärmiselt ettevaatlik ja otsides vigu isegi oma tähtsamas allikas — Rootsi kindralstaabi uurimuses (lk. 73) — dr. H. Sepp satub vahest ise ka eksiteele. Nii on tal Travendaali rahu sõlmitud kord 18./7./8. novembril (lk. 110), kord 18./7./8. augustil (lk. 169); õige on viimane daatum. Septembri kuus arvab dr. H. S. olevat 31 päeva (lk. 133); 31. septembri asemel peaks olema 1. oktoober. Hallart'i päevikut oma sõnadega ümber jutustades (lk. 134 jj.) või kohati (lk. 140 jt.) sõnasõnalt tõlkides ei ole dr. H. S. alati täppis. Nii leiame viimase andmeil Narva piiramiseks tarvis minevat muu seas „60 pa-

tareikahurit 24—28-naelaste kuulidega“ (lk. 134), aga Hallart, kelle järgi arvud maha kirjutatud, teab rääkida „60 patareikahurist 24—48-naelaste kuulidega“ (vt. Hallarts Tagebuch, s. 383). Eksib ka dr. H. S., kui ütleb, et Poola kuningal Augustil ei olevat õnnestunud „Poolat sõtta tõmmata“ (lk. 61). „Ajaloolises Ajakirjas“ (1923. a.), mille toimetajate hulgas figureerib ka dr. H. Sepa nimi, toob viimasele hästi tuntud prof. A. R. Cederberg „Dokumendi aastast 1700 poolakate ja saksilaste hävitamisretke kohta Liivimaale“, kus „kurval toonil jutustatakse poolakate ja saksilaste hävitusretkest rahulikule Liivimaale 1700. aasta hilissuvel“, nimelt augustikuu lõpul (vt. „Ajak.“ 1923, Nr. 1, lk. 19—28; vrld. ka „Ajak.“ 1927, lk. 205). Eksib lõpuks autor arvates, et „Narva piira-

mine, eriti aga Narva lahing, jäävad meie ajaloo sündmusteks, mis tugevasti kaasa mõjusid tolle aja inimeste meeoleolu tõstmiseks“ (lk. 342). Rootslastest veel võiks seda väita, kui aga „meie ajaloo“ ja „tolle aja inimeste“ all mõeldakse eestlasi ja eesti ajalugu, siis ei leia meie vähemaidki jälgi „meeleolu tõstmisest“ ja „meeltüendavast mõjust“ viimaste juures, ennem küll kuuleme meeoleolu langusest ja demoraliseerumisest (vt. lk. 94, 221 jt.).

Minu poolt märgitud mõned vähesed komistused dr. H. Sepa uurimuses „Narva piiramine ja lahing a. 1700“ ei ole kuigi olulise iseloomuga, mispärast ka töö üldväärtsuslikkus ei kannata nende all.

Teksti illustreerib seitse kaarti ning plaani ühes viie pildiga. Hind 2 krooni 50 senti — ei ole kallis.

Kooli ja õpetajaskonna päevaküsimusi.

Organisatsioonide teateid ja kroonika.

Gümnaasiumi-õpetajate II kongress peetakse 1.—3. maini.

E. Õ. Liidu keskkoolitoimkonna tegelikul korraldusel tuleb gümnaasiumi-õpetajate II kongress kokku 1., 2. ja 3. mail k. a. Kongressi kavas on peamiselt kasvatuslikud küsimused ja referentideks on palutud keskkooliküsimuste paremad tundjad Tallinnast, Tartust jm.

Õpetajad, kes kongressile sõidavad, on õpetööst 2. mail vabad. Osavõtt kongressist on maksuta. Hinnaalandust raudteel saab 25%. Sõit Tallinna sünnib täie hinnaga, tagasi 50% hinnaalandusega alates 51 kilomeetrist vastava kongressi tunnistuse alusel.

Ühiskorter väljastpoolt Tallinnat sõitnud kongressi liikmeile on korraldatud Noorte Meeste KIRSTLIKU Ühingu ekskursantidekodu ruumides Lai tän. 1.

Kongressi esimese päeva õhtul 1. mail korraldatakse kongressi ruumides tutvumisõhtu ja koosolek Valitsuse ja Riigikogu liikmete ning seltskonnategelaste osavõtul. Kavast on tervitused, laul, muusika, õhtueine.

„Estoonia“ teater korraldab 2. ja 3. mail odavad etendused, kuhu kongressi liikmed pääsevad poole hinnaga.

Kongress peetakse tütarlaste kommerts-gümnaasiumi saalis Jaani tän. 13.

Võimlemisõpetajate Seltsi aastakoosolek

peeti 8. aprillil Tallinnas. Kinnitati möödunud aasta aruanne ja edaspidine tegevuskava. Selts tahab lähemal ajal asuda järgmiste ülesannete lahendamisele:

1) Kuna võimlemise hindamisel puudub ühtlane mõõdupuu, samuti ka õpilaste vabastamise suhtes arstide poolt, otsustati koostada ühtlased alused, mis saaksid juhtnöörideks õpilase hindamisel ja võimlemise tundidest vabastamisel.

2) Kuna Seltsi poole on pöördud soovivadustega täienduskursuste korraldamise asjus, siis otsustati eeloleval suvel korraldada kuuenädalased kursused eeskätt algkooli-õpetajatele.

3) Kuna Tartu kehalise kasvatusse instituudi lennuga on võimlemisõpetajate arv kasvanud meie olude kohta küllaldaseks, otsustati paaril järgneval aastal mitte toetada stipendiumide andmist uute õpetajate ettevalmistamiseks välismaal. Vabanevaid kultuurkapitali stipendiume soovitati kasutada tegelikkude õpetajate edasiarendamiseks.

4) Kehalise kasvatusse propaganda otstarbel otsustati korraldada 1933. a. üleriigiline võimlemise pidu ja selle eetöödega alata juba käesoleval aastal.

5) Otsustati samme astuda, et viidaks ellu teiste maade eeskujul praegu maksvuselt oleva tervislehe asemel uus kehalise kasvatuse ja tervisleht, kus oleksid andmed õpilase tervisliiku seisukorra kõrval ka kehalisest arenemisest.

Lõppeks valiti uus Seltsi juhatus koosseisus: A. Grünberg (esimees), L. Kalmet (sekretär), K. Müür (laekahoidja), R. Vichmann, E. Lepp, E. Rosenblatt, A. Borkmann.

Õpetajate palgaseadust muudetakse.

Vab. Valitsus esitas Riigikogule õpetajate palgaseaduse muutmise seaduse, mis tahe-takse vastu võtta kiines korras, sest see seadus on seotud uue riigieelarvega. Tähtsamad eelnõus ettenähtud muudatused on järgmised:

Maa-alkkoolides on õppejõudude arv võrdne kooli klassikomplektide arvuga. Õppejõud jagavad endi vahel kogu kasvatustöö ja õpetunnid, kusjuures juhataja ülesanded ja kohused arvatakse 2 nädalatunni ette iga klassikomplekti kohta.

Linna alkoolides on õpetajate nädalatundide normaalarv 28, mis võib väheneda kuni 26 nädalatunnini. Tundide eest, mis õpetaja annab üle 28, tasu ei makseta.

Täienduskoolides on õpetajate nädalatundide normaalarv 28.

Õppejõudude poolt antavate lisatundide kui ka riigi- ja omavalitsusteenijate poolt antavate tundide eest ei makseta tasu õppetöö suvevaheaegadel (keskkoolides).

Avalikkude keskkoolide ja õigustega erakeskkoolide õppejõudude palgast, lisa- ja asetäitetundide tasust kannab riik 80% ja kooli ülalpidaja 20%.

Asetäitetundide eest tasub maa-alkkoolides maavalitsus, teistes alkoolides — koolide ülalpidajad.

Praegu maksva palgaseaduse §§ 9 ja 25 kaotavad maksvuse. Esimene neist kõneleb 10-protsendilisest palgalisast piirimaal ja teine lisatundide tasumaksmise korrast.

Uued arstiabi normid pandi maksuma.

20. apr. alates on maksvad uued arstiabi normid. Arstibisaajad on jagatud kolme liiki: 1) palgaga kuni 80 krooni, 2) 80 kuni 140 krooni ja 3) palgaga üle 140 krooni. Arvesse võetakse ainult põhipalk ilma lisatasudeta. Ambulatoorse ravi puhul jääb arstiabi tarvitaja kanda I. liigis 50, teises — 60 ja kolmandas liigis 75%. Haigemajas ravimise puhul on need protsendid vastavalt 25, 40 ja 50. Tiisikuse ravi puhul tuleb arstitaval ise tasuda 20%.

Tasuta antakse: 1. sünnitusabi, 2. esimest abi haiguste ja õnnetuste puhul, 3. arstiabi Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi näitamisel, 4. arstiabi asutise kindlavalgalse arsti juures, 5. ägedate nakkushaiguste ravimise puhul haigemajas ja 6. teenistuskohuste täitmisel saadud haiguste ja vigastuste ravimisel.

Tasuta arstirohtusid antakse: 1. esimese abi puhul ja 2. ägedate nakkushaiguste ravimisel haiglas.

Õppejõudude teenistusseaduse eelnõu on valmis.

Ministeeriumis on lõplikult valminud ja Valitsusele esitatud õppejõudude teenistusseaduse eelnõu. Eelnõus on arvestatud tervet rida E. O. Liidu parandusettepanekuid, millest mõned väga olulised.

Kõigepealt on eelnõust kustutatud paragrahvid, mis tahtsid 1. õiguse anda kutselist õppejõudu ametisse registreerida kohustetäitjaks; 2. keelata alluvuse vahekorras teenimise ülenevatele ja alanevatele sugulastele, abikaasadele ja õdedele-vendadele; 3. õiguse anda Vab. Valitsusele õppejõudu teenistusest vabastada, kui Valitsus leiab, et õppejõu tegevus on riigi huvidele kahjulik.

Õppejõudude valimist käsitav § on redigeeritud järgmiselt:

„Omavalitsuste poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõudude valimist toimetab vastava valla-, alevi-, maa- või linnavalitsus, kusjuures valimise koosolekust võtavad osa (peale valitsuste liikmete) hääleõigusega: 1) koolinõunik, kelle tegevuse piirkonda kool kuulub, 2) hoolekogu esindaja või hoolekogu puudumisel lastevanemate esindaja kooli õppenõukogust ja 3) vastava kooli juhataja või tema puudumisel õppenõukogu esindaja ning sõnaõigusega kohalise õpetajate organisatsiooni esindaja. Kohaliste õpetajate organisatsiooni, kellele kuulub esindaja saatmine, määrab vastav maa- või linnakoolivalitsus.

Kõigil koosolekust osavõtjail on õigus tutvuda valimise kohal kandideerijate dokumentidega enne valimist ja avaldada oma arvamust kandidaadide kohta. Koosolek on otsustusvõimeline, kui koos on valiva asutise hääleõigusega liikmete enamus ja seal hulgas valla- või alevivanem, maavalitsuse esimees või linnapea või nende asemik.

Maa- ja linnavalitsused võivad anda oma sellekohase otsusega õppejõudude valimise õiguse haridusnõukogule, kus see olemas. Haridusnõukogu koosolekust, kus toimetatakse õppejõu valimist, võtavad osa hääleõigusega: 1) kooli hoolekogu esindaja või hoolekogu puudumisel lastevanemate esindaja õppenõukogust ja 2) vastava kooli juhataja või tema puudumisel kooli õppenõukogu esindaja.“

Peale mainitute on eelnõus veel rida huvitavaid seisukohti. Nii näiteks õpetajad on tunnustatud omavalitsusteenijaiks riigiteenijate õigustega ja kohustega,

koondamise korras vabastamine peab sündima hiljemalt 1. juuliks jne.

Koolinõunikude päev

peetakse 29. ja 30. aprillil Tallinnas. Kavas hulk mitmekesiseid küsimusi.

Pensionid vähenevad.

Riigikogule on esitatud seaduse-eelnõud, mille põhjal hakatakse ametnikkude palgast maha arvama pensionikapitali heaks 2%, vähendatakse seniseid pensione keskmiselt 25% võrra ja pannakse maksma pensionide määramise kohta edaspidiseks uus kord, mille põhjal pensioni ülemääraks on 200 krooni kuus.

Välismaalt.

Kutseharidus Lätis.

Ed. Ritmanis.

Haridusministeeriumi koolidepartamenti kutsekoolide osakond algas tegevust 1. aug. 1919. aast. Esimeseks tööks oli tal lahendada küsimus, kuidas kõige rutemini, paremini ja odavamini arendada Lätis mitmesuguste kutsekoolide võrku. Otsustati, et kõik haridusasjad ja -asutised peavad olema haridusministeeriumi otsustada ja juhatada. Peab märkima, et see põhimõte pole siiski täielikult teostatud, sest mõned õppeasutised kuuluvad põllutöoministeeriumi, sõjaministeeriumi ja teiste alla. Kutsekoolide osakond, arvestates tegeliku elu nõudeid, tunnistas tarvilikuks kutsehariduses 3 astet: alam, kesk ja kõrgem, kusjuures iga aste peab moodustama omaette terviku, saates oma kasvandikke kohe elu vastavate eriteadlastena tervikliku teoreetilise ja praktilise haridusega omal alal. Alamate kutsekoolide ülesandeks on tõsta ametnikkonna üldist taset ja valmistada ette kutselisi töötajaid. Keskkutsekoolid peavad kõrvaldama praegu kõigil aladel suuresti tunduva haritud eriteadlaste-praktikute puuduse, kellelta pole mõeldav meie tööstuse õitseng ja kogu majanduselu uuendus. Kõrgemat kutseharidust annab ülikool vastavates teaduskondades (inseneriteaduse, mehaanika, õigusteaduse, põllumajanduse, arstiteaduse jt.).

Ülikool peab andma mitmesuguste alade eriteadlasi-algatajaid, kes olles saanud põhjaliku teadusliku ettevalmistuse ning rakkondades oma laialdasi teadmisi tegeliku elu tarvidustele, suudaksid kogu meie tehnilise kultuuri ja teisi vastavaid alasid tõsta tarvilikule kõrgusele.

Arvestades Läti erilist geograafilist asendit Lääne-Euroopa ja Venemaa vahel, tuli kutsekoolide osakonnal suurt tähelepanu pöörata ka kaubandus- ja komertskoolidele, kus ettevalmistust saaksid eriteadlased kaubandusteaduses niihästi riigi-, omavalitsuse- kui ka eraasutistele.

Alamad kutsekoolid ehk ametnikkudekoolid olid alul mõeldud 4-klassilistena, kuhu vastu võeti algkooli 4 klassi lõpetanuid. Kuid see koolitüüp polnud otstarbekohane, sest algkoolist tulid liiga noored õpilased, kes polnud füüsiliselt veel arenenud töötamiseks kutsekoolis. 1923. aastal avati alamad 2- ja 3-aastased kut-

sekoolid, kuhu võetakse algkooli täieliku kursuse lõpetanuid.

Keskkutsekoolid ehk tehnikumid ja uuemat tüüpi komertskoolid on 4-klassilised ning vastu võetakse õpilasi algkooli 6 klassi haridusega. Teoreetilise hariduse kõrval peavad kõik kutsekoolide kasvandikud omandama praktilisi teadmisi omal erialal. Seks otstarbekas kutsekoolid hoolditakse selle eest, et nende kasvandikud leiaksid oma erialale vastava praktika võimalusi tööstus-, kaubandus- ja teistes ettevõtetes.

Koolid annavad lõputunnistuse ainult neile kasvandikele, kes esitavad tunnistuse teatud kestusega praktika üle oma erialal. Selle hulka arvatakse ka see aeg, mille kasvandik veetis praktilisel suvevaheajal.

Läti arenevat tööstust aastapäevil oli palju rääkimist kutsekoolide õppekavade üle. Haridusministeeriumis moodustati eriline kutsekoolide õppekavade sektsioon, kes sooritas selle raske ülesande. Määrati kindlaks need osakonnad ja alad, mis tulevad avada kutsekoolis.

Need on:

I. Kesk-kutsekoolides:

osakonnad:	harud:
I Mehaanika	1) masinatehnikute, 2) tehnoloogide, 3) elektrotehnikute.
II Agrikultuur	1) põllumajanduse, 2) metsanduse, 3) kultuurtehnikate.
III Keemia	1) analüütiline, 2) anorgaaniline, 3) orgaaniline.
IV Ehitus	1) majadeehituse, 2) teedeehituse, 3) ehitustervishouline.
V Kommerts	Jagamata alad.
VI Merenduse	1) laevajuhtide, 2) laevaehituse, 3) laevamehaanikute.

Ametnikkudekoolis:

osakonnad:	harud:
I Mehaanika	1) masinistide, 2) laeva-masinistide, 3) elektromontööride.
II Tehnoloogia	1) paberi- ja kiutööstuse, 2) metallistide, 3) puu ja turba.
III Keemia	1) seebimeistrite, 2) õllepruulide, 3) keraamika, 4) värvijate, 5) nahaparkijate.
IV Põllumajandus- saaduste kasuta- mise osakond	
V Ehitus	1) puuseppade, 2) müüritöölise, 3) teedemeistrite, 4) laevaehitajate.
VI Graafika	
VII Majapidamise	
VIII Kaubanduse	
IX Kalanduse.	

Sel viisil kindlaksmääratud mitmesuguste kutsekooli harude jaoks töötati välja ka vastavad tunniplaanid, kooskõlas oma vahel ja üldharidusliku kooliga. Selle järele ilmusid erioppeainete kooskõlastatud täpsad õppekavad. Suur tähtsus kutsekoolide üldise arenemise ja õppekavade koostamise kohta oli kutsehariduse tegelaste omavahelistel kokkusaamistel, milliseid eriti rohkesti haridusministeerium kutsus kokku 1922. a. Neist läbi-rääkimistest võtsid osa haridusministeeriumi ametlikud esindajad ametnikkude, kommerts-koolide ja tehnikumide esindajad Riias ja provintsi, põllutöö- ja teedeministeeriumi, mere-asjanduse peavalitsuse ja teiste esindajad, ning Riia börsikomitee, vabrikantide ühiseuse, Läti töösturite ning ametnikkude liidu esindajad. Nagu näeme, võisid need esindajad anda tarvilikke näpunäiteid kutsekooli tüüpide, organisatsioonide, koolivõrgu, kooli lõpetanute õiguste, koolide õppekava, tunniplaanide ja õpilaste praktikasse puutuvate küsimuste kohta.

1. aug. 1924. aastal töötas 4 õpetajate-instituuti (Riias, Miitavis, Dangavpilis ja Reseknes) 87 õpetaja ja 761 õpilasega, 2 tehnikumi, Riias ja Liibavis, 84 õpetajaga ja 765 õpilasega, 3 kommertskooli (Riias, Volmaris ja Balvos) 59 õpetaja ja 696 õpilasega, 7 alamat kutsekooli (Riias, Võnnus, Miitavis, Vindavis, Dangovpilis, Reseknes ja Lutsis) 122 õpetaja ja 1138 õpilasega, 5 eritiüpi õppeasutist (Riias) 55 õpetajaga ja 622 õpilasega, 3 riigi käsitöökoda Riias, Liibavis ja Jakobpilis ning umbes 100 mitmesuguseid kursusi mõnetuhandelise kuulajaskonnaga. Siin ei ole loendatud vähemusrühvuste kutsekooli, põllutööministeeriumile alluvaid ja merekooli.

Õpetajate-instituutide ülalpidajaks on riik, ainult Riia õpetajate-instituudi ülalpidamisest võttis ka Riia linn osa. Samuti oli mõlemate tehnikumide ja kõikide alamate kutsekoolide (välja arvatud Riia ja Lutsi) ülalpidajaks riik. Kommertskoolid said riigilt toetust õppejõududele tasumaksmiseks. Inglise keele instituut Riias ja Läti kehalise kasvatuse instituut olid riigi-koolid. 1924/25. õppeaastal tuli ülalhoendatud koolidele juurde riigi-ametnikkude kool Liibavis ja Valga linna kutsekool. Esimene on organiseeritud Liibavis riigitehnikumi juures, et vastu tulla Liibavi tööstusettevõtete tööliste nende teadmuste täiendamisel õhtuti.

Läti kehalise kasvatuse instituut, mille eelarve kustutas Seimi eelarve-komisjon, sulleti viimase ettepanekul.

Järgmisel õppeaastal lisandus ülalähendatud koolidele juurde: riigi pedagoogiline keskinstituut Miitavis, Riia II kutsekool ja Uue-Miitavi linna kaubanduskool.

1926/27. õppeaastal avati Riia linna tehnikum, mis on tihedas ühenduses Riia linna ametnikkudekooliga ja mida tuleb võtta viimase kõrgema astmena. Dangovpilis avati Läti Seltsi kommertskool, Liibavis — Läti heategeva seltsi kunsttööstuskool, Slokas — linna kutsekool.

1927/28. õppeaastal suurenes kutsekoolide arv riigi-kommertskoolidega Riias, Tukkumis ja Jakobpilis ja riigi käsitöökojaga Reseknes. Sulleti Sloka linna kutsekool.

Järgmisel õppeaastal muutis Riia linn oma tehnikumi kommertsosakonna iseseisvaks linna kommertskooliks 5-aastase kursusega. Läti kunstmaailmise edendamise ja abiandmise selts avas kutsekooli Riias; selle kooli eesmärgiks on harida maalri õpilasi selle ala kvalifitseeritud töölisteks. Riias asutati kõrgema hariduse edendamise seltsi kaubandus-teaduse instituut, Miitavis — Miitavi hariduseltsi praktiline kommertsinstituut, Riias — tehniline instituut eraõppeasutisena ja mitmed vähemad õppeasutised. Nimetatud koolidesse võetakse keskkooli lõpetanud.

Käesoleval õppeaastal vähendati õpetajate-instituutidesse vastuvõetavate õpilaste arvu. 1929. a. pikendati instituudi 5-aastast kursust 1 aasta võrra. Eriti ei meeldinud ministeeriumile endine riigi pedagoogiline keskinstituut Miitavis ning see otsustati järkjärgult sulgeda.

1928/29. õppeaastal võis tähele panna suurt õpilaste juurdevoolu tehnikumidesse, eriti riigi tehnikumi Riias. Kõige suurem soovijate arv oli mehaanika ja elektrotehnika osakondadesse. Praegu on parimad väljavahet ehitusosakonna teede haru ja kultuuritehnika osakonna lõpetanud, sest neil aladel ületab mõeldmine paljukumise.

1929/30. õppeaastal avati Reseknes 2-aastane tehnikum kultuuritehnika osakonnaga. Ministeerium asus seisukohal, et kõigepealt tuleb hoolitseda tublide kvalifitseeritud ametnikkude harimise eest, kes kergesti võivad kohta leida ühenduses majandusliku elu arenemisega. Tehnikute ettevalmistust võivad täiel määral teostada Riia, Liibavi ja Resekne

tehnikumid. Riia riigitehnikumi juures töötavad autojuhtide ja elektrotehnikute kursused, Liibavi tehnikumi juures kaubateaduse kursused.

Nagu lühikesest ülevaatest näha, on kutsekoolide arv iga aastaga kasvanud. Samuti on kasvanud kulud kutsekoolidele.

Kulud kutsekoolidele lantides:

1923/24. e. a.	1924/25. e. a.	1925/26. e. a.	1926/27. e. a.	1927/28. e. a.	1928/29. e. a.
614 806	1 100 206	1 580 576	1 688 067	1 829 612	1 986 388
	79%	43,6%	6,8%	8,4%	8,5%
Kutsekoolide kulude eelarve					
Kutsekoolide eelarve juur- dekasv prots. võrreldes eel- mise aastaga					

1929/30. õppeaastal oli Lätis üldse 126 mitmesugust erikooli, kus töötas 1442 õpetajat ja õppis 12 481 õpilast. Nende hulka on arvatud ka need koolid, mis alluvad teistele ministereeriumidele, välja arvatud sõjakool ning vähemusrühvuste koolid.

Nagu juba märkisim, peab pea kõike alam- ja keskkutsekoole riik ülal. Suuremad neist koolest on riigitehnikumid Riias ja Liibavis.

Liibavi riigitehnikum avati 1920. aastal. Tehnikumi avamise algatajaiks olid Liibavi inseneride liit, Liibavi linnavalitsus ja Liibavi vabrikantide ühisus. Tehnikumis on 2 osakonda: mehaanika- ja kaubateaduse; esimeses 2 haru: masinatehnikute ja elektrotehnikute, viimane on nüüd muudetud iseseisvaks osakonnaks. Kool on tarvilisel määral varustatud kabinetide ja laboratooriumidega. Kooli juures on avatud metalli ja puu ümbertöötamise töökojad. Õpilaste üldarv on 400 ümber.

Riigitehnikumi Riias avati juba 1918. a. ehitustehnikute seltsi eratehnikumina ehitus- ja kultuurtehnikka osakondadega. Selle õppe-

asutise võttis riik 1920. aastal üle. Praegu töötavad selles mehaanika, elektrotehnika, kultuurtehnikka ja keemia osakonnad. Üldine õpilaste arv on keskmiselt 580.

Ühe suuremaist kutsekoolist peab ülal Riia linn — see on Riia linna ametnikkudekool ja tehnikum. See kool erineb selle poolest omasarnastest, et tema õpilasteks on isikud, kes omal erialal päeval töötavad ning õhtuti õpivad. Õppekursuse kestus on niihästi ametnikkudekoolis kui ka tehnikumis 3 aastat. Kool kasvab kiiresti. 1929/30. õppeaastal oli ametnikkudekoolis 864, tehnikumis 285 õpilast. Klasside arv — esimeses 32, teises 12. Õpetajaid kokku 102. Tehnikumis on ehitus-, elektro-tehnika-, mehaanika- ja keemia-osakond vastavate harudega. Ametnikkudekoolis on peale eelnimetatute veel rätsepa-, puusepa-, tekstiil-töölaliste- ja kunsti-osakond. 1930/31. õppeaastal viimasele 4 osakonnale lisati neljas eriklass juurde.

Rätsepa-, puusepa- ja tekstiil-osakonnal on omad töökojad, kus õpilased peavad töötama päeval.

Viimaseil aastail on märgata kutsehariduse populariteedi kasvamist. Olevad kutsekoolid ei suuda kõiki soovijaid vastu võtta (eriti Riias). Sellega on seletatav kutsekoolide võrgu alatine tihenemine.

Islandi kooliolud.

Islandi saarel on 100 000 ruutkilomeetrit ainult 105 000 elanikku. Lõpmatud jääliustikud, mis katavad suurema pindala kui kõik Alpide, Kaukasuse ja Norra jääliustikud kokku, suured laavaväljad ja liivakõrbed, teede puudus ja vilets taimekasv, samuti Islandi asend Atlandi ookeani ja jäämere piiril — kõik see on vähese rahvatiheduse põhjuseks. Selles suhtes on suur vahe kaldaäärsete maade ja sisemaa vahel. Kaldaäärsed on kalarikka mere tõttu kaunis tihedalt asustatud, samuti asuvad kaldal suuremad linnad, nagu kiiresti kasvav Reykjavik umbes 26 000 elanikuga, ja mõned teised linnad mitmetuhande elanikuga. Seda-vähem on inimesi sisemaal. On olemas asulaid, mis eraldatud naabreist mitme päeva tee.

Vastavalt sellele geograafilis-majanduslikule olukorrale on terav vahe linniku kaldaäärse koolikorralduse ja sisemaa kooliolude vahel. Oleks vale oletada talupoegade madalamat huvi koolide vastu. Islandi talupojal on huvi oma laste kasvatamise vastu ja ta kannab selleks ka suurt õhvit. Vahe koolioludes on tingitud ainult rahva tiheduse ühtlusest. Islandlaste haridustase on võrdlemisi kõrge, olgugi, et euroopaliku mõõdupuu seisukohalt mõned koolikorraldused tunduvad puudulikud. Koolikohustus maal on 10. kuni 14. eluaastani. Linnadel on õigus laiendada koolikohustust kuni 7. ja 8. eluaastani, mis-sugust õigust nad ka kasutavad. Nii algab Reykjavikis koolisundus 8. ning Siglufjörðuris 7. eluaastast ja kestab kuni 14. eluaastani. Maal kogunevad lapsed tallu, mis asub tea-

tud ringkonna keskmis. Kaugemalt pärit lapsed jäävad siia ka elama. Viimaseil aastail on juba ehitatud mitmel pool internaat-rahvakoolid. Vanemad tasuvad söögi ja korteri eest. Õpetajale maksetakse palka riigi ja kogukonna summadest. Kooliaasta kestab maal 6 ja linnas 7½ kuud. Rahvakoolidele lisaks on maal kaheaastane keskkool, linnades kolmeaastane reaalkool. Neis pole õppimine enam sunduslik. Kuueaastase kursusega ladinakool Rejkjavikis valmistab ette ülikoolile. Õpetajate tasu on võrdlemisi väike. Palga alammäär maal on 1 600 islandi krooni ja 40% elukalliduslisa 6 kuu eest. Kui kooliaasta kestab 7½ kuud, lisatakse veel 25% juurde palgale.

On üldse kolm palgaastet. Kõige kõrgem palk maal on 2 100 islandi krooni ja 40% lisa. Palga alammäär Rejkjavikis on 2 800 islandi krooni. Et Islandil valitsemas tõeline demokraatia ja koolivaheaeg kaunis pikk, siis kasutavad õpetajad ja ka õpilased seda minnes maale sulasteks või teede ehitustööle. Kõik rahva- ja keskkooli õpetajad on organiseeritud, väga paljud neist on sotsialistid. Rahvakoolide õpetajate ettevalmistamiseks on Rejkjavikis kolmeaastane seminar. Sinna võetakse kesk- ja reaalkoolide lõpetajaid, samuti ka eksperterne. Õpetamistagajärjed on aga kaugelst paremad, kui võiks arvata kooliorganisatsioonist ja õpetajate ettevalmistamisest ning palkadest.

Kuivõrt suur on keskeuroopa moodsete kasvatus- ja õpetamispõhimõtete mõju Islandil, seda näitab asjaolu, kuidas Rejkjavikis uue rahvakoolimaja kallal töötatakse. See maja, mille ehituskulud tõusevad umbes 800 000 islandi kroonile, on juba valmis saamas. Kümme aastat on sotsialistid selle maja pärast linnavalikogus võidelnud. Juba maja asukoht on suurepärase. Lamedalt katusele, mida võib kasutada nii päikese- kui ka õhuvannideks, kuldoolisteks kui ka astronoomilisteks vaatlusteks, avaneb suurepärase vaade. Otse jalge ees linn ja meri. Idapool auravad Laugarnäsi tulised allikad, millest koolimaja saab tulevikus kütet ja mis juba praegu kütab vastehitatud linna sauna. Teisel pool lahte kerkib Esje paljas basaltmassiiv, kaugel läänes on näha Snaefeelsjökulli jääliustikke.

Ehitises on 20 klassi, igaüks 30 õpilasele, viimaseid võib aga ka võtta rohkem vastu. Mitu võimalik, suur ujumisbassein, samuti soojavee allikate küttega duširuumid, suur koolihoov, ümbrissetud kaetud mänguplatsidest, kõik see tõendab, kui palju pannakse rõhku kehaleisele kasvatusel. Koolil on oma arst ja hambakliinik. Alknad hoonel on „vitaklaasist“, mis tervisttoovaid ultraviolettkiiri läbi lasevad. Oma joonistussaalid, poiste töösaalid (puutööd, papptööd ja raamatuköitmine), naiste käsitöösaalid, kooliköök ja koolikino.

Hoonet kaunistab tuntud kujur Sweinsoni sümbolne reljeef. Keskeuroopa koolireform on tunginud Islandini.

Rahuajaleht õpilastele.

Nagu eelmistelgi aastatel ilmub ka tänavu 18. mail „heatahte-päeval“ Saksa Rahvaste-

liidu liiga väljaandel ajaleht õpilastele nimega „Jugend und Weltfriede“ (Noorsugu ja maailmarahu). Leheke tahab tuua lähemale õpilastele rahvaste leppivuse mõtteid. Samasuguseid ajalehti ilmub ka mujal maades.

Tellimisi palutakse saata võimalikult ruttu järgmisel aadressil: Deutsche Liga für Völkerbund, Berlin W 35, Potsdamer Strasse 103 a, Postscheckkonto Berlin 51857. Lehe hind on 5 penni tükk, sada tükki — 4 saksa marka.

Wales'i laste 1931. a. rahu-üleskutse,

mis edasi antakse „heatahte-päeval“ 18. mail raadio kaudu, kõlab järgmiselt:

„Meie, Wales'i poisid ja tüdrukud, tervitame Teid südamest ka sel aastal, Teie, Euroopa, Aasia, Afrika, Amerika ja lõunamere suurte maade poisid ja tüdrukud.

Täna „heatahte-päeval“ 1931. a. mõtleme meie Walesis eriti tööle, mida korda saanud dr. Fridjof Nansen, kes kõikide rahvaste sõber ja kõikide laste kangelane. Meie usume, nagu uskus seda dr. Nansen, et alaline sõbralik suhe kõikide rahvaste vahel tähendab rahu maailmale.

Ka meie tahame aidata võita rahu maailmale. Rõõnustame saavutatud tagajärgedest ja töötame ühes teiega ka tulevikus koondata kogu oma jõu, et jõuda veel suuremate tagajärgedeni.“

Vastuseid sellele võtab vastu tänuga koolidelt, klassidelt ja õpetajalt või õpilasühingult härra Gwilym Davies, Wales'i Rahvasteliidu Liiga abiesimees, aadressil: 10, Museum Place, Cardiff (Inglismaa), kes nad siis edasi annab tuhandeile üleskutseile allkirjutanud Wales'i lastele.

Mitte enam klasside lastevanemate õhtuid!

Nii kõlab Saksamaal kristlike lastevanemate juhtide uue hüüdlause. Haridusministeeriumi aastaraamatus aga toonitatakse koolinõunikude avalduste põhjal, et „lastevanemate õhtud ja eriti klassi lastevanemate õhtud on tunnustatud üksmeelselt suureks saavutiseks nii koolidele kui ka lastele ja lastevanematele.“

Miks on siis kristlased nii väga selle vastu? Lihtsalt töö kartusest. Kui lastevanemad pastoreid diktaatorliku juhtimiseta tungivad lähemale kooli igapäeva, õpivad nad varsti pöörama tähelepanu lapsele, muutuvad „kooli-uendusliikudeks“. Seda aga kardavadi kristlikud kasvatajad.

Kooliastujate psühholoogilised uurimused

leivad ikka enam ja enam tähelepanu. Selleks kokkuseatud testid aitavad õpetajat võrd-

lennisi lühikese aja jooksul jõuda selgusele oma õpilase väimlises tasapinnas. Süstemaatiline testide tarvitamine näitab ühtlasi õpetajale, mis aladel õpilase teadmused puudulikud ja mida tuleks täiendada algõpetuse vastava korraldamisega. Kooliastujate psühholoogilistel uurimustel on suured teened koolile veel mitte-kiipsete laste äramääramises.

Igal koolil peaksid olema käepärast vastavad testide kogud, et õpetaja neid vähemalt kahtlastel juhtudel võiks kasutada. Leipzigi eksperimentaalse pedagoogika ja psühholoogia instituudi ülesandel töötas läbi ja laiendas dr. Herbert Vinkler uueks trükiks „Testide seeria kooliastujate psühholoogiliseks uurimuseks“. Pappmapis on olemas kõik vajalikud abinõud uurimusteks. Kaasasolev vihik sisaldab täpsaid juhatusi katsete teostamiseks, andmeid nende psühholoogilisest väärtusest ja 800 lapsega katsetamisel saadud norme. Vihi lõpus on plaan lühendatud testide reaks ja uurimuste plaan 7—8-aastaste laste jaoks. Teost võib tellida raamatukaupluste kaudu või ka otse Leipzigi õpetajate ühingust — Leipzig C 1, Kramerstrasse 4, II (hind Saksa-maal 3,50 riigimarka).

Ettekandeid õpilastele Leipzigi planetaariumis.

Veebruaris algasid Leipzigi planetaariumis ettekanded rahvakoolide vanemate klasside õpilastele, esmakordselt astmeisse jaotatult. Eelviimase klassi teemaks on — Kodutaevas. Siin vaadeldakse kindlate tähtede näilist liikumist Põhjanaela ümber, tähtsamaid tähekoogusid (Küiti-, Härja-, Koera-, Kaksikute-, jne. kogu), päikese näiline liikumine aastas, mitmesugused pikad ja järsud päikesejooksud ööpäeva kestel neljal aastaajal, kuulme muutu-mine tema käigus ümber maakera, planeetide rändamine läbi ruumi.

Viimasele klassile ettekande teemaks on — Polaartaeva all. Lähtepunktiks on siin jällegi kodutaevas, jäävad ära vaid kuu ja planeetide vaatlused. Elustatakse eelmise aasta vaatlusi — Põhjanaela ja Orioni hiilgavate tähekoogude tõusu ja kadu. Uuesti sodiatakse ka näilist päikese aastaringkäiku nädalaajis ja päeva teed neljas aastaajas. Siis tehakse rännak Põhjanabale, pigemini küll tuuakse ta meieni. Pidulikult läheneb juhitud Põhjanaelast polaartaevas, mille kaugusest horisondilt määratakse geograafilised lauskraadid. Tihedalt ringi surutult jälgib pinev kuulajasring Maakera Põhjanaba ja imetleb, kuus leekiv päikeseketas 180 ringkeeruga loojenemiseta ja tõusuta loob pooleaastase polaar-päeva, mis ometigi kiirte kallaku tõttu ei või olla suvepäev. Järgneval pooleaastasel polaar-ööl säravad kõik tähed korruga ja ringlevad suuremate või vähemate horisontaal-ringidena ümber Põhjanaela, mis valitseb zeniidil ja takistamata rahuga juhiv kogu liikumist. Ükski neist tähegruppideist ei tõuse ega kao, ükski

ei lähe maast kaugemale, ükski ei lähene talle. Üksi vaid kuu ja planeedid kõnnivad oma üksildast teed. Koduteel kaob kesköö päike jällegi oma külaliste eest Nordkappi.

Ilmalikud ja kiriklikud koolid Hollandis.

Võitlus ilmalikkude avalikkude koolide ja kiriklikku laadi erakoolide vahel on Hollandis äärmiselt terav. Kiriklikud koolid on saavutanud ülekaalu. 1919. a. õppis neis 43,9% õpilastest, 1927. a. juba 57,7%. Avalikke koole oli 1927. a. 3 682, õpilasi neis 473 205, õpetajaid 14 753, samal ajal 4 152 kiriklikku kooli, neis õpilasi 644 820 ja õpetajaid 19 140. Neist 4 152 erakoolist on 1 880 protestantlikku, 2 121 katoliiklikku, 4 israeliitlikku ja teisi 147. Protestantlikud omakorda jagunevad „voolude“ ja katoliiklikud soo ning koguduse järgi. Selle killustumise tagajärjel on kool arenemas käibuskooliks. Võrdlemisi suure rahvatihedusega Hollandis on 327 ühe õpetajaga (284 avalikku, 43 kiriklikku), 1 318 kahe õpetajaga (724 avalikku ja 594 erakooli) 1 427 — kolme õpetajaga kooli (633 av. ja 794 erak.) — Üldse 7 834 koolist on 3 072 hädist ja pedagoogiliselt pödurat. Normaalseid koole kuue-seitsme õppejõuga on Hollandis vaid 1 090 avalikku ja 869 erakooli. Sealjuures on veel enamik koole (76%) segakoolid: 94% avalikkudest, 99% protestantlikkudest ja isegi katoliiklikkudest koolidest 25%, vaatamata sellele, et seda kõiksugu katoliiklikud ringkirjad peavad ebasoovitavaks. Poisse õpib kooles rohkem kui tüdrukuid. Poisse on 578 162, tüdrukuid 539 863. Tüdrukud eelistavad kiriklikke koole: neis õpib 321 403 poissi ja 323 417 tüdrukut, ilmalikkudes koolides aga 256 759 poissi ja 216 446 tüdrukut. 60% tüdrukuid ja 55,5% poistest kirikukooles! Kogukondi avaliku koolita oli 1923. a. ainult 60, 1927. a. aga 148, enamikult katoliiklikes provintssides.

Ainult 567 kogukonnas ja 1 660 avalikus koolis on kirik kasutanud õigust õpetada usuõpetust koolides. Paljud kirikuõpetajaist keelduvad avalikkude koolide õpilastele usuõpetust õpetamast, et seda kergem oleks süüdistada „jumalavallatuid“ koole.

„Läänerindel muutuseta“.

Natsionaal-sotsialistid esitasid Saksi maa-päeval nõudmise, et Remarque'i raamat „Läänerindel muutuseta“ ära korjatakse kõigist kooliraamatukogudest. Õpetajaskond on aga säärase poliitilise tsensuuri pedagoogikasse toomise vastu.

Üliõpilased Venemaal.

1930. a. immatrikuleeriti Leningradis 500 üliõpilast. 77% neist oli tööliste ja talupoegade lapsi, 31% oli naisi.

Avalikud kogukonna- ja kiriklikud koolid Inglismaal.

Nagu näha alljärgnevast tabelist leiab erapooletu uskudevaheline avalik kool Inglismaal ikka enam ja enam poolehojdu.

	Koole	Ruumi on	Keskmine õpilaste arv
Avalikke koole	9 400	4 537 454	3 669 175
Anglikaani "	9 548	4 582 926	3 672 267
Katoliiklikke koole	9 767	2 032 208	1 466 444
"	9 677	2 010 718	1 436 424
"	1 164	420 665	363 386
"	1 177	430 780	370 961
Weslayneri "	122	33 539	22 628
Teisi kooli "	118	32 076	21 569
"	291	69 743	47 621
"	283	65 779	44 781

1922/23. a. jäi kunagi ainumaksvasse usutunnistusslikku kooli vaid 38% lastest, 1929/30. a. 33,8%. Katoliiklased veel suudavad üles ehitada oma koolivõrku, teistel kristlastel aga ei leidu enam küllalt ohvrimeelt nõutava ühekümnendiku koolitõulpidamise kulude tasumiseks. Ka on kirikukoolidel kalduvus areneda kääbuskoolideks. Keskmine õpilaste arv avalikus koolis on 385, kiriklikus koolis aga ainult 166. Pole siis ime, et vanemad ikka enam ja enam hakkavad pooldama avalikke kooli. Nagu pole samuti ime, et kirikud võitlevad selle vastu kõigi abinõudega ja mobiliseerivad selleks võitluseks kõik oma poliitilised sõbrad ja pooldajad.

Keskmine õpilaste arv klassides Inglismaa rahvakoolides

on 1928. a. kuni 1930. a. langenud 37-st 36-le. Samal ajal on keskmine õpilaste arv keskkooli klassides tõusnud 23,1-st 23,7-ni.

Lastevanemate ajaleht.

Zürichi linn on määranud krediiti 8 000 Šveitsi frangi suuruses lastevanemate ajalehe väljaandmiseks. Ajaleht on mõeldud ilma mingi usulise või poliitilise värvinguta lähema ühenduse loomiseks kooli ja kodu vahel.

Võõraskeelte õppimisest.

Columbia ülikool Ameerikas ei õpeta võõraskeeli enam lastele, vaid umbes 20-aastastele. Õpetajate tähelepanekute järgi on selles vanaduses võõraskeeli palju kergem õppida kui lastel 9—16 a. vanuses.

Õpilaste arv klassis.

Braunšveigi maapäeva president, natsionaal-sotsialist Zörner, ütles ühes oma kõnes, et ajal, mil tema koolis käis, oli klassis 56 õpilast, endise sotsialistliku haridusministri Sieversi politika tõttu on nüüd ainult 25 õpilast ühe õpetaja kohta, ei teeks aga õpetajale mingit viga, kui tal poole rohkem õpilasi oleks klassis.

Reaktsioon Braunšweigis.

N.-sotsialistlik haridusminister dr. Franzen muutis otsekohe ära 5. aprilli 1929. a. andud määruse ajalooõpetuse kohta, samuti keelas tarvitamast senist õperaamatut „Ajaloopildid“. Prof. Paulsen'i loengud praktilises pedagoogika üle tehnilises ülikoolis lõpetati. Valandati 29 õpetajat ja suleti lastevanemate ajaleht „Lastevanemate Sõber“.

Kreekas võõramaised koolid sulgemisele.

Kreeka haridusministril on koostamisel uus kooliseadus, mille järgi välismaised koolid muudetakse kreeka rahvuskoolideks.

Tasuta õppevahendid.

Peale Viini antakse nüüd ka Hamburgis, Nürnbergis, Stuttgartis, Bremenis, Mainzis, Ulmis ja Mannheimis tasuta õppevahendeid rahvakooli õpilastele.

Ühtlane kiirkiri.

Saksamaa eskujuul, kus juba 1924. a. sügisel ühtlane stenograafia süsteem maksma pandi, on nüüd peale Austria, Ungari ja Itaalia ka Venemaal kiirkiri ühtlustatud.

Uurimused tööpetuse üle.

Leipzigis eksperimentaal-pedagoogika ja psühholoogia instituudi juurde on asutatud toimikond tööpetuse psühholoogiliste probleemide uurimiseks.

Kooliolud Inglismaal.

Inglismaal on peale 1 694 keskkooli vel 840 mn. „Modern Schools'i“ lastele, kes vanemad kui 14 aastat. 512-nes neist õpetatakse vähemalt üht võõraskeelt, neist ainult 8-as koolis saksa keelt, 500-as aga prantsuse keelt.

Uued õppekavad Čehhoslovakkias.

Čehhi haridusministeerium on saatnud läbi vaatamiseks õpetajate organisatsioonidele uued õppekavad. Olulist ja uut on seal: 1) kvantitatiivne jagamine, silmas pidades õpilaste mitmesugust andekust ja kvalitatiivne — vastavalt õpilaste huvidele ja vajadustele (valitavad ained), 2) konstruktsioon ja ainete siduvus, 3) tööpetus kõigil aladel.

9. õppeaasta Saksamaal.

Oma koosolekul detsembri lõpul 1930. a. otsustas ülesaksamaalise käsitöölise liidu komitee ühel-häälel, et tervishoiulistel, lapsepsühholoogilistel ja sotsiaal-peadkoogilistel põhjustel on tarviline pikendada koolikohustust ühe aasta võrra. Saksa kutsekoolide õpetajate liit nõuab 9. kooliaastat kutsekoolis. Altona koolivalitsus kavatseb tuleval kooliaastal avada vastavad klassid neile õpilastele, kes soovivad vabatahtlikult veel aastaks kooli jääda. Neis uutes klassides pannakse rohkem rõhku tööpetusele. Linna kutsekoolis avatakse samal alusel sellised eelklassid. Saksi rahvuspartei on aga 9. kooliaasta, kui mõeldava sotsiaalse tööpuuduse vastu võitlemise abinõu vastu.

Elukombeid ei hinnata enam.

Preisi haridusministri määruse järgi ei hinnata enam elukombeid keskkoolide tunnistustel.

Koolitunnistuste reform.

Viini linna koolivalitsuses on arutusel poolaasta tunnistuste kaotamine, mida asendaks lihtselt teatamine või läbirääkimine õpilaste vanematega. Samuti peetakse ebasoovitavaks elukommete ja hoolsuse hindamist, vähemalt lõputunnistustel. Keskkoolis juba minevast aastast peale ei hinnata elukombeid.

Kooliskäijate arv Lõuna-Ameerikas.

Argentiinas käib 2 184 000-st kooliealisest lapsest koolis ainult 1 312 000, Brasiilias 6 127 000-st ainult 1 485 000, Costa-Ricas 96 000-st ainult 42 000, Čiles 813 700-st — 439 000, Mehhikos 3 000 000-st — 1 306 000, Peruus 1 200 000-st — 373 000.

Piiblitsensuur rahvakoolis.

Glasgoviis tunnistati mitmed kohad piiblist lastele käsitamiseks kõlbmatuks, muu hulgas patulangemine, Noa laeva ja veeuputuse lugu ja Abrami ohver.

Koolipalve.

Zürichi koolide keskkhoolekogu nõudis 1929. a. õpetajaskonnalt koolipalve ärajätmist, silmas pidades seda, et mitmeaastased lapsed koos koolis käivad. Kirikute-nõukogu protesteeris selle vastu ja nõudis kasvatusnõukogult selle otsuse tühistamist. Viimane seletas aga, et ta keskkhoolekogu seisukohta kaitsma peab ja puudub igasugune võimalus vastu tulla kirikute-nõukogu soovile.

Vahetalitusklassid.

Inglise haridusministeerium andis loa kahe igasuvise vahetusklassi sisseadmiseks Berliinis ja Sheffieldis. Sheffield kulutab selleks iga aasta 12 000 saksa marka.

Ametlikke teateid ja määrusi.

Ministeeriumi korraldus kevadiste eksamite asjus.

Ministeerium teatab, et keskkoolide lõpetajatele tulevad käesoleval aastal eksamid korraldada järgmistes ainetes:

Avalikkude ning õigustega erakeskkoolide, õpetajate-seminaride ja kaubanduskoolide lõ-

petajaile — kirjalik eksam esimeses võõraskeeles kirjanusliku sisuga või üldteemale, mille määrab kooli õppenõukogu. Teemad valitakse õppenõukogu poolt eksami päeval enne töö algust, kusjuures tuleb hoiduda teemade andmisest, millele kirjutatud õppeaasta kestes. Õpilastel on vabadus valida kahest antud teemast üks. Töid hindab kolmeliikmeline komisjon, millesse kuuluvad koolijuhataja

ja kaks õpetajat. Tööd tulevad saata ühes mustenditega HSM Koolivalitsusele hiljemalt 15. juuniks k. a.

Erakeskkoolide humanitaarharu lõpetajaile: a) kirjalikult — emakeeles, esimeses võõraskeeles ja matemaatikas; b) suuliselt — kõigis aineis kahe viimase klassi kursuse ulatuses, kui aine lõpeb viimases klassis ning ühe viimase klassi kursuse ulatuses, kui aine lõpeb eelmistes klassides (kui viimastes õpilane ennem eksamit ei ole õiendanud aine lõpetamisel HSM varemate korralduste alusel), välja arvatud matemaatika, laulmine, võimlemine, käsitöö, kosmograafia, joonistamine, usuopetus ning keeled peale esimese võõraskeele.

Õpilaste teadmused aineis, milles eksamit ei ole määratud, tulevad hinnata eragümnaasiumi õppenõukogu poolt arvestatud aasta hindamiste alusel.

Kooliraamatute komisjoni otsused.

HSM Kooliraamatute komisjon oma s. a. 22. märtsi koosolekul, läbi vaadates siin loendatud raamatud, tegi nende kohta järgmised otsused:

1) V. Tamman. *Huvitaja II*. Lugemik II õppeaasta jaoks, III tr. Tartus, 1930, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

2) V. Tamman. *Huvitaja III*. Lugemik III õppeaasta jaoks, II täiend. trükk. Tartus, 1929, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

3) V. Tamman. *Huvitaja IV*. Lugemik IV õppeaasta jaoks, II trükk, Tartus 1930, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

4) V. Tamman. *Huvitaja V*. Lugemik V õppeaasta jaoks. Tartus 1930, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

5) M. Kampmann. *Us aabits*. Lugemik algkooli I õppeaasta jaoks. Tartus 1929, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

6) M. Kampmann. *Eesti lugemik algkoolidele*, IV jagu. 2. trükk. Tartus, 1928, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

7) M. Kampmann. *Eesti lugemik algkoolidele*, V jagu. 2. trükk. Tartus, 1929, — tunnistada soovitatuks koolidele.

8) A. J. Möller. *Eesti kirjandus muukeelsele keskkoolidele*, II anne. Tartus 1930, — tunnistada soovitatuks koolidele.

9) Hans Kruus. *Eesti ajaloo lugemik III*. Tartus, 1929, — tunnistada soovitatuks koolidele.

10) J. Adamson. *Jutustusi kodumaa ajaloost algkooli IV õppeaastale*. 2 tr. Tartus, 1930, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

11) J. Adamson. *Eesti ajalugu ühenduses üldajalooga algkooli V õppeaastale*. 2. tr. Tartus 1930, — tunnistada soovitatuks koolidele.

12) Ф. В. Миккельсар. *Математика для начальной школы*, V ч. 1930, tõlge eestikeelsest 2. trükist, — tunnistada soovitatuks koolidele.

13) J. Kents. *Välisilmajaod*. Maateaduse õpperaamat keskkoolide I kl. 2. par. trükk. Tartus, 1930, — tunnistada soovitatuks koolidele.

14) A. Oudova. *Inimese anatoomia ja füsioloogia õpperaamat*. 2. täiend. tr. Tartus, 1930, — tunnistada lubatuks koolides tarvitamiseks.

Õiendus.

Palun „Kasvatuse“ 3. nr. 1931. a. ilmunud „Eesti biograafilise leksikon I, II, III ja IV“ arvustises lk. 137 parandada järgmised vead:

I veerul 1. rida alt: „viimased“ asemel tuleb lugeda: *viimane*.

I veerul 2. rida alt: tulevad kustutada sõnad: „Anni! ja“.

I veerul 3. rida alt: „noorureil“ asemel tuleb lugeda: *nooruril*.

II veerul 1. rida ülalt: „elulugudega“ asemel tuleb lugeda: *elulooga*.

II veerul 9. rida ülalt: alates sõnadega: „Asjata otsite...“ kuni 18. reas ülalt leiduvate sõnadeni: „ligemast olevikust“ tulevad täieliselt kustutada, kuna viimane lause on sattunud arvustisse ümberkirjutamisel eksimuse tõttu: tehes masinakirjutajale ülesandeks ära kirjutada „Kaja“ 1927. a. 229. nr. —

milles olin arvustanud „Biograafilist leksikoni“ ja selles ette toonud Eastlake'i puudumise, — andmeid muutuvate nimede kohta olin kustutanud küll Eastlake'i, kelle kohta ise olin peale oma arvustise „Kajas“ ilmumist, saatnud „Biograafilise leksikonile“ viimase toimetuse palvel seni ilmumata täiendusvihi jaoks mitu kirjutist, millest Eastlake on ebasobivalt mahutatud Rigby alla. Ümberkirjutaja aga oli jätnud tähele panemata minu kustutuse ja ära kirjutanud ka Eastlake'i kohta käiva osa ning seega seisab minu süü vaid ümberkirjutuse kontrollimata jätmises. Oletada, nagu on teinud seda Ado Kalamees, selles kõiges pahatahtlikkust, oleks raske juba seepärast, et keegi vaevalt on ise enese vastu pahatahtlik.

Tallinnas, 14. apr. 1931. a.

Aupaklikult *Bernhard Linde*.

Uusi raamatuid.

Looming nr. 3 äratav tähelepanu juba selle poolest, et siin mõned meie luuletajaist on esmakordselt katsetanud novelli alal. Nii jutustab J. Barbarus üsna omapäraseid kogemusi ühe arsti praktikast, kuna J. Schüts kujutab Hilbu Kaarli elu ja surma ning ta seiklusrikast viimast teekonda kalmistule. Sootuks iseäralikku õhkkonda viib K. H. Hindrey oma reisinovelliga: abielu eurooplase ja mustanahkse vahel, selle sisemised konfliktid, mis lõpevad naise mahajätmisega Kongosse ja äratulekuga Euroopasse ühes segaverelise lapsega. H. Adamsonilt on siin stiliseeritud pisinovell inimese „Vihast“.

Peale luuletiste meie tuntud poetidelt leidub ses numbris veel asjalik ülevaade äsjasurnud J. Mändmetsa elust ja loominguist J. Käneri sulest, siis E. Hubeli Kirjanikkude Liidus aastakoosoleku puhul peetud kõne meie tänapäeva kirjandusprobleemidest ja H. Visnapuu pilguheit meie draamatoodangule läinud aastal.

H. Reiman. *Eestlaste rassiline koostis*. K.-ü. „Loodus“, Tartus, 1931. a. Hind 4 kr. 80 s.

League of Nations. Educational Survey. Volume I, No. 3. Volume II, No. 1.

Karl Skalbe. *Põhjaneitsi*. Valik muinasjutte. Tõlk. M. Pukits. 180 lk., hind 2 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

Karl Skalbe, läti nüüdisaja tähtsamaid kirjanikke, on leidnud enesele õnneliku väljenduse muinasjuttude kaudu. Neid on ta avaldanud mitu kogu ja võitnud üldise tunnustuse ja ka armastuse. M. Pukits on eestindanud neist valiku, mis meie lugejale, eriti noorsoole, võiksid pakkuda tõsist huvi. Need pole mitte rahva muinasjuttude laadilised, vaid vanasse astjasse on kallatud uus viin. Räägitakse põhjaneitist, hiiglasest, hingede mest, seljapesijast saunas, koduhaldjast, kuninga ahjukütjast jne., kuid esitatud kujude kaudu otsitakse ja leitakse vastuseid praegusaja elulistele küsimustele. Jutud on pildirikad, värvikad, tundesoojad, ilma labaste joonteta ja ühtlasi ka pisut romantilised ning sümboolsed.

Edgar Allan Poe: *Valik luuletisi ja essee „Kaarna“ tekkimisest*. Tõlkinud Ants Oras.

Hind 2 kr., iluköites 2 kr. 50 s. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

Poe on mõjutanud mitut Eesti kirjanikku ja on tõlgitud hoolega tema hirmu ja õuduse jutte. Kuid Poe' hing on ometi luules: müstiliste põhijoontega, omaette ja harukordne, üksikasjus arenenud üllatava omapärasuseni ja kauguseni, ühte ja sama kohta inimhinges taguv, kuni see lööb hõöguma või päriselt lausa leegitsema, värsitehniliselt artistlik. Tema värsid pole rahvale laulmiseks, vaid luuletarmastavale isikule vaikuses maitsmiseks. Lauludele lisaks toob käesolev kogu Poe' essee „Kaarna“ tekkimisest, mis äratanud laialdast tähelepanu, ja sissejuhatauseks annab tõlkija ülevaate Poe' elust ja loominguist.

Bernard Shaw: *Tagasi Metuusala juurde*. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. 490 lk., hind 6 kr. 50 s., iluköites 7 kr.

„Tagasi Metuusala juurde“ on Bernard Shaw tähtsam teos, kus ta oma vaated inimese arenemisvõimaluste kohta viib viimaste väljavaadeteni, koondades need õpetuseks Loovast Evolutsioonist ja vaildees eesõnas ägedasti vastu Darwin'i õpetusele. Teos ise koosneb viiest pildist maailma arenguteelt, alates legendiga paradiisiaiast, kus tegelasteks Aadam, Eeva, Kain jt. Meie päevade vaated saavad lõbusa pilke osaliseks ja seda ajajärku nimetatakse tulevikus „rumaltargaks ajaks“. Oleviku esindajaks on ühelt poolt inglise poliitikamees Lloyd George, muidugi varjunime all, ja teiselt poolt teadlased, kes leiavad igaühele kättesaadava vahendi elada 300-aastaseks, kusjuures teoses selgitatakse, milles vahend seisab. Viimased kolm pilti on aastaist 2170, 3000 ja 31920 p. Kr. Peamist osa etendavad seal pikaajalised inimesed, kellega kõrvuti elavad meietaolised lühiealised. Nende kahe tüübi ja kaht laadi vaadete kõrvuti seadmisel selgitab B. Shaw meie aja tõelist väärtust. Pikaajalistega võrreldes on väikese lapsena mannetu ka vahvam mees, lahingukangelane Napoleon, kes uuesti sünnib maailma a. 3000 ümber p. Kr. Lõpuks pääsevad täielikule võidule pikaajalised ja a. 31920 p. Kr. näitab B. Shaw nende ühiskonda ja tutvustab nende vaateid. Selle haruldaselt mõtte-rikka teose on tõlkinud A. H. Tammsaare, mis tagab, et algteos on edasi antud võimalikult täiuslikult.

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Rataskaevu t. 22. Tel. 434-63.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2,50 kr., üksiknumber 75 s.

Vastutav toimetaja: *Ernst Martinson*.

Väljaandja: *Eesti Õpetajate Liit*,

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükkikoda, Pikk t. 2. 1931.

Üheski koolis ja raamatukogus ei tohi puuda Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel ilmunud

NOORSOORAAMATUD

Jutukirjastik.

	Hind.
Nr. 1. Ch. Dickens: Kilk koldel (Trükk otsas.)	100 s.
Nr. 2. Jack London: Põlev laev (Trükk otsas.)	25 "
Nr. 3. K. Hänninen: Jäämere kangeline (Trükk otsas.)	100 "
Nr. 4. J. Parijõgi: Laevapoisi päevilt. II trükk	100 "
Nr. 5. A. Conan Doyle: Kuidas brigadeer tappis rebase	25 "
Nr. 6. A. Conan Doyle: Kuidas brigadeer päästis sõjaväe	25 "
Nr. 7. A. Conan Doyle: Kuidas brigadeer vallutas Saragossa	25 "
Nr. 8. A. Conan Doyle: Lugu üheksast Preisi ratsaväelasest	25 "
Nr. 9. A. Conan Doyle: Brigadeeri viimne seiklus	25 "
Nr. 10. Anna Brigadeer: Pöialpoiss	50 "
Nr. 11. Jack London: Pagan Otoo	25 "
Nr. 12. A. Chamisso: Peeter Slemil	50 "
Nr. 13. Anni Swan: Olli elukool	150 "
Nr. 14. J. Akurates: Sulaspõisi suvi	75 "
Nr. 15. M. Janson: Rahuingel	100 "
Nr. 16. J. Parijõgi: Jõulud, jõulud	50 "

Reisivestete kirjastik.

Nr. 1. J. Parijõgi: Soome	75 "
Nr. 2. J. Parijõgi: Kevad kutsub	100 "

Populaar-teaduslik kirjastik.

Nr. 1. Sven Hedin: Uue maailma avastuslugu	75 "
Nr. 2. M. Laarmann: Puulõige	150 "

Elulookirjastik.

Nr. 1. M. Laarmann: Tizian	25 "
Nr. 2. M. Laarmann: Rembrandt	25 "
Nr. 3. E. Martinson: Beethoven	50 "

„Noorusmaa“ albumid.

„Noorusmaa“ jõulualbum 1925. a.	30 "
„Noorusmaa“ I almanak	100 "
„Noorusmaa“ II almanak	100 "
„Noorusmaa“ III almanak	150 "

„Noorusmaa“ aastakäigud.

„Noorusmaa“ 1926. aastakäik I pool	100 "
„ „ 1926. „ II „	200 "
„ „ 1927. „ I „	200 "
„ „ 1927. „ II „	200 "
„ „ 1928. „	250 "

L A D U: Tallinna, Rataskaevu 22. Telefon 434-63.

Kauneimaks kingiks

igale noorele on

Noorusmaa almanakid.

Sisuks ilukirjanduslikud palad ja luuletused.

Palju illustratsioone.

Kaastöölisteks meie paremad noorsookirjanikud ja õpetajad.

Eriiliseks osaks noortevald.

Toimetaja: **Ernst Martinson.**

Eesti Õpetajate Liidu noorsookirjanduse toimkonna väljaanne.

ILMUNUD: I almanak — hind 1 kr.

II „ „ 1 kr.

III „ „ 1 kr. 50 s.

L A D U: Rataskaevu 22, Tallinnas.

Noorsooajakirja „Vikerkaare“ asjus

palume lahkesti teadmiseks võtta järgmist:

„Vikerkaar“ on lühikese ajaga jälle saanud koolikogude ja õpilaste ajakirjaks, nii nagu ta seda oli endisil ilmumisaastailgi, ja mitte mõneks poolametlikult pealesunnitud asjaks, mille kirjutised ning mõttekäigud elurõõmsaid noori ei huvita, vaid ajakirjaks, mida kõikjal õpilased ja ka õpetajad põnevusega ootavad, täis huviküllast ja tegevusrõõmsat elu ennast, mille sisu noored lugejad otse neelavad, nagu toimetusel seks väga palju tõenduslugejaskonnast.

Paljudesse koolidesse tellitakse „Vikerkaar“ mitmes, isegi viies (ühte 8), eksemplaris ja poolaasta lõpul ostetakse köiteid veel juurdegi, kuid on siiski terve rida koole, kus „Vikerkaar“ seni veel puudub. Tellimise takistajaks on olnud peamiselt majanduslikud põhjused, kuid sellest peab üle saama, sest küsimuse all on ju ainult 2 kr. 50 senti aastas. Ja saab ka.

Palume kõiki alg-, täiendus-, kutse- ja keskkooli, samuti kasvatusasutisi, lasteaedu, päevakodusid jne., kes sooviksid „Vikerkaart“ täies komplektis nr. 1 peale tellida, kuid rahapuudusel seda seni ei ole saanud teha, „Vikerkaare“ toimetusele sellest kohe teadustada, üsna lühidalt kirjeldada mittetellimise põhjusi, juurdelisades ka aadressi. Oleme omalt poolt samme astunud, et saaksime väga paljude rahavaesemate koolide ja ootavate õpilaste soove „Vikerkaare“ tellimise suhtes rahuldada. Saame seda aga teha ainult siis, kui meil on käes te soovid ja teada senised tellimise takistused.

**Eesti noorsoo raamat-ajakirja „Vikerkaare“
toimetus ja tallitus.**

TALLINNAS, VÄIKE-ROOSIKRANTSI TÄN. 3. „TÖÖKOOL“.